

500 294

500294

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I” CLUJ—SIBIU
BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
XI

GUVERNATORII TRANSILVANIEI

1774—1867

DE

HELMUT KLIMA

1943

TIP. „CARTEA ROMANEASCĂ DIN CLUJ”, SIBIU, STR. ȘAGUNA 17

500294

500294

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I^{le} CLUJ—SIBIU

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ

XI

GUVERNATORII TRANSILVANIEI

1774—1867

DE

HELMUT KLIMA

1943

TIP. „CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN CLUJ“, SIBIU, STR. ȘĂGUNA 17

500294

~~500293~~

9(R4)(092), 1774/1867⁹

92(R4)(08), 1774/1867⁹

~~354(R4)(092), 1774/1867⁹~~

016 : ⁹~~354~~(R4), 17/18 ✓

EXTRAS DIN ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE

NAȚIONALĂ CLUJ—SIBIU, VOL. IX, 1943

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

GUVERNATORII TRANSILVANIEI 1774—1867

DE
HELMUT KLIMA

INTRODUCERE

Scopul acestui studiu este să înfățișeze materialul privitor la guvernatorii transilvani dela 1774 până la 1867. Acest material l-am întregit prin ceea ce am găsit în publicațiunile istorice transilvane și în ziarele contemporane, încercând să înfățișez astfel o schiță istorico-biografică despre fiecare guvernator sau președinte al guvernului acestei țări¹).

Materialul este atât de vast, încât despre fiecare guvernator s'ar putea scrie câte un studiu deosebit. Mi-am dat silința să prezint lucrurile cele mai importante, arătând în primul rând atitudinea guvernatorilor față de diferitele probleme ale țării și rolul pe care l-au avut ei.

Evenimentele contemporane le-am atins în măsura, în care guvernatorii le influențau prin activitatea lor sau în care aveau o legătură directă cu ele. Unii dintre ei n'au fost decât funcționari, cu un orizont restrâns (Kornis, Creneville), fără să fi reușit a se ridica la treapta unor personalități istorice. Activitatea lor a fost deci tratată mai pe scurt²).

Literatura istorică despre guvernatori este aproape inexis-

¹) Studiul acesta este continuarea directă a lucrării colegului meu Rolf Kutschera, care prezintă istoria guvernatorilor între anii 1691—1774.

²) Autorul se simte obligat a exprima mulțumiri în deosebi D-lui J. Weigner, secretarul Arhivei de războiu (Kriegsarchiv) din Viena pentru ajutorul primit la culegerea materialului documentar de trebuință. La fel

tență. Dacă lăsăm la o parte discursurile funebre ale contemporanilor, scrise de obicei cu prea exagerate elogii, rămâne să amintim o singură lucrare privitoare la Schwarzenberg, lucrarea întocmită de un fost subaltern al său, Grimm¹⁾.

SAMUIL BRUKENTHAL

Gubernator
(1774—1787)

Brukenthal se trage dintr'o familie de țărani sași, care odinioară se numise Breckner și trăise la Nocrich. Strămoșii săi, distingându-se prin calitățile lor, au avut rol de conducători în scaunul Nocrichului. Atât bunicul, cât și tatăl lui Brukenthal, erau „juzi regești”. Mihail Brukenthal se distinsese prin deosebita lui credință față de Impărat, în timpul răscoalei lui Rákóczi. Drept răsplată Impăratul i-a dăruit în anul 1724 titlul de nobleță cu predicatul „de Brukenthal”²⁾.

Samuil era fiul cel mai mic. El avea încă un frate și patru surori. Mama lui, a doua soție a lui Mihail Brukenthal, se numea Susanna Conrad de Heydendorf.

Samuil Brukenthal s'a născut la 26 Iulie 1721. Tânărul talentat fu trimis la gimnaziul din Sibiu. După moartea tatălui său plecă la Târgul Mureșului să învețe limba maghiară³⁾.

În anul 1741 își începe stagiul la guvern, pentru a fi introdus în chestiuni de ordin administrativ. La 1743 se înmatriculă la Universitatea din Halle, să studieze dreptul. Mai târziu se mută la Viena. Devenind membru al unei loji francmasonice, avu posibilitatea să intre în legătură cu diferite personalități însemnate. Propunerea ce i se făcuse la Berlin de a

mulțumește Alteței Sale Ducelui Francisc Josif de Lichtenstein, care a binevoit a-i permite să cerceteze corespondența personală a unchiului său, Principele Frederic de Lichtenstein.

¹⁾ Vezi bibliografia.

²⁾ Schuller G. A.: *Lebensgang*, p. 105.

³⁾ Csaki, p. 7.

intra în serviciul regelui prusiac o respinse și se întoarse acasă în anul 1745.

Căsătorindu-se cu Sofia Klockner, fiica primarului din Sibiu, i se deschise calea pentru o carieră la primăria Sibiului, unde i se încredințară succesiv posturi neînsemnate¹⁾:

Fiind în anul 1753 membru al unei delegațiuni trimise de Sași la Curtea imperială din Viena, Impărăteasa îl primi pentru întâia oară în audiență. Observând numai decât calitățile lui deosebite, Maria Teresia se interesă de cariera lui, favorizându-l foarte mult. Din ordinul Impărătesei, Brukenthal primi în anul 1754 postul de secretar al guvernului, fiind cel dintâi Sas luteran în această funcțiune transilvană rezervată până atunci exclusiv catolicilor. În anul 1759 Maria Teresia îl acceptă ca delegat plenipotențiar al Națiunii săsești. În această calitate obținu pentru „Universitatea” săsească rezultate favorabile. Știirea disolvării „Directorului economic” al baronului Seeberg — o piedecă pentru autonomia săsească — fu primită cu mare bucurie. În anul următor Brukenthal fu numit consilier al guvernului, rămânând în acelaș timp și delegatul națiunii săsești²⁾.

Brukenthal dovedindu-se cel mai bun apărător al drepturilor națiunii săsești, fu ales comite al Sașilor („comes”), în anul 1761. În acelaș timp generalul Buccow, care era în strânsă legătură personală cu Brukenthal, primise președinția guvernului. Acesta, cunoscând aptitudinile lui Brukenthal și nevrând să-l piarză din rândurile funcționarilor guvernului, înduplecă pe Maria Teresia să anuleze alegerea lui Brukenthal sub pretextul unei greșeli de formă. Brukenthal, pentru a fi despăgubit, fu numit cancelar provincial cu misiunea specială să ajute pe Buccow la realizarea reformei fiscale și la organizarea regimentelor grănițerești. Ca să nu fie inferior magnaților maghiari, Maria Teresia îl numi baron. În această epocă a vieții sale stătea Brukenthal când la Viena, când în Transilvania³⁾.

1) Teutsch, II, p. 130 .

2) Schuller G. A.: *Lebenslauf*, p. 107.

3) Csaki, p. 9—10.

La Viena ajuta pe Buccow să înduplece Consiliul de Stat să primească planurile de reformă, refuzate de Cancelaria aulică. După moartea subită a lui Buccow, Brukenthal intenționează să plece neîntârziat în Transilvania, spre a continua opera lui de reformă. Maria Teresia îl opri însă ordonând înființarea unei comisii speciale pentru chestiunile transilvane, sub președinția lui. În anul 1765 fu numit președinte al cancelariei aulice. În această funcțiune avu multe conflicte personale cu președinții guvernului, Hadik și O'Donell, precum și cu guvernul însuși.

În două chestiuni obținuu rezultate avantajoase pentru națiunea săsească și anume:

1. Acordarea atributului „incllyta” pentru „națiune”.
2. Inglobarea domeniului Făgăraș în pământul crăiesc¹⁾.

Câștigând tot mai mult încrederea Împărătesei, ajunse chiar consilierul ei intim. De mult timp lucra la o nouă reformă fiscală pentru Transilvania care, în sfârșit, fu sancționată în anul 1769. Pentru executarea acestei reforme fu trimis Brukenthal în calitate de comisar plenipotențiar în Transilvania, unde a fost primit cu mare alaiu²⁾.

În curs de un an reuși să introducă noul sistem fiscal.

Rezultatele activității sale au fost periclitare prin numirea unui guvernator nou: Conte de Auersperg³⁾. Acesta fără să cunoască situațiunea din țară, luă măsuri nepotrivite, așa încât Brukenthal se văzu silit să se împotrivescă⁴⁾.

Urmă o epocă de luptă neconținută între Auersperg și Brukenthal. Când se iveau neajunsuri, unul învinovăția pe celălalt. Fără să simpatizeze cu Brukenthal, Iosif II se pronunță, după călătoria sa prin Transilvania, pentru destituirea lui Auersperg⁵⁾.

În locul lui, Maria Teresia numi la 6 Iulie 1774 pe Bruken-

¹⁾ Csaki, p. 9—10.

²⁾ Teutsch, II, p. 142—143.

³⁾ R. Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774*, vezi la guvernatorul Auersperg.

⁴⁾ Schuller G. A.: *Lebenslauf*, p. 111—112.

⁵⁾ Teutsch, II, p. 153—154.

thal președinte al guvernului, acordându-i crucea de comandor al ordinului Sf. Ștefan.

Cu ocaziunea numirii Impărăteasa îi ordonă în special trei lucruri:

1. Aranjarea treburilor „națiunii” săsești;
2. Supravegherea noului sistem fiscal;
3. Introducerea unui nou regulament urbarial.

Ca să-i ușureze munca, Impărăteasa îi permise să-i adreseze ori când scrisori particulare, fără ca ele să treacă prin diferitele oficii. Având deosebită încredere în Brukenthal, Maria Teresia îl autoriză să amâne executarea ordinelor imperiale, cari îi păreau nepotrivite, și să-și motiveze atitudinea¹⁾.

Printr'o scrisoare adresată lui Brukenthal cu ocaziunea numirii, Impărăteasa își manifestă generozitatea scriind noului guvernator: „In primul rând îți recomand religia, care e baza cea mai însemnată a Statului și condițiunea pentru bunele moravuri, apoi administrațiunea dreaptă a justiției, buna înțelegere cu organele militare și camerale, ca și cu celelalte oficii. Îți recomand o atitudine egală față de diferitele „națiuni”, fără nici o deosebire, deoarece toți sunt supușii unui singur suveran”²⁾).

În locul lui Brukenthal fu numit ca președinte al cancelariei aulice contele Mihail Kornis, fostul vicepreședinte al guvernului. Acesta, cunoscut ca un adversar aprig al Sașilor, avu multe conflicte cu Brukenthal și intenționează să pricinuiască destituirea lui³⁾.

Conform ordinului imperial, Brukenthal urmărea cu multă atențiune chestiunea impozitelor. Reforma realizată de generalul Buccow, cu ajutorul lui Brukenthal, însemna un progres vădit, deși avea încă unele defecte. Marea însemnătate a sistemului de impunere, realizat de Brukenthal, stă în faptul că taxa socotită pe cap (capitația) nu era, ca înainte, egală pentru toți lo-

¹⁾ Teutsch, II, p. 159.

²⁾ Schaaser, p. 45.

³⁾ Teutsch, II, p. 159.

cuitorii, ci era în proporție cu averea contribuabilului. Contribuabilii fură împărțiți în clase, după averea lor, așa încât taxele variau între 1 și 27 fiorini. Pentru o casă se plătea anual 5% din valoarea ei efectivă, iar după leafă se plătea zece la sută. Impozitul funciar se evalua după calitatea terenurilor (16—40cr)¹).

În legătură cu această chestiune era și cea a iobagilor. În anul 1774 Împărăteasa ordonă guvernului să-i înainteze un „normativ urbarial”. Mult timp lucrase o comisiune guvernamentală la acest normativ, așa încât el intră în vigoare abia după răscoala țăranilor²).

În primul rând se interesă Brukenthal de chestiunile „națiunii” săsești. După destituirea comitelui suprem Baussnern, postul acesta rămase vacant și nu există o personalitate remarcabilă să apere privilegiile săsești. Înainte de a pleca din Viena Brukenthal reuși să înduplece pe Maria Teresia să anuleze un ordin, conform căruia fiscul fu însărcinat să ia sub administrațiunea sa toate proprietățile comunelor săsești. Executarea acestui ordin ar fi fost o mare primejdie pentru situația privilegiată a Sașilor³).

Atunci contele Kornis propuse Împărătesei introducerea dreptului de „conconvilitate” (dreptul de împreună locuire cu Sașii) pe pământul crăiesc, potrivit căruia nobilii puteau să cumpere case în orașele săsești și să dobândească cetățenia. Brukenthal protestă contra acestui plan, prezentând un lung raport și încercând a dovedi că promiscuitatea diferitelor națiuni ar fi cea mai mare primejdie pentru liniștea țării. După părerea lui particularitățile unui popor formau baza pentru dreptul lui deosebit. Existența Sașilor ca seminție germană nu putea fi garantată decât prin stricta separațiune de alte națiuni⁴).

Prin acest memoriu Brukenthal făcu dovadă de cunoștințe

¹) Teutsch, II, p. 141—143.

²) Schaaser, p. 42.

³) *Ibidem*, p. 43.

⁴) Teutsch, II, p. 158—160.

vaste în domeniul jurisprudenței și în al istoriei. Raportul avu ca urmare respingerea proiectului lui Kornis.

Din cauza succeselor sale Brukenthal avea mulți adversari, mai ales printre Unguri, cari îl invidiau și cari se grupaseră în jurul lui Kornis.

Din pricina defăimărilor și insultelor, Brukenthal fu nevoit să plece în anul 1776 la Viena, unde, spre marea satisfacție a Impărătesei, se desvinovăți. Cu ocaziunea aceasta rămase aproape un an la Viena. Puțin după aceea Kornis, adversarul lui Brukenthal, fu destituit din postul său de președinte al Cancelariei aulice, iar în locul lui fu numit baronul Reichschach¹⁾.

Lui Brukenthal însă i se acordă la 16 Iulie 1777, printr'un decret, titlul de guvernator. El se întoarse la Sibiu, în ziua de 3 Octomvrie. La 14 Noemvrie avu loc instalarea lui solemnă de către generalul-comandant Francisc baron de Preiss. Din partea guvernului îl salută Nicolae Bethlen, care în timpul absenței lui Brukenthal fusese președinte interimar²⁾.

În mod deosebit Maria Teresia îl însărcină cu rezolvarea următoarelor șase chestiuni:

1. Să nu împiedece dezvoltarea catolicismului, cu toate că el era luteran;
2. Reforma legilor;
3. Tratarea bună a iobagilor;
4. Promovarea „normativului urbarial“;
5. Efectuarea conscripțiunii militare;
6. Înaintarea regulată a rapoartelor guvernului³⁾.

În urma obiecțiunilor lui Brukenthal, Maria Teresia renunță deocamdată la efectuarea conscripțiunii militare.

El conduse toate treburile țării după placul Impărătesei, așa încât ea îi exprimă în anul 1778 satisfacția ei deplină. Cât a trăit Maria Teresia, influența guvernatorului Brukenthal asu-

¹⁾ Schuller I. K.: *Maria Teresia u. Brukenthal*, p. 12—30.

²⁾ Zieglauer, *Korrespondenzblatt*, 1905, p. 17.

³⁾ Schaaser, p. 50.

pra tuturor afacerilor țării fu nelimitată. Având multă considerațiune pentru el, Impărăteasa îl distingea adeseori. După numirea sa ca guvernator, Maria Teresia a fost prima, care l-a felicitat călduros.

După moartea Impărătesei începu pentru Brukenthal o nouă perioadă de activitate, sub Impăratul Iosif II.

Cu toate că Brukenthal nu împărtășea ideile Impăratului, acesta știa să prețuiească meritul și priceperea guvernatorului. Vedea însă în persoana lui o piedică pentru executarea reformelor sale. Incă din timpul vieții Mariei Teresia, se iviră multe conflicte între Brukenthal și Iosif II, pe care în cele mai multe cazuri le lichida bătrâna Impărăteasă în favoarea lui Brukenthal¹⁾.

Cu urcarea pe tron a lui Iosif II începu pentru Brukenthal o epocă tristă, deoarece era nevoit să execute și ordine, cari nu-i conveneau. Fiind om cu planuri și idei originale, nu se mulțumea cu rolul de funcționar executiv²⁾.

În anul 1783 Impăratul călători din nou prin Transilvania, arătând o atitudine foarte rezervată față de Brukenthal.

În general guvernatorul avea pricepere pentru reforme. Măsurile luate de Iosif II îi păreau însă pripite și nepotrivite pentru împrejurările din Transilvania. În mod deosebit fu întristat Brukenthal de desființarea organizațiunii autonome teritoriale a pământului crăiesc. Obiecțiunile sale, cât și petițiunile națiunii săsești, rămaseră fără succes. Protestă și în contra introducerii limbii germane ca limbă oficială pentru toate țările Monarhiei, deoarece considera întrebuintarea exclusivă a acestei limbi ca o siluire insuportabilă pentru celelalte națiuni³⁾.

După răscoala țăranilor fu introdus noul sistem administrativ, potrivit căruia se făcu o nouă împărțire teritorială. Guvernul rămase autoritatea supremă a țării, împreună cu „tezauriatul” care, începând cu data de 1 Mai 1786, deveni o secțiune

1) Schaaser, p. 55.

2) Schuller G. A.: *Lebensgang*, p. 113.

3) Teutsch, II, p. 295.

a guvernului. Lui Brukenthal i se dădură ca ajutoare doi vicepreședinți: contele Teleki îl reprezenta în chestiunile politice, iar baronul Lupu Bánffy, în cele judecătorești¹⁾.

Ca să controleze realizarea reformelor, Iosif II veni în anul 1786 pentru a treia oară în Transilvania. Brukenthal, chemat în audiență la 14 Iunie, avu cu Impăratul o lungă conversațiune, în cursul căreia se manifestă marea deosebire între părerile acestor două personalități. Doi reprezentanți din două epoci se găseau față în față.

Brukenthal nu s'a sfiit să critice reformele lui Iosif II, spunând că ele erau nepotrivite pentru Transilvania și că vor provoca mari încurcături. „Staturile“ însă fiind disolvate, nu-și putură exprima nemulțumirea lor. Auzind aceste cuvinte Impăratul tăcu și termină audiența²⁾.

La 28 Ianuarie 1787 Brukenthal făcu ultima încercare să înduplece pe Iosif II a retrage unele dispozițiuni, arătând într'un memoriu nemulțumirea Sașilor și pierderile suferite prin reformele imperiale³⁾.

În momentul când Brukenthal scria acest memoriu, Impăratul hotări să-l destitue. La 9 Ianuarie 1787 Impăratul îl concedie, sub pretext „că binevoiește să-i îngăduiască liniștea necesară din cauza puterilor sale slăbite“⁴⁾. Impăratul îi mulțumi în cuvinte frumoase, acordându-i marea cruce a ordinului Sfântului Ștefan. Toți știau însă că Brukenthal a fost înlăturat din cauza opoziției sale contra reformelor lui Iosif II și nu din cauza oboselii.

I se acordă o pensie numai de 4000 fiorini anual, ceea ce era o sumă foarte mică, în comparație cu pensiile primite de ceilalți guvernatori. În zadar protestă el contra acestei nedreptăți⁵⁾. De mult își aștepta Brukenthal înlăturarea. Restul vieții și-l petrecu în liniște.

1) Schaaser, p. 105.

2) Teutsch, II, p. 301.

3) *Siebenbürg. Wochenblatt*, 1872, Nr. 44.

4) Teutsch, II, p. 305.

5) Schuller G. A.: *Lebensgang*, p. 114.

Brukenthal, care până în anul 1787 putea fi considerat adevăratul conducător al poporului său, trebuie să fie amintit în primul rând în istoria Sașilor. Prin personalitatea sa și prin postul său și-a asigurat însă un loc însemnat și în istoria generală a Transilvaniei.

În afară de Maria Teresia îl respectau și alte persoane însemnate. Consilierul aulic, baronul Greiner, propuse odată Împărătesei să ceară opinia lui Brukenthal într'o chestiune urbană. În această propunere răspunse Maria Teresia, scriind cu mâna proprie: „Sunt foarte mulțumită, că el cunoaște pe Brukenthal cum și eu îl cunosc. E mult dușmănit fiindcă eu îl disting¹⁾).

Însemnătatea lui Brukenthal trebuie studiată după scrisorile sale și cuvântările rostite de el și notate de contemporanii săi. Numeroasele memorii, petițiuni și rapoarte, cari ni s'au păstrat în arhivele vieneze și în arhiva Muzeului Brukenthal, sunt scrise cu mare erudiție și cu un deosebit talent de a înfățișa lucrurile clar. Cu mare iubire pentru adevăr și cu energie propaga ideile sale, încercând să-și realizeze planurile. Memoriile sale erau adeseori foarte întinse, adevărate opere științifice. Având cunoștințe vaste în domeniul istoric, redacta adevărate tratate, în care prezenta trecutul chestiunilor respective.

Când Iosif II plecă pentru prima dată în Transilvania, Brukenthal îi prezentă un tratat despre istoria constituțională a Transilvaniei²⁾.

În afară de aceasta trebuiesc amintite încă două tratate istorico-juridice, unul despre „pământul crăiesc”, altul despre sistemul de impunere³⁾. A compus și o mică istorie săsească din timpurile colonizării până în anul 1750.

Cât de capabil a fost, se poate vedea din faptul că a obținut posturi foarte însemnate, fără să fie catolic, păstrându-și cre-

¹⁾ Csaki, p. 21.

²⁾ Schaaser, p. 22.

³⁾ *Ibidem*, p. 43 și 66.

dința strămoșească luterană. Este singurul Sas, care a obținut postul de guvernator. E de mirat că Impărăteasa, de altfel intolerantă în ale credinței, îl proteja fără să țină seamă de confesiunea sa luterană.

Iosif II deși nu avea simpatie pentru Brukenthal, scrise odată despre el: „Brukenthal este un om foarte talentat, om de știință, știe să scrie și e calm. Ar putea fi folosit la minister, îl împiedecă însă religia¹⁾).

Brukenthal respinse toate încercările de convertire, deoarece era luteran foarte convins, ceea ce dovedea cu participarea activă la viața bisericească și cu frecventarea regulată la serviciul divin de câte două ori pe săptămână²⁾).

Este de sine înțeles că cercurile Curții vieneze și-au dat silința să-l catolicizeze.

Episcopul Kerens din Wiener-Neustadt îi trimite o scrisoare, în care căuta să înfățișeze catolicismul ca o credință bine fundată, în toate chestiunile, pe cea luterană însă ca o credință bazată pe dogme discutabile și dubioase. Din răspunsul lui Brukenthal reiese că el era foarte bine informat în cele religioase și, pe baza cunoștințelor sale de dogmatică luterană, își apăra cu dibăcie credința³⁾).

Succesele pe care le-a avut Brukenthal în cursul vieții le datorește negreșit într'o măsură oarecare și figurii sale impunătoare. În tablourile, cari s'au păstrat, Brukenthal este înfățișat ca bărbat frumos, de statură înaltă și cu expresiune energică.

Ceea ce îl caracteriza în mod deosebit era sârguința sa mare și puterea de muncă.

Dacă urmărim istoria vieții lui Brukenthal putem constata strânsa legătură a carierii lui cu persoana Impărătesei Maria Teresia. În afară de impresiunea personală bună, simpatia Impărătesei pentru Brukenthal mai era întărită prin identitatea concepțiilor lor politice. Brukenthal era un aderent convins al

¹⁾ Csaki, p. 43.

²⁾ Teutsch, II, p. 249.

³⁾ Schuller G. A.: *Brukenthals Glaubensstreue*, p. 77--78.

sistemului teresian, care se îndrepta spre binele supușilor, fără să desființeze însă formele vechi, tradiționale ale vieții. Ca reprezentant al acestui sistem se menținu și sub Iosif II, deoarece acesta, deocamdată, nu avu cu cine să-l înlocuiască. Atitudinea lui Brukenthal în fața tuturor problemelor era bazată pe sistemul centralizator-absolutist. El își îndrepta atențiunea spre binele țării, respingând însă cu severitate orice încercare de reformă, care nu pleca dela Curte. O astfel de încercare o considera ca o rebeliune, dându-și toată silința să o suprime numai-decât¹⁾.

Cu toate că, în general, căuta să păstreze instituțiunile transilvane, nu stăruia de loc pentru convocarea Dietei.

Prin iscusința sa a izbutit Brukenthal să țină în frâu pretențiunile nobilimii, atribuind nobililor cu influență posturile înalte. A înțeles să acorde posturi potrivite acelor, cari aveau tendințe contrare Impăratului, înduplecând pe Impărăteasă a numi și câțiva calvini în funcția de comiți supremi și reținând astfel pe nobili a se împotrivi prea mult curentului absolutist²⁾. Când Brukenthal se văzu silit să aresteze pe neastâmpăratul baron Wesselényi, el adresă Curții un raport, căutând să diminueze vina acestuia.

A căutat să aibă raporturi bune cu Domnul Munteniei, deoarece știa că acesta „dacă vrea ar putea să facă Sașilor atâta bine, cât a putut să le facă rău”. A ajutat cât putu pe Alexandru Ipsilanti (1774—1782), recomandând la Viena pe trimisul acestuia și promițându-i ajutor, când fii săi fugiră în Transilvania și nu intenționară să se mai întorcă³⁾.

Evenimentul cel mai important din timpul lui Brukenthal a fost răscoala țăranilor români din anul 1784. În ochii lui Brukenthal problema țăranilor români era o chestiune socială și nu una națională. Cu ocaziunea numirii sale chestiunea urbarială

¹⁾ Schuller I. K.: *Maria Teresia u. Freiherr von Brukenthal*, p. 28.

²⁾ Teutsch, II, p. 173.

³⁾ Corespondența între Brukenthal și Ipsilanti, publicată de I. Lupaș în *Transilvania*, 1909, XL, p. 98—100.

i-a fost impusă ca una dintre cele mai importante obligațiuni oficiale. Sub președinția guvernatorului se întrunise o comisiune specială, menită să se ocupe de această chestiune. În anul 1775 proiectul unei reforme urbariale fu trimis la Curte. În anul următor Consiliul de stat se ocupă de el, înapoindu-l guvernului, ca să fie încă odată prelucrat. Brukenthal întorcându-se în anul 1777 din Viena, cu titlul de guvernator, se ocupă din nou de el, retrimițându-l după scurt timp, prelucrat din nou. La Curte însă proiectul acesta rămase uitat până în 1781. În anul acesta, conform unui ordin împărațesc, Cancelaria aulică cercetă din nou proiectul, înapoindu-l iarăș lui Brukenthal cu observările ei.

Acesta întocmi împreună cu comisiunea urbarială un proiect nou, ținând seamă de observațiunile Cancelariei. Proiectul acesta rămase trei ani la Curte, fără ca Brukenthal să fi primit vreun ordin în această chestiune, cu toate că el rugase pe cale particulară pe vice-președintele Cancelariei aulice, Gheorghe Bánffy să grăbească expedierea. Ordinul de executare al reformei urbariale fu dat numai la sfârșitul anului 1784.

Era însă prea târziu; răscoala izbucni, pricinuită de conscripția pripită a generalului-comandant. În anul 1783 Impăratul călătorind prin Transilvania și văzând starea de lucruri dispuse întinderea zonei de graniță militară. În toamna anului 1783 avu loc, sub președinția lui Brukenthal, o consfătuire despre această chestiune, la care asistă, trimis din Viena, generalul Geneyne. În primăvara anului 1784 s'a constituit o comisiune specială, sub președinția lui Brukenthal, compusă din funcționari și ofițeri, (între ei și generalul-comandant Preiss), având misiunea să ia măsuri pentru reorganizarea granițelor și în mod deosebit pentru conscripția militară. Cancelaria aulică împiedecă însă cu totul executarea planurilor acestei comisiuni, cerându-i totodată să se orienteze după granița militară croată, luând ca model statutul de organizare al acestei granițe, fără să fi alăturat însă acest statut.

Comisiunea nu și-a putut deci continua activitatea decât numai în luna Octomvrie, după ce sosiră actele necesare.

La 18 August 1784, însă, Brukenthal înștiință pe cancelarul

aulic Eszterházi despre adunarea țăranilor la Alba-Iulia. Ei se adunaseră din comitatele Alba de jos și Hunedoara și ar fi cerut să fie recrutați. Comisarul de războiu din Alba-Iulia îi chemase într'adevăr la oaste. Brukenthal însuși ceruse informațiile necesare dela comandantul trupelor și trimise comisari guvernamentali în ținuturile bântuite de răscoală. În ce privește conscripția el ordonase întreruperea ei imediată¹⁾.

După ce însă răsvrătirea a luat proporții mai mari, guvernatorul rugă pe generalul Preiss, să trimită patru companii de infanterie și o divizie de cavalerie în comitatul Hunedoara. Preiss răspunse însă că nu poate să pună în mișcare un număr atât de mare de soldați, fără învoirea specială a Consiliului Aulic de războiu.

Primind acest răspuns, Brukenthal scrise că trebuie să lase în grija generalului să ia măsurile potrivite, cerând numai să fie înștiințat despre toate acțiunile militare. Brukenthal ordonă însă episcopilor români să liniștească poporul prin intervențiunea lor personală și prin circulări²⁾. Cam în acelaș timp fu numit Mihail Brukenthal comisar guvernamental, cu misiunea, ca împreună cu episcopul ortodox Ghedeon Nichitici, să liniștească pe Români. La 8 Noemvrie guvernatorul, îngrijorat că Preiss nu va fi în stare să restabilească ordinea, propuse Împăratului să dea ordin pentru mobilizarea armatei din Ungaria împotriva răsculaților³⁾.

La 15 Noemvrie Iosif II trimise guvernatorului instrucțiuni amănunțite, privitoare la pacificarea țăranilor, cerându-i să ia măsuri severe și să-i osândească la moarte pe vinovați, cu scopul de a intimida pe țăranii⁴⁾.

Brukenthal plănuia să se ducă personal în regiunile bântuite de răscoală, însă consilierii guvernamentali îl convinseră că

¹⁾ Scrisoarea lui Brukenthal dela 18 August reproducă de Schaaser, p. 61.

²⁾ Schaaser, p. 68.

³⁾ *Ibidem*, p. 72.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 79.

prezența lui la ședințele guvernului era absolut necesară. În înțelegere cu generalul Pfefferkorn aduse la cunoștința răsculaților că vor fi iertați, dacă depun armele și predau pe șefii lor¹).

Intr'un raport Brukenthal relevă în special participarea episcopului ortodox Nichitici la pacificarea Românilor. Având o aversiune deosebită pentru cruzimi, guvernatorul încercă să împiedece, pe cât se putea, vărsarea de sânge; intersize cu desăvârșire tribunalului din Hunedoara, care pedepsise cu moartea 34 de inculpați decapitându-i, să continue cu astfel de cruzimi²).

După ce comisarul imperial, contele Anton de Iancovich, fu însărcinat, în ziua de 13 Decembrie 1784, cu potolirea răscoalei, misiunea guvernului în această chestiune se reduce la rolul de supraveghere³).

După părerea Impăratului vinovat de această răscoală era generalul-comandant Preiss, care nu colaborase îndeajuns cu guvernului și care nu împiedecase recrutarea prea pripită.

Din raportul lui Brukenthal reiese o adâncă milă pentru soarta iobagilor români, numindu-i „oameni nefericiți” (unglückselige Menschen)⁴).

La 1 August 1785 Brukenthal raportă că a dat ordin comitatelor Alba, Cluj și Hunedoara de a opri definitiv toate prigonirile contra Românilor⁵).

Deși guvernatorul își puna toate puterile în serviciul națiunii sale, totuși n'a fost nedrept nici față de celelalte națiuni.

În ce privește pe Români Brukenthal și-a dat seama de puterea etnică a acestui popor. În raportul său despre situațiunea pământului crăiesc scria: „În comitatele și scaunele săsești au degenerat multe sate săsești, locuitorii fiind stârpiți și înlăturați de Valahii în creștere; cei puțini rămași sunt atât de decăzuți, încât abia își mai înțeleg limba și îndepărtându-se de rânduiala

1) Schaaser, p. 82—83.

2) *Ibidem*, p. 85.

3) *Ibidem*, p. 91.

4) Schaaser, p. 79.

5) I. Lupaș, *Răscoala țaranilor*, p. 179.

casnică a strămoșilor, ei devin mai răi și de mai puțin folos decât Valahii¹⁾).

Totuși nici din vorbele, nici din faptele lui Brukenthal, nu reiese nici o dușmănie față de poporul român.

O amintire durabilă a activității lui Brukenthal este palatul clădit de el la Sibiu în stilul timpului și grădinile înființate la marginea orașului. Palatul lui era un centru al societății sibiene și cu timpul deveni un însemnat centru cultural al țării.

În casa sa se strângea în fiecare seară societatea bună și de două ori pe săptămână erau acolo concerte²⁾).

De relevat este activitatea lui de pasionat colecționar, care izvora din interesul său multilateral. Palatul spațios i-a dat posibilitatea să-și satisfacă această ambiție. Ceea ce a rămas mai de preț, e biblioteca sa. Urmărind rezultatele științifice în toate materiile, își procura cărțile recente. Aproape toate publicațiunile importante din veacul al 18-lea se găsesc în biblioteca lui. Biblioteca a crescut în așa fel, încât Brukenthal se văzu nevoit să angajeze un bibliotecar, anume pe Samuil Hahnemann, vestitul „homeopat”. Într'o arhivă particulară dispuse adunarea tuturor actelor importante, privitoare la familia sa. Având un interes viu pentru artă, colecționează cu pasiune tablouri. Multe din aceste tablouri i-au fost dăruite de înalta sa protecție. În afară de acestea, adună stampe, monete și antichități. În special pe terenul numismatic avea vaste cunoștințe. Până astăzi, atât colecțiunile cât și biblioteca, stau la dispozițiunea tuturor³⁾).

Brukenthal era socotit de contemporanii săi ca unul dintre cei mai bogați oameni din Transilvania. Ca guvernator primea un salariu de 24.000 fiorini. Multe cadouri din partea Impărătesei îi sporiră averea⁴⁾. La moșia sa din Avrig clădi un castel cu un parc frumos, unde petrecea în timpul verii. Ca feude fiscale avea în districtul Făgărașului comunele Sâmbăta de jos, Scorei și

¹⁾ Răspunsul lui Brukenthal la raportul lui Kornis, cf. Schaaser, p. 38—43.

²⁾ Schaaser, p. 119.

³⁾ Csaki M.: *Das Baron Brukenthalische Museum*, p. 63—71.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 30.

Ucea. El se interesa personal de administrațiunea moșiilor sale, îngrijind să fie aci aplicate cele mai noi metode în domeniul agriculturii și al creșterii vitelor.

Cu soția sa Sofia, născută Klockner, trăi o viață fericită, din 1745 până la 1782. La 15 Mai 1782 ea muri pe neașteptate, lovită de apoplexie, pe când era la un ospăț în casa generalului-comandant baron de Preiss. Brukenthal avu cu ea un singur copil, care muri în vârstă fragedă¹⁾.

Până la sfârșitul vieții sale n'a fost cruțat de invinuirii din partea celor, cari îl dușmăneau din cauza personalității sale distinse. În mai multe rânduri a fost tras la răspundere în mod supărător și odată i s'a cerut chiar să dea socoteală despre înmulțirea bogățiilor. Cercetările s'au terminat în favoarea guvernatorului, dar totuși i-au cauzat neplăceri²⁾.

Cu toate că se retrăsese de tot din viața politică, a urmărit cu interes evenimentele, mai ales cele referitoare la națiunea sa. El căută să folosească întotdeauna Națiunii sale, mai cu seamă cu legăturile personale, pe care le avea în cercurile Curții vieneze.

În ultimii ani ai vieții sale trăia foarte singuratic, prietenii săi de odinioară fiind decedați. Nu mai putea să înțeleagă generația nouă³⁾.

La 3 Ianuarie 1802 Brukenthal își făcuse testamentul. Moșiile și averea sa o lăsă unui nepot. Pentru îngrijirea și sporirea colecțiilor sale fixă o sumă de 36.000 de fiorini și decise ca, în caz de stingere a familiei sale, toate colecțiile să fie trecute sub oblăduirea bisericii luterane din Sibiu⁴⁾.

Brukenthal muri la 9 Aprilie 1803, în etate de 82 ani, la Sibiu, unde a și fost îngropat în biserica luterană.

El a avut, dintre toți guvernatorii Transilvaniei, cea mai mare importanță politică și culturală. Evenimentele politice transilvane din epoca Mariei Teresia sunt în strânsă legătură cu per-

1) Schaaser, p. 125.

2) Heidendorff, p. 283.

3) Teutsch, II, p. 423.

4) Schaaser, p. 139.

sonalitatea sa. Colecțiunile sale amintesc până astăzi, în mod vizibil, importanta lui activitate culturală.

GHEORGHE BANFFY

Gubernur
(1787—1822)

Gheorghe Bánffy de Losoncz e primul care continuă, după un interval de aproape un sfert de secol, șirul guvernatorilor de origine etnică maghiară.

Cu tot dreptul poate fi considerat ca figura cea mai de seamă dintre guvernatorii de viță maghiară, ocupând postul acesta timp de 35 de ani, deci mai mult decât toți ceilalți guvernatori, și luând parte activă la toate evenimentele din această epocă. Pe de o parte era funcționar conștiincios, care executa toate poruncile plecate dela cancelaria aulică, pe de altă parte avea însă o voință proprie creatoare, în măsură să influențeze mersul treburilor din Transilvania.

E al doilea guvernator din această familie, fiind strănepotul primului guvernator Gheorghe Bánffy, însă cu mult mai talentat și mai zelos decât acesta¹).

S'a născut la 24 Decembrie 1747 la Simeria, în județul Hunedoara. Era fiul contelui Dionisie Bánffy și al contesei Agnes Barcsai. Tradiția spune că s'ar fi petrecut la nașterea sa diferite întâmplări miraculoase, care au fost interpretate ca semne prevestitoare pentru marea sa carieră. Fiind foarte talentat, tatăl său îl trimise la institutul „Teresianum” în Viena, să se prepare pentru cariera de funcționar. Impărăteasa Maria Teresia a dat o atenție deosebită acestei fundațiuni și s'a îngrijit de elevii, cari au învățat acolo²).

¹) Despre primul guvernator Gheorghe Bánffy, cât și despre familia Banfiștilor vezi lucrarea D-lui R. Kutschera: *Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774*.

²) Wurzbach, II, p. 143—144.

Un discurs al tânărului Bánffy atrage atenția Impărătesei, care începe să-l favorizeze în toate privințele, punându-l să lucreze ca stagiar la Cancelaria Aulică transilvană, la Camera Aulică și la Consiliul de Stat, unde se simțea atras de activitatea vestiților consilieri de Stat, Borié și Gebler. În anul 1771 fu numit consilier pe lângă guvernul din Moravia și Silesia. Intorcându-se în țară ocupă postul de consilier la tezauriatul transilvan. La 1777 fu numit comite suprem al comitatului Cojocna și Directorul colegiului iezuit din Cluj. La 1781 era consilier al guvernului transilvan. Iosif II, unind Cancelaria Aulică transilvană cu cea maghiară, numește pe Bánffy vicecancelar al acestui for, acordându-i titlul de „Kammerherr”. În această calitate însoțește pe Impărat în călătoria sa prin Transilvania, cu care prilej îi dobândește încrederea¹⁾.

La 9 Ianuarie 1787 guvernatorul Brukenthal fiind scos din serviciu, Bánffy e numit guvernator în locul lui²⁾. La 18 Martie 1787 noul guvernator depune jurământul în fața Impăratului, care îl reține câțva timp la Viena, spre a-i putea da ordinele necesare³⁾.

La 15 Martie generalul comandant Fabris primește ordinul să instaleze pe noul guvernator, însă fără să facă multă vâlvă⁴⁾.

Înainte de a pleca din Viena Bánffy rugă pe Impărat să-i permită a se prezenta ori și când la Viena fără autorizație specială. Impăratul îi acordă numai decât acest drept, promițându-i că-l va primi oricând în audiență⁵⁾.

La 21 Maiu 1787 Bánffy e instalat în mod solemn, însă fără convocarea deputaților⁶⁾.

Conform tendinței lui Iosif II de a elimina toate puterile

1) Wurzbach, II, p. 144; Hornmayr sub „Bánffy” și *Oesterreichische Nationalencyklopedie*, V, p. 179.

2) Hermann, II, p. 105.

3) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1906, XXXIII, p. 512.

4) Cons. de Stat, Rezoluția Augustana, 15 Martie 1787.

5) Cons. Aulic de răs., 1787—35—4.

6) *Ibidem*, 1787—35—10.

tradiționale din Transilvania, noul guvernator își începe activitatea sa fără vre-o încuviințare din partea Dietei¹⁾.

S'a pus întrebarea din partea Cancelariei Aulice, dacă numirea poate fi considerată ca o înaintare în rang. Consiliul de Stat a fost de părere că rangul de guvernator e mai înalt decât cel de vicecancelar. Iosif II însă decide că în cazul acesta nu poate fi vorba de înaintare și deaceea Bánffy nu trebuie să plătească taxa de avansare („Charaktertaxe“)²⁾.

În felul acesta Iosif II micșora însemnătatea titlului de guvernator, luându-i splendoarea din timpul domniei mamei sale. Guvernatorul nu mai era strălucitul reprezentant al Impăratului, care merita aproape aceeași venerație ca Impăratul însuși, ci era numai un înalt funcționar împărătesc.

Ajungând în Transilvania, Bánffy începu cu multă energie noua sa activitate. Cu învoirea imperială înlocuește o parte a personalului guvernamental. Rudei sale, Lupu Bánffy, îi acordă postul de tezaurariu și de vice-președinte al guvernului, iar pe bătrânul consilier sas, Eder, îl scoate la pensie³⁾.

Era o epocă grea cea în care guvernatorul Bánffy intra în funcțiune. Iosif II încerca să dărâme în Transilvania toate instituțiile istorice, care îi păreau învechite. Din țările apusene începeau să se strecoare tendințele de liberalism, care anunțau transformări adânci. În Transilvania toate straturile sociale așteptau cu nerăbdare o nouă epocă. Națiunile privilegiate erau foarte nemulțumite cu reformele lui Iosif și plănuiau, chiar când Bánffy sosi în Transilvania, o nouă acțiune de împotrivire. Fruntașii celor trei „Națiuni“ se înțeleseseră între ei să facă o petiție, adresată Impăratului, cu toate plângerile („gravamina“). Se gândeau, ca într'o petiție comună să înfățișeze plângerile privilegiaților, iar fiecare „Națiune“ să prezinte într'o petiție specială plângerile ei⁴⁾.

În vara anului 1788 se adunară fruntașii nobilimii și ai Se-

1) *Ibidem*, 1787—35—10—20.

2) Cons. de Stat, 2928/1787.

3) Cons. Aulic de răs., 1787—35—4.

4) *Teutsch*, II, p. 307.

cuilor în casa baronului Dietrich la Sibiu și iscălire o cerere scrisă într'un ton foarte violent. Nu se știe în ce măsură era Bánffy înțeles cu ei. În orice caz, în ziua adunării el nu se afla la Sibiu, ci era undeva la o moșie. Cu toate că Sașii nu terminaseră cu redactarea plângerii, celelalte două națiuni o prezentară.

Din notițele făcute de Bánffy reiese, clar, simpatia sa pentru interesele petiționarilor¹⁾. Împăratul înspăimântându-se ceru informații dela Bánffy. Acesta răspunse, că n'a primit personal petiția, și că dojenise pe toți funcționarii cari au iscălit-o²⁾. Petiția aceasta, ca și cea a Sașilor, rămase fără rezultat, era însă și ea o contribuție însemnată la acțiunea de împotrivire față de Iosefinism. Bánffy a arătat prin atitudinea sa o prudență considerabilă și un tact politic, fiind în stare să sprijine cererile națiunilor privilegiate, fără să calce datoria sa de funcționar imperial.

În toamna anului 1789 Iosif II numi o comisie specială, însărcinată să facă propuneri, cum să se înlăture nemulțumirea observată în toate părțile Monarhiei. Bánffy, numit și el membru, propune anularea tuturor reformelor, cari au provocat nemulțumirea. După restabilirea Constituției, începe o nouă epocă de activitate politică în Transilvania. Noul Împărat, Leopold II, promite că va domni în colaborare cu „națiunile” privilegiate.

Prima dietă fu convocată pentru Decembrie 1790. Luând în considerare dorințele nobilimii maghiare și ale guvernatorului, se alese Clujul ca loc de convocare. Fără învoirea Împăratului și împotriva voinței generalului comandant, Bánffy dădu ordin a se transporta arhiva guvernului la Cluj, ca să aibă la dispoziție toate actele. Cu arhiva se mutară și funcționarii, deocamdată numai pe timpul Dietei. Bánffy însă, având moșiile sale în ținutul Clujului, iar nobilii, având antipatie pentru orașul Sibiu, reușesc să mențină guvernul la Cluj³⁾. La 28 Octombrie 1790 guvernul comunica magistratului sibian că s'a mutat la Cluj⁴⁾.

1) Hock-Biedermann, p. 203.

2) Teutsch, II, p. 310.

3) *Ibidem*, II, p. 335.

4) Act. magistrat. Arh. din Sibiu, 8645/1790.

Această strămutare a guvernului, cât și Dieta următoare au fost un succes pentru naționalismul maghiar. Bánffy, cu toate că fusese numit fără învoirea „națiunilor” privilegiate, reuși să câștige în timp de trei ani, atât simpatia țării, cât și pe cea a Curții¹⁾.

Era un semn bun că Dieta îl alegea ca guvernator, dând astfel activității sale o bază legală.

Bánffy a înțeles să înlăture toate obstacolele, create de faptul că guvernatorul și guvernul nu erau aleși de către deputații țării²⁾.

La 16 Mai 1791 se făcu instalarea sa sărbătorească și se luă jurământul guvernatorului³⁾.

Dieta aceasta a avut uneori un caracter foarte turbulent. Bánffy a reușit însă întotdeauna să liniștească spiritele. El plecă la Viena cu hotărârile Dietei, împreună cu o Deputațiune⁴⁾. Hotărârile au fost confirmate de către noul Împărat Francisc I. Monarhul având multă încredere în talentul lui Bánffy, îi permitea să-i adreseze direct ori și când scrisori particulare, fără ca ele să treacă prin diferitele oficii. Orice eveniment mai important putea să-i fie comunicat de către acesta fără nici o ezitare și numai după aceea să facă raportul oficial la Cancelaria Aulică. Numai consilierul secret al Împăratului, contele Coloredo, citea aceste scrisori, răspunzând în numele Împăratului. Din această corespondență reiese clar atitudinea lui Bánffy față de toate problemele transilvane, cât și activitatea lui⁵⁾.

El își exprimă părerea, ca toate măsurile să fie luate astfel, încât ele să nu neliniștească din nou „națiunile” privilegiate, însă nici să nu compromită autoritatea imperială. Convocarea dietelor, din când în când, e o nevoie indispensabilă și singurul mijloc de a governa pe baza legii. Atunci dietele vor înlătura orice neîncredere și neastâmpăr din partea nobilimii maghiare

1) Hormayr, II, p. 337.

2) Cons. de Stat, Referatul Cancelariei Aulice, 149/1791.

3) *Ibidem*, 2353/1791.

4) Hermann, II, p. 305.

5) „Kaiser Franzakten”, Convolut „Bánffy”, Nr. 78.

și vor pune temelie pentru o guvernare pașnică. Numai elementele cele mai turbulente trebuiesc scoase din țară.

Mai propunea următoarele: Conducătorul opoziției, baronul Nicolae Wesselényi, să nu mai fie primit în Dietă și protonotariul Turi să fie mutat la Viena. Toată activitatea politică trebuia să se bazează pe nobilii credincioși Impăratului. Familiile acestor nobili să fie protejate și dintre membrii lor să se recruteze funcționarii înalți. Familiile cele mai potrivite pentru posturi însemnate ar fi fost, după părerea lui, următoarele: Kemény, Béli, Teleki și Bethlen.

O mare primejdie pentru liniștea țării este, zicea el, strecurarea ideilor naționale franceze. Din acest motiv trupele, cari au luptat în Franța și cari fuseseră influențate de ideile noi, să nu fie readuse în țară, ca nu cumva să izbucnească o turburare¹⁾. Din acelaș motiv a stăruit la Curtea din Viena (24 Aprilie 1794) să fie oprți scriitorii Ioan Piuariu Molnar și Paul Iorcovici să răspândească gazete românești printre locuitorii Transilvaniei, căci ideile prea periculoase ale libertății franțuzești — „perniciosissima libertatis gallicanae principia” — se răspândesc foarte repede și pot tulbura mintea cetățenilor²⁾.

Bánffy și-a consacrat întreagă puterea pentru menținerea ordinii și liniștei. Cu multă grijă el a supravegheat toate mișcările și curentele, spre a fi în stare să înăbușească chiar dela început ori ce împotrivre.

Când niște grănițeri români din comitatul Hunedoara convocară o mică turburare, Bánffy muștră pe funcționari, învinuindu-i că nu procedaseră destul de sever și energic³⁾.

Intr'adevăr Bánffy a reușit să păstreze liniștea în țară, cu toate că ideile revoluționare se strecuraseră pretutindeni.

Timpul dela 1790—1795 a fost o epocă de mare activitate

¹⁾ Scrisoarea dela 4 Iunie 1792, „Kaiser Franzakten“.

²⁾ I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară românească*, în *Anuarul Inst. de Ist. Naț.*, Cluj, I și Idem, *Istoria Unirii Românilor*. Ed. II, București, 1938, p. 215—216.

³⁾ Cons. de Stat, 1369/1793.

politică din cauza multelor diete, cari s'au ținut în acest interval (1790, 1791/92, 1794/95).

O chestiune mult discutată la Dietă și foarte dificilă era cea a recruților. Bánffy și-a dat silința să mulțumească cererile Impăratului, care avea nevoie de subsidii și de soldați din cauza războaielor cu Franța, îndemnând cu succes pe magnați, să dea de bună voie mijloacele cerute. Cancelaria Aulică îi trimite expresia „Prea Inaltei mulțumiri” printr'un bilet special¹⁾. Cu toate acestea Camera Aulică se plânge că nobilii ar fi făcut numai promisiuni²⁾.

În anul 1794 Bánffy raportează despre două centre de împotrăvire și cere concentrări de trupe: Printre Secui și nobilimea mică s'ar fi observat semne de o eventuală revoltă. Secuții, în deosebi, ar fi nemulțumiți de plecarea trupelor din Transilvania și întrebuițarea lor în războiu. Un al doilea focar de primejdie se găsea în județul Hunedoara printre grănițerii români, cari erau nemulțumiți că trebuiau să lupte pentru interese străine. Bánffy n'a reușit să constate de unde s'au strecurat și printre Români idei revoluționare. Nu vrea să discute însă cu grănițerii nemulțumiți, ca să nu diminueze autoritatea imperială³⁾. Părerea lui era că ar fi mai bine să se desființeze regimentele de graniță, pentru a se înlătura un focar de tulburări⁴⁾.

Anul 1795 e caracterizat printr'o deosebită activitate politică. Dieta, care se întrunise în Octomvrie 1794, era să fie dizolvată la 20 Februarie 1795. Bánffy însă reușește să înduplece pe Impărat s'o prelungească, până ce se vor fi discutat toate chestiunile⁵⁾. Despre această Dietă relatează Bánffy la Curte: Între deputații țării se observă tendințe de a se realiza o mai mare independență a Dietei, așa încât și hotărârile nesancțio-

1) Cons. de Stat, Referatul Cancelariei Aulice din 30 Octomvrie 1793, 4045/1793.

2) Cons. de Stat, 3932/1794.

3) „Kaiser Franzakten“, Convolut „Bánffy“, Nr. 10.

4) Scrisoarea către Coloredo, dela 4 Iunie 1794, „Kaiser Franzakten“.

5) *Ibidem*, dela 1 Februarie 1795

nate să aibă valabilitate. O broșură cu idei revoluționare circula printre deputați. Bánffy însărcină pe contele Iosif Teleki și pe judecătorul Cserei să întocmească un răspuns la această broșură. În general nobilimea înaltă e mai moderată, numai nobilimea mică vrea să restrângă drepturile Împăratului. Secuții sunt liniștiți, însă așteaptă cu nerăbdare diferitele reforme. Sașii, lăsați în pace, păstrează întotdeauna disciplina¹⁾.

Pe baza acestui raport, Bánffy primește ordinul să urmărească cu atenție toate mișcările, să asculte pe Turi, conducătorul nemulțumiților și să colaboreze cu comandantul militar²⁾.

Din raportul dela 27 Aprilie 1795 al guvernatorului reiese că se executaseră toate ordinele amintite.

Printr'un oarecare Alexiu Török, Bánffy reuși să facă constatări importante despre organizarea unei societăți secrete în Transilvania. Se găsisese și o listă a membrilor, cari se recrutau mai ales din rândurile nobilimii mici, în primul rând luterani. Societatea avea intenția să introducă principiile egalității, să facă reforma țărănească (urbarială), să întemeieze o armată națională („Nationalmilitz“) și să organizeze confiscarea tuturor moșiilor bisericesti. Societatea a intrat în relații cu Convențiunea franceză, vrând să introducă chiar și noul calendar francez³⁾. În felul acesta Bánffy îngrijea de liniștea țării.

Prin această atitudine a sa Bánffy a contribuit mult ca ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea să treacă fără turburări prea mari pentru Transilvania.

Cu toate că el s'a împotrivit, pe de o parte tuturor tendințelor de neascultare față de ordinele împărătești, a intervenit, pe de altă parte, și în favoarea țării. Astfel știa cu mare talent să trăgăneze chestiunea subsidiilor pentru războiu și să accentueze că Dieta e singura instanță, care poate să acorde astfel de subsidii⁴⁾.

1) Cons. de Stat, 708/1795.

2) *Ibidem*, 1023/1795.

3) *Ibidem*, 1714/1795.

4) *Ibidem*, 323/1797.

La sfârșitul anului 1800 se răspândi șonul, că țărani ro-mâni din județul Zărandului ar plânu o mare răscoală împotri-va nobililor maghiari. Ziua fixată pentru răscoală ar fi fost 14 Decemvrie. Bánffy aflându-se chiar atunci la Viena, constată repede că acest șon a purces dela funcționarii județului, cari s'au speriat de câțiva soldați concediați, cari au răspândit idei revoluționare. In realitate însă nimeni nu se gândise la o răs-coală. Bánffy reuși să împiedece în ultimul moment măsurile mi-litare plânuite, care ar fi provocat multă neliniște. El însărcină pe locțiitorul său, contele Kemény, să liniștească pe locuitori. Intr'o scrisoare specială Impăratul laudă atitudinea energică a guvernatorului¹⁾.

Urmează o epocă mai liniștită atât în domeniul politic, cât și în vieața lui Bánffy. In anul 1803, atins de o boală grea, aproa-pe un an a fost nevoit să nu lucreze. In acest timp fu înlocuit cu Mihail de Brukenthal²⁾.

După un an, continuă munca cu aceeaș râvnă. Energia și activitatea erau însușirile cele mai distinse ale acestui guver-nator.

Teutsch îl descrie după cum urmează: „Cine l-a cunoscut, i-a laudat inteligența și prudența, cumpătarea și liniștea, cul-tura și iubirea de oameni”³⁾.

Având multă experiență, era foarte sever în ale serviciului, supraveghind cu atențiune lucrările guvernului. Insușirile sale au fost apreciate atât la Curte, cât și de țară. Lucrând mult, a fost o fire foarte tăcută. Despre el spunea legenda, că nu a răs-niciodată afară de o singură excepție⁴⁾.

In domeniul vieții politice a fost foarte dibaciu. Cu mare ta-lent a știut să prezideze adunările și să mențină ordinea neces-ară la desbateri⁵⁾.

După tată, care a trecut la catolicism, a fost catolic. Se

1) Cons. de Stat, 4050/4051/4142/4143/1800.

2) *Ibidem*, 1133/1803.

3) Teutsch, II, p. 339.

4) Friedenfels, I, p. 34.

5) *Ibidem*, I, p. 23.

spune despre el, că ar fi fost bun creștin¹⁾). Din corespondența cu fiul său, Francisc, reiese cât de înrădăcinată era firea lui în cele ale religiei²⁾).

Făcându-și studiile la Viena și practicând în țări germane, era om de cultură germană. S'a îmbrăcat aproape numai în haine nemțești, vorbea exclusiv nemțește, chiar și când i se adresa cineva ungurește. Când s'a răspândit însă curentul de naționalism maghiar accentua și Bánffy mai mult originea sa maghiară³⁾).

Avea interese foarte diferite. Astfel avea și cunoștințe strategice, ceea ce reiese dintr'un raport în care înfățișează ideile sale despre apărarea țării în caz de războiu⁴⁾).

Curtea apreciind activitatea lui Bánffy, i-a acordat tot felul de onoruri. La 3 Mai 1789 primi titlul de voevod al Transilvaniei⁵⁾). La 1792 i se acorda „Marea Cruce” a ordinului Sf. Ștefan și la 1810 cea a ordinului Leopoldin⁶⁾).

Curtea avea mare încredere în el. În anul 1812, când se ivise primejdia invaziunii rusești, primi titlul de comisar imperial plenipotențiar cu deplină împuternicire⁷⁾).

Influența mare a lui Bánffy în toate treburile țării se poate explica și prin faptul că a fost francmason. La 17 Februarie 1777 e primit ca „frate ucenic” în loja „Sf. Andrei la cei trei nuferi” din Sibiu⁸⁾). După câțiva ani devine cavaler „eques a Framea” și la 1784 îl găsim în fruntea tuturor francmasonilor din Transilvania („Provinzialgrossmeister”), în care funcțiune a rămas până la dizolvarea lojelor francmasonice, în anul 1790⁹⁾).

1) Hormayr, p. 328.

2) Arhiva Banfiesților, Muz. Ardelean, Cluj, Cutia 1237, F, Fascicolul 8.

3) Teutsch, II, p. 344.

4) Cons. de Stat, 363/1818.

5) *Ibidem*, 1481/1789.

6) Hormayr, p. 336.

7) Friedenfels, I, p. 23.

8) *Archiv d. Vereins f. sieb. Landeskunde*, 1875, XII, p. 459.

9) *Ibidem*, p. 495.

Atitudinea sa față de problemele politice transilvane se oglindește bine în cuvântarea rostită în fața Dietei dela 1790. El spunea: „E greșită opiniunea, că cine e patriot bun, nu poate fi devotat al Curții, și, invers, cine e devotat Curții, nu poate fi bun patriot. Chiar dimpotrivă, cine vrea să știe cum trebuie să-și manifeste iubirea de patrie, trebuie să fie un devotat al Curții. Devotamentul față de Curte și patriotismul, mai cu seamă sub un Monarh bun, nu sunt în contrazicere. Ambele sunt făuritorii lanțului de aur, care leagă în chip de nedespărțit inima Monarhului cu a țării¹⁾).

Această sinteză politică — iubirea de țară și de Monarh — e caracteristică pentru activitatea sa politică. A reușit să echilibreze interesele țării cu ale Monarhului. Baza legăturii dintre Monarh și Transilvania era, după părerea guvernatorului, Diploma Leopoldină. De aceea toate instituțiunile fixate de ea îi păreau inviolabile. Toate măsurile importante trebuiau să fie luate în Dieta țării și numai Dieta urma să fixeze și să repartizeze impozitele²⁾. Chiar și ordinele imperiale trebuiau să fie date în înțelegere cu deputații³⁾.

În anul 1809 Curtea învinovățește „națiunile” că ele s'au împotrivit Împăratului, într'o ședință a Dietei, în care au cerut anularea unui ordin împărătesc, care prevedea serviciul militar obligatoriu pentru nobili și un impozit nou pentru Secui. Bánffy scrie însă că Dieta nu s'a împotrivit, ci că a protestat numai împotriva unui ordin ilegal, conform Diplomei Leopoldine. După textul acestei diplome ar fi necesară numirea unui general pentru trupele țării, din rândurile Ardelenilor⁴⁾. Protestul acesta energic nu a rămas fără rezultat. Consiliul de Stat, examinând chestiunea, constată că planurile guvernatorului sunt temeinice și descrie pe Bánffy ca un „om cu experiență și venerabil⁵⁾).

Dar și în chestiuni politice Bánffy avea părerile sale origi-

1) Wurzbach, II, p. 143—144.

2) Cons. de Stat, 2145/1722.

3) Raport particular către Împărat, „Kaiser Franzakten“.

4) Cons. de Stat, 405/1810.

5) *Ibidem*, 745/1810.

nale. În timpul războiului împotriva Franței el scria contelui Coloredo: „O pace puțin glorioasă e preferabilă unui războiu glorios”. Cu modestie adaugă, însă, că astfel de chestiuni trec peste orizontul lui¹⁾.

În anul 1808 Bánffy, ca toți ceilalți guvernatori, a primit ordinul să facă un raport despre situațiunea generală a Monarhiei. Raportul acesta, izvorând din cunoștințe temeinice, se compune din 129 de pagini. La început accentuiază, că nu poate să aibă o privire generală asupra celorlalte părți ale Monarhiei. Cea mai mare primejdie pentru existența acestui Stat era întinderea lui prea mare. Sunt prea multe națiuni și prea mare variație în chestiunile de drept. Mersul afacerilor este prea încet și complicat și adeseori se ivesc conflicte între diferitele oficii. Ar trebui sporite competențele tuturor guvernatorilor Monarhiei, spre a putea realiza un sistem de guvernare mai unitar. Șeful unei țări să fie autorizat să numească pe toți funcționarii. În fiecare an să se prezinte toți guvernatorii la Viena, ca să dea socoteală de administrația lor.

Comisarii regali și consilierii de Curte să facă multe călătorii.

În ce privește, în special, situațiunea din Transilvania, ar fi de remarcat multe neajunsuri economice. De exemplu: masa mare a banilor de hârtie, salarii prea mici pentru funcționari, prea multe furnituri pentru armată și prețul prea urcat pentru sare. Tratarea treburilor judecătorești este prea lungă. Drumul acestor treburi se prelungește și mai mult prin faptul că există posibilitatea apelării la Curte. Spre a scurta tratarea afacerilor judecătorești, guvernul ar fi trebuit să devină ultima instanță în toate procesele.

Acest raport dovedește cât de bine a cunoscut Bánffy problemele grele ale Statului. Nu a ezitat să intervină pentru o guvernare descentralizatoare, prin care ar fi crescut însemnătatea postului său²⁾.

1) Scrisoarea către Coloredo dela 26 Mai 1794, „Kaiser Franzakten“.

2) Cons. de Stat, 69/1812.

El a încercat cu toate mijloacele posibile să sporească însemnătatea guvernului, în mod indirect deci și puterea sa proprie. Primul fapt în această direcție a fost mutarea guvernului dela Sibiu la Cluj. A reușit să se opună cu succes tuturor încercărilor de a readuce guvernul la Sibiu. În anul 1798 Consiliul Aulic de războiu se arăta mulțumit cu această mutare¹⁾. Trei ani după aceea începu o adevărată campanie la Curtea imperială, spre a readuce guvernul la Sibiu. Comandantul militar din Sibiu interveni energic la Curte, arătând că toate chestiunile s'ar deslega mai repede, dacă guvernul ar fi la Sibiu. Consiliul de stat se ocupă de această problemă. Majoritatea consilierilor de Stat, împreună cu Arhiducele Carol, votară pentru mutarea guvernului dela Cluj la Sibiu²⁾. Dar și Bánffy trimise un raport, înșirând în mod amănunțit toate avantajele Clujului. Consiliul amânând tratarea acestei chestiuni, n'a luat nici o hotărâre definitivă, așa încât guvernul a putut rămânea la Cluj până la revoluția din 1848/49³⁾.

La 30 Aprilie 1800 Bánffy a prezentat la Curte un proiect privitor la „Reorganizarea activității guvernului transilvan”. Proiectul avea scopul să mărească rolul guvernatorului. Propunerile erau în linii largi următoarele:

1. Guvernatorul să aleagă pe toți funcționarii pe răspunderea proprie;
2. Ori și când să-i stea la dispoziție armata;
3. Să poată permite Românilor neuniți clădirea de biserici;
4. Numai pentru executarea lucrurilor celor mai importante să fie nevoie de consimțământul Curții;
5. Posibilitatea apelării la Curte să fie restrânsă la lucrurile cele mai importante.

Bánffy a intenționat prin acest plan să evite drumul foarte lung ce trebuia să-l facă fiecare act, trimis la Curte, până la înapoierea sa cu răspuns⁴⁾.

¹⁾ Cons. de Stat, 439/1798.

²⁾ *Ibidem*, 2327/1801.

³⁾ *Ibidem*, 1786/1810.

⁴⁾ *Ibidem*, 1413/1800.

Adeseori se plângea Bánffy, că guvernul avea prea puțini funcționari, explicând astfel trăgănarea treburilor. Cele două secții ale guvernului — senatul politic și cel judecătoresc — cari lucraseră separat sub Iosif II, au fost reunite după moartea lui.

În anul 1819 bătrânul guvernator se plângea, că din cauza lipsurilor de organizare nu poate termina cu marele număr al chestiunilor și nu poate prezenta un plan mare și amănunțit de reorganizare. Spre a putea îndeplini rolul său de guvernator („directorul suprem al Statului din marele Principat”), cerea să se revină la împărțirea guvernului („Staatsdirektion”) în senat politic și în unul judecătoresc. Cerea să se înmulțească personalul guvernamental și să numească încă 4 consilieri. Cancelăria Aulică aprobă planul acesta, fără să consimtă însă, din motive financiare, la sporirea numărului de funcționari. Consiliul de Stat, împotrivindu-se și el la înmulțirea personalului, acordă însă lui Bánffy, din cauza bătrâneții sale, doi vice-președinți ca ajutor. Planul lui Bánffy însă rămase neexecutat¹⁾.

Vorbind despre nobilimea mică Bánffy accentuiază că ea, în general, n'are „reavoință” și că este nevoie să se procedeze cu cea mai mare severitate numai împotriva unor elemente turbulente²⁾.

Din partea partidului radical maghiar a fost mereu dușmănit. În anul 1794 a fost numit chiar „trădător de patrie”³⁾.

Cunoscând în amănunțime problemele și soarta Românilor transilvani, atitudinea sa față de ei rămâne obiectivă. Cu prilejul „răscoalei” susnumite din județul Zărandului, el scria că vina nu trebuie căutată la țărani români, ci la funcționari, cari au provocat turburare prin atitudinea lor neînțeleaptă.

Cunoștea chiar și problema bisericească a Românilor. La 1796 se împotrivi să fie un Sârb noul episcop ortodox, spunând că numai episcopii români vor fi iubiți de credincioși⁴⁾. Căutând

1) *Ibidem*, 320/1819.

2) Raport din 26 Mai 1794, „Kaiser Franzakten”.

3) Cons. de min., 2145/1822.

4) Cons. de Stat, 3086/1796.

să-și asigure o influență mai mare în chestiunile bisericești a cerut, la 1800, să i se acorde dreptul de a permite el însuși clădirea bisericilor ortodoxe, fără să aștepte întotdeauna învoirea Curții¹⁾.

În chip caracteristic se arată atitudinea sa binevoitoare și plină de înțelegere față de problemele Românilor. El își exprimă părerea astfel: „Cine cunoaște sufletul poporului român, nu poate să-și bazeze speranțele sale pe unire. Incercările cardinalului Kolonits, ale Mariei Teresia, precum și ale lui Iosif II, au rămas zadarnice, fiindcă întotdeauna se găseau bărbați între Români, ca de exemplu Șofronie, cari se împotriveau cu succes. Cele trei națiuni n'au sprijinit de loc unirea. Aversiunea lor se explică prin faptul că preoții greco-catolici pretind „portiones canonicae“. Bánffy continuă raportul, criticând un proiect, despre care se vorbea mult în acel timp în cercurile Curții vieneze. Proiectul acesta anonim propunea unirea celor două biserici române sub numele de *biserica ortodoxă*. Clerul român nu va putea face pe răspundere proprie o nouă unire, căci poporul nu o va admite niciodată. Românii au arătat în multe revolte iubirea pentru credința lor. La revoluția lui Horia guvernul a făcut marea greșală să nu asculte de loc pe episcopul unit. „Episcopul actual unit e un om foarte moderat și acușările adresate lui nu corespund cu realitatea. Poporul este mulțumit cu el; numai unii dintre preoți au conflicte cu el. Vicarul foraneu (din afară), Ioan Para, pe care proiectul de unire („Unionsprojekt“) îl propunea ca eventual episcop al celor două biserici unite, e un spirit neliniștit, revoltat și viclean. În cazul numirii unui fost episcop unit, Românii nu se vor mulțumii. O unire nouă nu se poate face, decât în colaborare cu guvernul și din inițiativa acestuia. „Unirea însă nu poate fi realizată cu manevra („Scheinmanöver“) unei *biserici ortodoxe*“. Poporul însă nu va ști nici după aceea la care religie aparține²⁾.

1) *Ibidem*, 1413/1800.

2) Cons. de Stat, 1867/1800. „Das Volk auch nach derselben ebenso wenig wissen werden, was sie eigentlich sind, als sie es dermalen wissen“.

Pentru Sași a avut mare simpatie. A spus odată: „Cine vrea să găsească știință, artă, ordine și bune moravuri, trebuie să se ducă la Sașii transilvani”¹⁾.

La 1787 Bánffy a compus un raport obiectiv despre situația financiară a Sașilor²⁾. La 14 Octomvrie 1782 Sașii protestară la Curte împotriva celorlalte două „națiuni”, simțindu-se desavantajați. Într'un raport particular, Bánffy, sprijinind plângerile Sașilor, a accentuat că poporul acesta merită protecțiunea deosebită a Impăratului, din cauza fidelității și culturii sale³⁾.

Bánffy fiind om foarte bogat, avea moșii întinse în Ungaria, în Transilvania și în Austria inferioară. Din cauza acestor moșii a avut multe procese, dintre care a pierdut pe cel împotriva familiei Loprești, fiind nevoit să plătească datoriile făcute de tatăl său⁴⁾.

Moșiile sale bogate i-au dat posibilitatea să trăiască în belșug ca un duce, având, „ofițeri proprii de casă” și foarte mulți servitori⁵⁾.

La 1799 Bánffy a cumpărat și o casă la Sibiu (str. Regina Maria), dobândind astfel dreptul de cetățenie în acest oraș⁶⁾. Casa aceasta a vândut-o însă înaintea morții sale bisericii ortodoxe⁷⁾.

În tot timpul vieții sale Bánffy a fost neîntrerupt chinuit de diferite boli. În anul 1803 s'a îmbolnăvit atât de grav, încât medicii îl considerau pierdut și după însănătoșire a trebuit să se abțină aproape un an dela toate treburile oficiale. Loctiitorul său a fost în timpul bolii sale Mihail Brukenthal⁸⁾.

1) Teutsch, II, p. 339.

2) „Kaiser Franzakten“, 1792/6.

3) Cons. de Stat, 2761/1793.

4) *Ibidem*, 1322/1793.

5) Cons. de Stat, 624/1778.

6) Arh. Magistr. din Sibiu, 1738/1799.

7) *Ibidem*, 424/1821; Cf. și I. Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal*. Cluj, 1928. p. 24—25.

8) Cons. de Stat, 1133/1803.

Timp de 42 de ani a trăit în căsnicie exemplară cu contesa Josepha Palm, o femeie inteligentă, cu multe calități¹⁾. A avut cinci copii, 4 băieți și o fată. Fiul cel mai în vârstă a devenit la 1809 comandant al trupelor transilvane²⁾.

La 17 Septembrie 1819 Bánffy prezentă Împăratului cererea de demisie, arătând, că din pricina a 52 de ani de serviciu și a 72 ani de viață i s'a slăbit auzul și memoria. Cancelaria Aulică a răspuns că Bánffy nu poate fi pus la pensie înainte de a fi terminat cu regularea chestiunilor urbariale, de care se ocupa, ajutat de contele Cziraky. Consiliul de Stat, fiind de aceeași părere, a propus să i se alăture un vice-președinte. Numai consilierului de Stat Sift îi fu milă de bătrânețea lui Bánffy, așa încât a votat pentru aprobarea cererii. Rezoluțiunea imperială însă fu întocmită conform părerii majorității. Cererea a fost deci respinsă, iar baronul Ioan Josika fu numit vice-președinte al guvernului, ca să-i ușureze munca. Cu cuvinte frumoase rescriptul lăuda activitatea lui Bánffy, spunând că guvernatorul „va continua munca sa rodnică și mai departe”³⁾.

La 30 Decembrie 1821 Bánffy fu nevoit a-și repeta cererea de demitere, scriind că nu poate să-și continue munca, cu toate că Josika îl ajută cu mare zel și pricepere. Slăbit și lovit de o boală de nervi („Hemiplexie”) aproape nu mai era în stare să-și scrie numele și să citească ceva. Ca urmaș vrednic bătrânul guvernator a propus pe vice-președintele Josika⁴⁾. Cancelaria Aulică, recomandând Împăratului admiterea cererii, a rezumat toate meritele guvernatorului, fidelitatea, priceperea și spiritul său de dreptate, propunând să i se dea leafa întreagă ca pensie și decorația „Lâna de aur”.

Bánffy muri însă înainte de a fi primit ultima decizie, la 5 Iulie 1822 în etate de 75 de ani⁵⁾.

¹⁾ S'a căsătorit la 1771.

²⁾ Hormayr, p. 340. A avut numai titlul, deoarece, conform Diplomei Leopoldine, „Landesgeneral”-ul trebuia să fie un ardelean.

³⁾ Cons. de Stat, 6063/1819.

⁴⁾ *Ibidem*, 156/1822

⁵⁾ *Ibidem*, 553/1822.

Nici unul dintre predecesorii și succesorii săi n'a deținut atât timp ca el această demnitate.

IOAN JOSIKA

Președinte al guvernului
(1822—1834)

După Bánffy e numit președinte al guvernului baronul Ioan Josika de Braniște, fostul vice-președinte al acestui organ administrativ.

Acesta se trăgea dintr'o veche familie de origine română, care trăia în Banat în evul mediu. Un membru vrednic al acestei familii a fost, la sfârșitul secolului al XVI-lea, cancelarul transilvan Ștefan Josika. În secolul al XVIII-lea familia se împărți în două ramuri: ramura lui Gavril și cea a lui Ștefan Josika. În anul 1698 ambele ramuri au fost ridicate la rangul de baronat.

Tatăl guvernatorului, baronul Anton Josika, a fost căsătorit cu o contesă din familia Teleki. În anul 1778 Anton Josika fu numit secretar al guvernului¹⁾.

Ioan Josika s'a născut la 31 Martie 1777. Ca tânăr și-a lărgit orizontul, făcând călătorii prin Italia și Germania²⁾. Intors în Transilvania la 1812, e numit comite suprem al județului Hunedoara. După 4 ani fu numit consilier al guvernului³⁾.

În anul 1817 a avut pentru prima oară să îndeplinească o misiune importantă. Din cauza recoltei rele izbucni o foamete mare în toată țara. Josika fu numit comisar imperial ca să ia măsuri imediate. Ocupându-se cu mare râvnă de chestiunea aceasta, a reușit să îndemne pe Secui să cultive cartofi. Un an după aceasta, când Împăratul făcu o călătorie prin Transilvania, Josika fu însărcinat să-l însoțească, dându-i explicațiile necesare. Din cauza vredniciei sale în toate domeniile fu numit vice-

¹⁾ Wurzbach, IX, p. 277.

²⁾ Ștefan Bano, p. 3.

³⁾ Nagy Iván, V, p. 357.

președinte al guvernului la 1819, ca să ajute pe bătrânul Bánffy¹⁾.

În momentul când a murit Bánffy, Josika era în concediu în străinătate²⁾. Până la revenirea lui președinția guvernului o avusese contele de Fabian³⁾.

La Viena, într'o ședință a Consiliului de Stat, când se discuta despre numirea noului guvernator, consilierul secret, contele de Zychy, se gândi la președintele Cancelariei Aulice, baronul Miske, pe când consilierul de Stat Bedekovics era pentru Josika. Conferința luând în considerare că Josika avea mai multă avere decât Miske, și că putea deci să se mulțumească cu o leafă mai mică, se declară pentru Josika. Printr'un manifest Josika fu numit președinte al guvernului (11 Sept. 1822); el se întoarse în țară și ocupă noul post⁴⁾.

În fruntea secretariatului fu așezat, în acelaș timp, sasul Iosif Bedeus⁵⁾.

Când s'a ținut în Ungaria Dieta dela 1825—27, agitația politică s'a întins până în Transilvania. Dieta transilvană nu fusese convocată de mult, așa încât deputații n'aveau posibilitatea să-și spună cuvântul în treburile țării. În toată țara, mai ales între nobilii maghiari, s'a cerut convocarea Dietei. O altă chestiune, care a pricinuit neînțelegeri, a fost a recruților. La înrolarea lor Josika găsi o împotrivire înverșunată din partea „națiunilor”. Bazându-se pe Diploma Leopoldină „națiunile” privilegiate pretindeau ca recrutările să se execute numai după aprobarea Dietei, vrând să facă repartizarea numai după părerea lor.

Din raportul lui Josika dela 1830 reiese că, din cauza opoziției înverșunate, el n'a fost în stare să ducă recrutarea la bun sfârșit. După ce făcu recrutarea cu cea mai mare severitate, nemulțumirea progresă și mai mult, așa încât în 1832 nobilimea maghiară pretinse din nou cu multă energie convocarea unei Diete⁶⁾.

1) Friedenfels, I, p. 27.

2) *Ibidem*, I, p. 36.

3) Cons. de Stat, 5176/1822.

4) *Ibidem*, 351/1822.

5) Teutsch, III, p. 7.

6) *Ibidem*, p. 74—75.

Conflictul dintre „națiuni” și guvern se agravă atât de mult, încât n'au mai fost respectate ordinele guvernului. Atitudinea lui Josika în fața acestor împotriviri a fost foarte nedibace. El încercă să intimideze „națiunile” prin înrolări noi. Se constată însă că aceste măsuri porniseră numai din propria inițiativă a guvernatorului, așa încât acesta pierdu toată autoritatea. La 14 Februarie 1833 Josika rugă Curtea să ia măsuri în sprijinul autorității imperiale în Transilvania¹⁾. A întreprins apoi o călătorie prin toată țara²⁾. Din partea Curții vieneze fu trimisă o comisiune în fruntea căreia era locotenentul-feldmareșal baronul de Vlasits, cu misiunea să refacă autoritatea guvernului. Vlasits însă părăsi Transilvania fără vreun succes³⁾.

„Națiunile” privilegiate au considerat pe Josika ca o unealtă supusă absolutismului habsburgic, care căuta prin toate mijloacele să diminueze însemnătatea instituțiilor transilvane. Când se constată însă la Viena că acest sistem absolutist nu da rezultatul dorit, se reveni la sistemul de colaborare cu Dieta provincială. Josika, fiind reprezentantul acestui sistem, a trebuit să cadă cu el, prezentându-și demisia la 12 Iunie 1833⁴⁾.

Se pare că la început Curtea vieneză a avut intențiunea să continue cu politica reprezentată de Josika. La 28 Iulie din acelaș an guvernatorul demisionat declara, că ar putea să continue activitatea sa în Transilvania, însă numai dacă i se va acorda o leafă mai mare⁵⁾.

S'a compus o nouă comisiune sub președinția arhiducelui Ferdinand d'Este, membru al familiei imperiale, cu misiunea să aranjeze situațiunea politică a Transilvaniei în Dietă⁶⁾.

Conferința de Stat a constatat că personalitatea lui Josika însemna o piedecă pentru desăvârșirea păcii și deaceea s'a

1) Cons. de Stat, 781/1833.

2) *Siebenbürger Bote*, 1833, Nr. 218.

3) Friedenfels, I, p. 62.

4) Cons. de Stat, 705/1833.

5) *Ibidem*, 2904/1833.

6) Teutsch, III, p. 76.

gândit să-l pună în fruntea Cancelariei Aulice. Din cauza nepopularității sale planul acesta fu abandonat¹⁾.

La 24 Septembrie 1834 Ferdinand primește ordin de a sili pe Josika să-și prezinte a doua oară demisia, deoarece „Majestatea Sa a binevoit să-i îngăduie liniștea bine meritată”²⁾.

Ferdinand relatează că Josika, auzind de necesitatea abdicării sale, a fost foarte consternat. În mod oficial urma să se publice că boala guvernatorului ar fi fost motivul acestei demisiuni³⁾.

Ferdinand a scris prim-ministrului Metternich că ar fi trebuit să-l distingă în mod deosebit, ca nu cumva opoziția să considere retragerea guvernatorului ca o urmare a împotrîvirii ei⁴⁾. Așadar la 5 Octombrie 1834 Josika și-a prezentat din nou demisia. Prin rezoluțiunea dela 15 Octombrie demisia fu primită („în Gnaden”), iar petiționarul fu decorat cu „Marea Cruce” a ordinului Leopoldin, lăsându-i-se leafa întreagă ca pensie⁵⁾.

Nemulțumit, Josika se retrage din viața politică. Curtea se mai gândește și mai târziu la el, însărcinându-l să supravegheze, în calitate de comisar imperial, Dieta dela 1841. Acum pentru prima oară postul acesta nu fusese încredințat unui militar⁶⁾.

În general Josika e descris ca funcționar conștiincios și capabil. Bánffy propunându-l ca urmaș, accentuează fidelitatea, talentul, sânguinta și experiența sa politică, precum și cunoștințele sale juridice. S'a distins printr'un caracter drept, convingeri sănătoase și prin evlavie, fiind catolic convins⁷⁾.

Josika a fost o figură impunătoare. Era foarte muncitor, uneori chiar prea zelos⁸⁾. Având mult simț pentru dreptate, a înțeles să atragă pe funcționarii tineri și talentați⁹⁾.

1) Cons. de Stat, 290/1834.

2) *Ibidem*, 1519/1834.

3) *Ibidem*, 330/1834.

4) *Ibidem*, 1536/1834.

5) *Ibidem*, 1473/1834.

6) Friedenfels, I, p. 116.

7) Cons. de Stat, 156/1822

8) Friedenfels, I, p. 119.

9) Teutsch, III, p. 7.

A dispus ca votarea la ședințele guvernului să se facă imediat după propunere, fără vreo discuție prealabilă, evitându-se astfel conflicte neplăcute¹⁾. Secretarul său era Iosif Bedeus. Acesta scrie despre el: „Sever și amabil, câteodată nedecis și gânditor, a putut fi ușor enervat”. Prea nerăbdător, nu era în stare să scrie ceva. Ideile sale le arunca pe hârtie în fraze scurte²⁾.

De viitorul guvernator, Ioan Kornis, îl lega o strânsă prietenie, care nu s'a răcit, decât cu prilejul numirii lui Kornis ca guvernator, la 1837, când Josika mai era în viață și când s'a socotit nedreptățit³⁾.

În anul 1832 a cerut un concediu din cauza vederii sale slăbite și a artritismului⁴⁾.

N'a avut multă simpatie pentru ideile de „libertate și independență”. El a fost servitorul umil al Împăratului său și executa corect ordinele plecate dela Cancelaria Aulică. Opoziția însă îl considera ca pe un trădător al intereselor naționale⁵⁾.

În afară de moșia sa părintească, Braniște, în județul Hunedoara, n'a avut multă avere⁶⁾, așa încât mereu a fost silit să facă petiții pentru sporirea salariului său, motivându-le, că nu putea să trăiască conform rangului său, nefiind în stare să se achite de datoriile sale sociale⁷⁾. Din cauza aceasta i-au fost acordate și unele moșii fiscale⁸⁾.

Josika luase în căsătorie pe contesa Rosalia, născută Csáky (1774—1850)⁹⁾.

Cu această femeie deosebită Josika a avut trei fii și două fiice. Fiul cel mai în vârstă, Samuîl, e candidat în 1841 la postul

¹⁾ Cons. de Stat, 2681/1833.

²⁾ Friedenfels, I, p. 37.

³⁾ *Ibidem*, I, p. 111.

⁴⁾ Cons. de Stat, 3531/1832.

⁵⁾ *Ibidem*, 330/1834.

⁶⁾ Friedenfels, I, p. 117.

⁷⁾ Cons. de Stat, 2289/1823.

⁸⁾ *Ibidem*, 467/1831.

⁹⁾ *Ibidem*, 156/1852.

de guvernator din partea Dietei transilvane, obținând 216 voturi din 230. N'a fost însă numit fiind prea tânăr¹⁾. La 1845 Samuil Josika devine Cancelar Aulic²⁾.

Al doilea fiu, Ludovic, a devenit comite suprem, iar al treilea, general³⁾.

Guvernatorul Ioan Josika muri la 16 Mai 1843 în etate de 65 de ani⁴⁾.

Josika nu merită să fie înșirat printre personalitățile politice marcante ale acestui Mare-Principat, nefiind în stare să influențeze prin inițiativa sa personală cursul evenimentelor.

FERDINAND D'ESTE

*Președinte al guvernului și comisar imperial
(1835—1837)*

Spre a putea reînoi legăturile personale între casa habsburgică și Transilvania, Împăratul trimise chiar pe nepotul său, Arhiducele Ferdinand d'Este, drept comisar imperial în această țară. Pentru prima și ultima oară aflăm în istoria Transilvaniei ca reprezentant al Împăratului pe un membru al familiei imperiale.

Arhiducele Ferdinand d'Este s'a născut la 25 Aprilie 1781 la Milano, unde tatăl său era guvernator. După frecventarea Academiei Militare a intrat în armată, participând la luptele împotriva lui Napoleon. După aceste războaie Ferdinand e numit comandantul tuturor trupelor din Ungaria. La 1832 fu trimis în Galiția ca guvernator civil și militar⁵⁾.

Fu numit apoi comisar imperial în Transilvania, când Vlasits părăsi țara. Misiunea lui a fost deci să restabilească ordinea în toate domeniile.

1) Friedenfels, I, p. 124.

2) *Ibidem*, I, p. 155.

3) Wurzbach, Vol. X, p. 277.

4) Teutsch, III, p. 126.

5) Hirtenfeld, p. 682.

Investit cu depline puteri avu posibilitatea să intervină ori și unde. Ajutor al său era L. de Rosenfeld¹⁾.

Sosind în țară la 10 Aprilie 1834, a fost primit la Cluj cu mare alai²⁾.

Cu mare sârguință și-a început activitatea, rămânând însă în acelaș timp și guvernator al Galiției. Continua deci să supravegheze și chestiunile de guvernământ din această provincie, cetind rapoartele și dând ordinele necesare³⁾.

Încă din timpul când Josika mai era în funcție, Ferdinand participa adeseori la ședințele guvernului, amestecându-se în toate amănuntele⁴⁾.

În ședința Consiliului de Stat, în care s'a decis înlăturarea lui Josika, s'a vorbit în principiu și despre numirea guvernatorilor Transilvaniei. Consilierii de Stat s'au înțeles că de acum înainte personalitatea cea mai capabilă să ocupe postul de Cancelar aulic și nu pe cel de guvernator. Guvernatorul trebuie să fie în primul rând un om devotat Curții imperiale, însă nu trebuia neapărat să aibă calități extraordinare. Numirea de guvernator a fost deocamdată amânată până la un moment mai potrivit⁵⁾.

Ținând seamă de cererile claselor privilegiate și de legile țării, Împăratul a convocat o Dietă pentru ziua de 20 Iunie 1834 la Sibiu⁶⁾. Ferdinand deschizând Dieta, a rămas la Sibiu pe timpul duratei ei și a scris prim-ministrului Metternich că opoziția era foarte puternică. Totuși putu găsi — credea el — unele elemente devotate dinastiei⁷⁾.

Mulți dintre funcționarii înalți, raportă Ferdinand, simpatizează cu opoziția, care organizată în societăți secrete intenționează să realizeze următoarele cereri:

1) Conferința de Stat, 81/1834.

2) *Ibidem*, 434/1834.

3) Conf. de Stat, 740/1834.

4) *Ibidem*, 238/1834.

5) *Ibidem*, 330/1834.

6) Teutsch, II, p. 78.

7) Conf. de Stat, 2209/1834.

1. Participarea clasei țărănești la Diete; 2. Anularea titlurilor; 3. Ridicarea bisericii ortodoxe la treaptă egală cu a celorlalte biserici.

Se pare că Ferdinand, necunoscând bine împrejurările, a confundat tendințele opoziției maghiare cu cele ale Românilor sau ale unui grup radical.

El însuși nesimțindu-se bine în Transilvania, a cerut să fie mutat cât se poate de curând. Nu-i plăceau nobilii care, cum scria el, nu aveau alt interes decât independența lor. Chiar și de doamnele societății s'a plâns, arătând, că „ele sunt foarte liberale”¹⁾.

Ședințele Dietei erau foarte turbulente. Se țineau cuvântări cu atacuri împotriva Curții vieneze. Aproape toți deputații au fost însărcinați de către alegători să se împotrivească măsurilor ilegale, luate în cursul anilor precedenți. Multe cuvântări rostite în Dietă s'au îndreptat contra alcătuirii guvernului, care din timpul lui Bánffy era completat fără învoirea „națiunilor” privilegiate²⁾.

Unele ședințe au fost atât de gălăgioase încât Ferdinand se văzu nevoit a le amâna³⁾. Numai intervențiunea lui Metternich l-a reținut să ia măsuri severe⁴⁾. Ferdinand a scris lui Metternich că ar fi mai bine să se disolve Dieta imediat după terminarea candidaturilor pentru dregătoriile principale ale țării⁵⁾. Nici la aceasta nu s'a putut ajunge. Dieta fu disolvată la 6 Februarie, în urma turburărilor provocate de baronul Wesselényi⁶⁾.

Rezultatul Dietei nemulțumindu-l, Ferdinand s'a văzut silit a-și continua activitatea în Transilvania. Cu acelaș decret, cu care Impăratul a închis Dieta, a acordat lui Ferdinand președinția provizorie a guvernului⁷⁾.

1) Cons. de min., 740/1834.

2) Teutsch, III, p. 79.

3) Cons. de min. 786/1834.

4) *Ibidem*, 816/1834.

5) *Ibidem*, 1795/1834.

6) Teutsch, III, p. 88.

7) Actele Magistr. sibian, 365/1835.

Ioan Kornis era locțiitorul său politic, iar Alexe Nopșa îl înlocuia în chestiunile juridice. Misiunea lui Ferdinand a fost, cum i-a scris ministerul: „să garanteze liniștea și ordinea țării și să restabilească respectarea legilor”¹⁾. Într-o scrisoare particulară l-a sfătuit Metternich să fie un „Alter ego” al Impăratului. Demisia funcționarilor înalți s'o primească numai dacă, opoziția pasivă nefiind primejdioasă. Împotriva funcționarilor și profesorilor dela Facultatea catolică de teologie din Cluj să ia numai decât măsuri severe²⁾.

Făcând în Mai 1835 o călătorie prin Transilvania, Ferdinand a fost mulțumit în general cu atitudinea locuitorilor³⁾. Cu toate acestea nu încetă să ceară retrimiteră sa în Galiția⁴⁾.

Nu a putut să colaboreze prea bine cu ceilalți membri ai guvernului. Unii dintre consilieri aveau simpatii pentru ideile liberale, îndrăznind uneori a se împotrivi planurilor lui Ferdinand. În astfel de cazuri el decidea însă ceea ce afla de bine, fără să mai întrebe pe cineva. Opoziția, în general, a fost atât de puternică în toată țara, încât s'a văzut nevoit să scrie cancelarului plângându-se: „Nimeni nu mai ascultă de ordinele guvernului”⁵⁾.

Printr'un ordin nou Ferdinand a încercat să reducă rolul consilierilor guvernamentali la alegerile funcționarilor. A ordonat anume ca fiecare consilier să propună în mod public câte trei inși, din fiecare confesiune. Până acum timp îndelungat numele candidaților au fost scrise pe fișe, așa încât nimeni nu putea fi făcut responsabil pentru alegerea unor funcționari slabi⁶⁾. Obiecțiunea consilierilor, că astfel orice libertate de opinie va fi exclusă, a rămas zadarnică. Curtea a sancționat ordinul acesta al lui Ferdinand, repetându-l⁷⁾.

Cu toate că Impăratul Ferdinand se urcase pe tron încă din

1) Cons. de min., 185/1835.

2) *Ibidem*, 353/1835.

3) *Ibidem*, 1045/1835.

4) *Ibidem*, 958/1835.

5) *Ibidem*, 1074/1834.

6) *Ibidem*, 3509/1835.

7) *Ibidem*, 4826/1836.

anul 1835, „Staturile” transilvane nu-i juraseră însă credință. Din cauza aceasta Dieta fu convocată pentru ziua de 17 Aprilie 1837 la Sibiu și arhiducele Ferdinand fu numit comisar al ei¹⁾. Acesta a primit jurământul Dietei fără nici un incident, opoziția nefiind atât de puternică, cum era la Dieta din anul 1834—1835. În discursul de deschidere a promis Ferdinand în numele Impăratului că legile țării vor fi respectate.

La 12 Iunie avură loc alegerile pentru postul de guvernator. Teutsch este de părere că Ferdinand însuși ar fi avut aspirațiuni la această demnitate²⁾. Aceasta însă nu este de crezut, căci din corespondența lui Metternich reiese, cât de mult a dorit Ferdinand să se întoarcă în Galiția și ce neplăcut i-a fost să rămână în Transilvania. De două ori a întrebat cu nerăbdare, când ar putea să se întoarcă³⁾.

Dieta a propus pe Alexe Nopșa, Samuil Josika (fiul fostului guvernator) și pe Ioan Kornis pentru postul de guvernator. Cu acest rezultat Ferdinand a plecat la Viena. Printr'un rescript Curtea s'a decis pentru Ioan Kornis. Ferdinand, întorcându-se din Viena, a instalat pe Kornis cu solemnitatea tradițională la 5 Octomvrie, în prezența „Staturilor”⁴⁾.

Cât timp au durat ședințele Dietei a mai rămas la Sibiu. A părăsit însă acest oraș la 3 Aprilie 1838. Era nemulțumit și mâhnit. A reușit să restabilească și să mențină ordinea, însă absolutismul habsburgic a trebuit să cedeze în fața tradițiilor istorice⁵⁾.

Ferdinand a rămas un străin și n'a putut să se obișnuască cu împrejurările speciale ale Transilvaniei, nici n'a voit să se împace cu condițiunile de viață din țara aceasta. Din corespondența cu Metternich reiese nemulțumirea sa și greutatea cu care a luptat contra neîncrederii tuturor.

1) Cons. de min., 16/1837.

2) Teutsch, III, p. 95—96.

3) Cons. de min., 19/1836 și 740/1834.

4) *Siebenbürger Bote*, 1837, Nr. 76.

5) Teutsch, III, p. 103.

Extrem de mare a fost antipatia sa împotriva nobilimii maghiare. Cu mare amărăciune a spus despre aceasta că era foarte imorală. Funcționarii nobilimii erau corupți, educațiunea lor foarte rea și cei mai mulți dintre ei se gândeau numai la interesele lor proprii¹⁾.

Despre poporul român a scris: „Poporul e aspru, sărac și blând (dacă nu este chinuit peste măsură), e foarte religios și credincios supus Majestății Sale²⁾). Observând că de mult erau asuprați Românii de nobilimea maghiară, îi era milă de ei³⁾).

La 31 Aprilie 1837 Ferdinand părăsi Transilvania pentru totdeauna, reîntorcându-se în Galiția.

A murit la 5 Noemvrie 1850 pe moșia sa Ebenzweier în Austria⁴⁾.

IOAN KORNIS

Guvernator
(1838—1840)

Ioan Kornis a fost primul guvernator din veacul al XIX-lea ales pe baza Diplomei Leopoldine. A fost al doilea guvernator din familia Kornis, strănepot al fostului guvernator Sigismund Kornis⁵⁾.

Ioan Kornis s'a născut la 15 Septemvrie 1781. Era fiul lui Sigismund, comitele suprem al județului Solnoc (1750—1809) și al Cristinei născută Gyulai (1760—1785)⁶⁾.

A urmat cariera obișnuită pentru funcționarii de origine nobilă. La 1819 a fost administratorul districtului Chioar și la 1822 consilier guvernamental. Fiind prieten cu guvernatorul Ioan Josika, acesta l-a favorizat în cursul carierei sale. În anul 1825

¹⁾ Cons. de min. 457/1835.

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ Cons. de min., 1074/1835.

⁴⁾ Hirtenfeld, p. 681—686.

⁵⁾ Vezi partea întâia a lucrării D-lui R. Kutschera: *Guvernatorii, pomenită.*

⁶⁾ Nagy Iván, VI, p. 365—366 și Veress, p. 118.

fu numit consilier de Curte la Cancelaria Aulică¹⁾). In Octomvrie 1826 a fost numit consilier intim²⁾) și la 17 Ianuarie 1827 a fost instalat ca vice-președinte al guvernului³⁾), înlocuind pe președintele Ioan Josika de mai multe ori. In anul 1834, la înlocuirea lui Josika, Curtea se gândea la el ca urmaș. In timpul guvernării arhiducelui Ferdinand a continuat să conducă în calitate de vice-președinte afacerile guvernului⁴⁾).

Dieta dela 1837 a propus din fiecare confesiune câte trei persoane pentru postul de guvernator. Firește că numai candidații catolici și calvini au fost luați în considerare. Kornis fu propus cu 124 de voturi la al treilea loc dintre catolici. Ferdinand a recomandat pe Kornis, iar pentru cazul că s'ar fi preferat un calvin, a desemnat pe Iosif Teleki. La 13 Septemvrie 1837 Kornis a fost confirmat printr'un rescript⁵⁾), iar Ferdinand l-a instalat în postul său pe când era convocată Dieta dela 1838.

Kornis și arhiducele Ferdinand lucrau în deplină armonie. Kornis a fost tipul funcționarului conștiincios, care își făcea datoria, lăsând la o parte interesele sale politice. Nu avea multe pretenții, nu era prea talentat, n'avea nici idei sau planuri originale și totuși era om cu mare autoritate, respectat și stimat de contemporanii săi. Baronul de Vlasits a scris despre el: „Kornis este un om vrednic, stimat și iubit pretutindeni. Dar nu numai după judecata mea, ci și după alte păreri, Kornis nu este destul de așezat, nici nu are destulă putere și energie. In cele din urmă nici nu cred că ar fi pretențios”⁶⁾).

Consiliul de miniștri îl făcu guvernator, fiindcă era foarte devotat Curții imperiale și iubit, mai ales în clasele inferioare ale populațiunei⁷⁾).

Stătea bine cu toate grupurile naționale și confesionale, nu favoriza pe nimeni, fiind un caracter foarte drept.

¹⁾ Friedenfels, I, p. 111.

²⁾ *Siebenbürger Bote*, 1836, Nr. 42.

³⁾ *Ibidem*, 1827, Nr. 5.

⁴⁾ Conf. de Stat, 330/1834.

⁵⁾ Cons. de min., 1369—1370/1837.

⁶⁾ *Ibidem*, 2123/1833.

⁷⁾ *Ibidem*, 330/1834.

În anul 1838 Kornis primi un concediu de trei luni, să-și restabilească sănătatea. Locuitorii săi au fost, pentru chestiunile politice, contele Adam Rhédei și pentru cele juridice baronul Keméndy¹⁾.

Kornis muri pe neașteptate. La 15 August 1840, aflându-se la Cluj, a participat, împreună cu familia sa, la un foc de artificii la teatrul de vară. Deodată căzu mort, lovit de apoplexie (El fu înmormântat în biserica ordinului franciscan din Cluj²⁾).

Prezidând guvernul într'o epocă relativ liniștită, nu s'a distins prin fapte extraordinare.

Până la instalarea unui nou guvernator, vicepreședintele contele Adam Rhédei a stat în fruntea guvernului. Curtea vieneză îl favoriză din cauza devotamentului său, cu toate că n'avea talente extraordinare³⁾.

La moartea lui Kornis, Rhédei era foarte bătrân. Fiind nevoit să prezideze în acelaș timp atât guvernul cât și tezauriarul, s'a simțit prea obosit și și-a înaintat în Noemvrie 1841 o cerere de demisie, motivând-o cu bătrânețea. Totuși a fost nevoit să rămână în funcție până la sosirea lui Teleki⁴⁾.

IOSIF TELEKI

Guvernator

(1842—1848)

Seria guvernatorilor transilvani e continuată de o personalitate însemnată, atât în domeniul politic cât și în cel științific. Contele Iosif Teleki de Szék e primul guvernator de viță maghiară, care nu era originar din Transilvania, având aproape toată averea sa în Ungaria și în Banat și trăind cea mai mare parte a vieții sale în afară de granițele Transilvaniei.

¹⁾ Cons. de min. 3294/1838.

²⁾ *Ibidem*, 1140/1838 și *Kronst. Zeitung*, 1840, Nr. 69.

³⁾ *Ibidem*, 2022/1838.

⁴⁾ *Ibidem*, 941/1841.

Numele vechiu al neamului era Garázda, mai târziu însă familia a luat numele, după moșii, Széki Teleki, sau Teleki de Szék.

Iosif Teleki s'a născut la Pesta în 24 Octomvrie 1790. Primele studii le-a făcut la Cluj, având ca profesor în casă pe Gheorghe Binder, viitorul episcop săsesc, care a avut mare influență asupra tânărului conte. La 1806 a început să facă studii de drept la Universitatea din Buda, continuându-le, la 1810, ca stagiar la locotenența din acelaș oraș¹⁾. Mai târziu a studiat și la Göttingen și a făcut lungi călătorii prin Europa²⁾.

În anul 1818 fu numit secretar de locotenență, la 1824 asessor la tabla regală, la 1827 comite suprem al comitatului Cenad și la 1830 în aceiaș funcțiune în comitatul Szabolcs. La 1832 fu mutat la Viena în postul de consilier al cancelariei aulice transilvane și, mai târziu, fu numit vicepreședinte al acestui oficiu. La Viena Teleki s'a distins atât de mult, încât în anul 1840 Împăratul îi acordă titlul de „paznic al coroanei”³⁾.

La 15 Noemvrie 1841 se întruni Dieta transilvană la Cluj, ca să aleagă candidați pentru postul de guvernator și pentru alte locuri vacante. Comisar imperial fu numit fostul guvernator Ioan Josika⁴⁾.

La 2 Decemvrie 1841 avu loc alegerea guvernatorului. Cu toate că cele mai multe voturi le-a primit Samuil Josika, fiul lui Ioan (216), totuși Curtea vieneză numi pe Iosif Teleki (167)⁵⁾.

Dela Brukenthal încoace, care odinioară ajunsese guvernator prin intervențiunea specială a Împărătesei, n'au mai fost numiți în această funcțiune candidați de confesiune luterană sau calvină. Teleki a fost primul calvin din veacul al XIX-lea numit în această demnitate.

Curtea vieneză ștind că majoritatea nobilimii maghiare va avea mai multă simpatie pentru un guvernator de credința ei, a

1) Tompa, p. 17; Plutarch, p. 223.

2) Pálkövi, p. 38, 59.

3) Plutarch, p. 221.

4) Teutsch, III, p. 111.

5) Cons. de min. 998/1841.

crezut că va putea să întărească poziția Impăratului în Transilvania prin această concesiune. În primul rând fostul președinte al guvernului, baronul Ioan Josika, l-a propus insistent Curții imperiale. În Transilvania această confirmare a lui Teleki produse mare uimire în rândul „Națiunilor”.

La curte se împotrivise numai cancelarul aulic, Nopșa, accentuând că Teleki ar fi influențat de idei liberale. Cu toate acestea miniștrii n'au renunțat la serviciile sale. Colowrat obiec-tase că după toată probabilitatea Arhiducele Palatin nu va con-simți la numirea sa. Arhiducele Francisc-Carol și arhiducele Ludovic, ocupându-se și ei de această chestiune, s'au declarat însă mulțumit cu numirea lui Teleki¹⁾. În Ianuarie 1842 numele noului guvernator a fost comunicat în mod oficial²⁾.

Teleki nu s'a prea bucurat, nevrând să părăsească Ungaria. Într'o petițiune adresată Curții, a mulțumit pentru marea cinste, rugând să fie lăsat în postul său cel vechiu. Dacă însă Impăratul stăruie asupra numirii sale, el se vede nevoit să ceară o leafă mai mare și restituirea cheltuielilor de transport. Această petițiune fu primită la Curte cu indipoziție. Nu s'a admis ridicarea salariului și i s'a ordonat să plece în Transilvania, fără multă zăbavă³⁾.

Kolowrat avea dreptate. Arhiducele Palatin, nemulțumit cu numirea lui Teleki, spunea într'o scrisoare adresată lui Metternich, că prin plecarea lui Teleki Ungaria va suferi o mare pierdere, deoarece acesta prin atitudinea sa înțeleaptă a adus ade-seori mari servicii Ungariei și în calitate de membru al Dietei ungare aplanase în multe ocazii conflictele care se iveau. De-aceea ar fi nevoie să se dispună ca Teleki, pe lângă noua sa demnitate, să rămână și mai departe comite suprem în frun-tea comitatului Szabolcs, deoarece în cazul acesta ar fi îndrep-tătit să participe și în viitor la Dieta ungară. Fiind curatorul

1) *Ibidem*, 1047/1841.

2) *Stebenbürg. Wochenblatt*, 1842, Nr. 3.

3) Cons. de min. 78/1842.

suprem al bisericii calvine din districtul Tisei, continuă Palatinul, are mare influență îndeosebi în chestiuni bisericești. Clerul catolic se teme că în cazul plecării sale, calvinii îi vor ataca în mod prea violent, nemai fiind moderați de șeful lor, Teleki¹).

La 7 Aprilie 1842 prezentându-se Teleki Dietei transilvane din Cluj rosti jurământul obișnuit și luă în primire președinția guvernului²). Maghiarii cunoscând simpatia lui Teleki pentru ideile liberale și pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria, l-au primit cu mare entusiasm³).

Noul ales a participat la debaterile Dietei încercând să aducă, în primul rând, chestiunea urbarială la bun sfârșit. Totuși chestiunea a trebuit să fie amânată pentru o altă sesiune.

În Septembrie același an a întreprins o călătorie de două luni prin țară, ca să cunoască toate regiunile și situațiunea lor⁴).

Dieta se ocupă în anul 1842 mult de chestiunea limbii oficiale, cu care prilej se discută mult și cu înverșunare. Cu toate că Sașii se împotriveau, Dieta a propus ca de aci înainte guvernul să fie obligat să folosească în corespondența cu oficiile subordonate numai limba maghiară⁵). Propunerea aceasta fu sancționată de Curtea vieneză; Dieta fu dizolvată la 4 Februarie 1843.

Guvernul a început deci să scrie ungurește și a respins toate documentele, cari nu au fost scrise în această limbă. Magistratul orașului Sighișoara, care continua să scrie nemțește, fu pedepsit⁶).

După scurt timp s'a putut însă constata cât de îndreptățită era obiecțiunea lui Nopșa, privitoare la atitudinea lui Teleki. Ca guvernator a sprijinit în mare măsură curentul antihabsburgic și a înlesnit activitatea opoziției. La 30 Iulie 1842 Curtea

1) Cons. de min. 79/1842.

2) *Ibidem*, 341/1842.

3) Barițiu, II, p. 620.

4) *Kronstädter Zeitung*, 1842, Nr. 95.

5) *Ibidem*, 1842, Nr. 92.

6) Teutsch, III, p. 137.

fu înștiințată prin oficiul aulic de poliție că Teleki se află sub influența contelui Degenfeld, cumnatul său, care era adversar convins al Monarhiei. În afară de aceasta, Teleki mai avea legături strânse cu opoziția, încurajând pretutindeni curentele radicale¹⁾.

În acelaș timp a păstrat și legăturile sale cu fruntașii opoziției din Ungaria. La sfârșitul anului îl găsim făcând o călătorie prin Ungaria, ducându-se până la Viena să se sfătuiască cu cancelarul aulic, Nopșa. În cursul acestei călătorii poliția îl supraveghea neconținut, observând că atât la Viena, cât și în Ungaria își petrecea timpul cu partizani de ai opoziției²⁾.

Așa dar nu este de mirare dacă în anul următor Curtea imperială i-a respins cererea de concediu. Fără să aștepte însă răspuns la această cerere, Teleki părăsi Transilvania, ducându-se la moșiile sale din Ungaria, unde primi respingerea cererii împreună cu o muștrare violentă. De altfel și ministrul Pilgram adăuga din partea sa că Teleki nu merita astfel de favoare³⁾.

Trecând prin Bratislava, Teleki fu primit cu mare bucurie și fu sărbătorit de opoziție⁴⁾.

Fiind în acelaș timp și comite suprem în Szabolcs, Curtea vieneză nu l-a putut împiedeca să părăsească din când în când Transilvania. În Octomvrie 1844 a ținut o „congregație generală” a comitatului său⁵⁾.

Din rapoartele secrete ale poliției reiese că cercurile Curții vieneze au fost foarte bine informate despre tot ce făcea Teleki. Dacă cineva dintre aderenții săi avea o afacere judiciară la guvern, guvernatorul îl proteja. Chiar și secretele de stat le trăda opoziției, în primul rând fratelui său, Ladislau Teleki, și contelui Ioan Bethlen⁶⁾.

Aflând despre planul Curții vieneze, care voia să numească

1) Cons. de min. 683/1842.

2) *Ibidem*, 1030/1842.

3) *Ibidem*, 816/1842.

4) *Ibidem*, 921/1843.

5) *Ibidem* 1032/1844.

6) *Ibidem*, 1024/1845.

pe locotenentul-feldmareșal Paul Ferdinand Wernhard comisar regesc al Dietei, făcu tot ce-i era posibil, ca să împiedece acest lucru, în deosebi fiindcă știa că Wernhardt era un aprig adversar al său¹⁾.

Dintr'un raport întocmit de Wernhardt la 20 Septembrie 1844 reiese că Teleki se împrietenise cu cancelarul aulic Nopșa, care reținea toate rapoartele nefavorabile pentru el. Tot lui Nopșa i se datora că nimeni nu se împotriva la cancelaria aulică contra abaterilor lui Teleki. Atitudinea rezervată a lui Nopșa, care la început votase chiar împotriva lui Teleki, s'a transformat cu timpul într'o adevărată prietenie, fiindcă acesta favoriza pe fratele lui Nopșa, care era comite suprem²⁾. Dar și raportul lui Wernhardt a fost reținut de Nopșa, căci numai la 5 Martie 1847 consiliul de miniștri s'a ocupat de el. Această colaborare între Nopșa și Teleki a contribuit mult la strecurarea ideilor revoluționare. Sub ocrotirea lui Teleki ziarul patriotic „Erdélyi Hiradó“ a putut face propagandă națională, deoarece susnumitul admitea să treacă prin cenzură multe articole violente³⁾.

Deși consiliul de miniștri aflase că Teleki a protejat într'un proces acest ziar, a decis, conform propunerii lui Pilgram, să nu se ia deocamdată măsuri mai severe, nefiind momentul favorabil⁴⁾.

În Septembrie 1846 Dieta se întruni la Cluj, fiind deschisă de comisarul imperial, locotenentul-feldmareșal baron de Puchner. Ea se ocupă în primul rând de chestiuni urbariale și de cea a recruților. Cu toate că Dieta a fost uneori foarte agitată, Teleki împiedecă cu autoritatea sa toate excesele și reuși să înduplece pe deputați, să consimtă la înrolarea a 11.000 de recruți noi. Dieta închisă la 10 Noembrie 1847 s'a terminat deci cu un rezultat, care a convenit Curții vieneze⁵⁾.

1) Cons. de min., *ibidem*.

2) *Ibidem*, 1453/1844.

3) *Ibidem*.

4) *Ibidem*, 894/1845.

5) Teutsch, III, p. 150.

Astfel Teleki a recâştigat încrederea. Kolowrat a propus să i se confere ca semn de cinstire crucea de comandor al ordinului Sf. Ștefan. Într'adevăr Teleki fu decorat, nu chiar cu crucea de comandor, totuși cu cea mare a ordinului Sf. Ștefan¹⁾.

În astfel de împrejurări a început anul revoluției 1848. La 15 Martie adunarea nobililor din Budapesta a publicat „cele 12 puncte”, între care ultimul era unirea Transilvaniei cu Ungaria. Când la 21 Martie o deputație de tineri patrioți a prezentat lui Teleki o petiție cu diferite postulate, acesta a respins-o, recomandând liniște și chibzuință²⁾. La 23 Martie guvernatorul a ținut din balconul palatului său din Cluj o cuvântare, adresată câtorva studenți demonstranți, în care i-a rugat să păstreze liniștea. Cuvântarea fu primită cu mare plăcere³⁾. La Viena însă a raportat că în țară era pretutindeni liniște deplină⁴⁾.

Dupăce însă Ungurii sub conducerea lui Kossuth s'au pronunțat la Bratislava pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria și dupăce Împăratul a sancționat la 10 Aprilie 1848 această hotărâre, s'a declarat și el pentru înfăptuirea unirii, punându-se în fruntea unioniștilor.

După cum a relatat poliția secretă, Teleki a plănuit mai întâiu să se supună numai decât noului minister maghiar și să disolve guvernul transilvan⁵⁾.

Incurajați de Teleki, nobilii maghiari ca și Secuii au pretins la adunările lor județene convocarea Dietei.

La 2 Maiu el sosi pe neașteptate la Sibiu să se înțeleagă cu generalul Puchner despre modul cum se va păstra liniștea. A încercat să îndemne pe acesta să înarmeze gărzile naționale. Puchner, observând însă o atitudine foarte rezervată față de planurile acestea, nu s'a învoit⁶⁾.

Când deputațiunea națiunii săsești s'a prezentat guverna-

1) Cons. de min. 365/1847.

2) *Ibidem*, 416/1848.

3) Barițiu, II, p. 40.

4) Cons. de min. 452/1848.

5) *Ibidem*, 590/1848.

6) Barițiu, II, p. 82.

torului, acesta a declarat că unirea Ungariei și a Transilvaniei este o incontestabilă stare de fapt, că limba oficială va fi în toată țara numai cea maghiară, că se va face o nouă împărțire a teritoriului și, în caz că Sașii s'ar împotrivi, nimeni nu ar putea garanta siguranța personală a deputaților sași în Dietă. Această declarațiune a fost considerată ca o amenințare, având ca urmare demonstrațiuni anti-unioniste la Sibiu¹⁾.

Printr'o corespondență cu episcopul greco-catolic Ioan Lemény, Teleki a încercat să împiedece organizarea adunării naționale dela Blaj, temându-se de mulțimea prea mare a Românilor, întruniți la un loc. Totuși a fost nevoit s'o permită, făcând responsabili pe cei doi episcopi români, de tot ce s'ar fi putut întâmpla²⁾).

Teleki a convocat apoi Dieta la Cluj, pe ziua de 29 Maiu 1848, însă fără să aștepte învoirea imperială, bazându-se pe o instrucțiune din 1692, conform căreia guvernatorul primise dreptul de a convoca Dieta pe proprie răspundere.

Cu toate acestea a dobândit mai târziu autorizația imperială, dupăce amenințase că, dacă nu se va permite întrunirea Dietei, va demisiona³⁾).

Curtea făcându-l responsabil pentru toate turburările și excese, cari eventual se vor ivi în Dietă, îi ordonă să nu execute nici o hotărâre, fără a cere în prealabil învoirea imperială⁴⁾).

Teleki, văzând însă ce impresie rea au făcut cuvintele sale rostite la Sibiu, publică o „rectificare“, declarând, că înțelesul cuvintelor fusese schimbat „cu reavoință“⁵⁾. La 16 Maiu Teleki a asigurat Curtea imperială că-și va da toată silința să mențină ordinea, în orice împrejurări. Deaceea a proclamat starea de asediu în ținutul Clujului⁶⁾).

La 29 Maiu Puchner deschide Dieta; evenimentele impor-

1) *Siebenbürger Bote*, 1848, Nr. 41.

2) Barițiu, II, p. 90.

3) Cons. de min. 526/1848.

4) *Ibidem*, 590/1848.

5) *Siebenbürg. Wochenblatt*, 1848, Nr. 39.

6) Teutsch, II, p. 219.

tante se succed cu repeziciune. Dieta, într'o atmosferă foarte agitată s'a pronunțat pentru unire, care la 10 Iunie fu aprobată de Impărat. Teleki fu ales președinte al comitetului de unire¹⁾.

În cursul verii, înainte de închiderea Dietei, Teleki a plecat în Ungaria, lăsând pe contele Emeric Mikó în fruntea guvernului. În cursul revoluției nu s'a mai întors, lăsând toate treburile în grija contelui Mikó, care a închis Dieta la 18 Iulie 1848²⁾.

Revocarea oficială din postul său de guvernator a primit-o numai în luna Decembrie, când fu suspendată activitatea întregului guvern din Cluj³⁾.

Din cauza atitudinii sale nu i s'a acordat nici o pensie. Ca să primească totuși pensia, a încercat în anul 1850 să-și dovedească nevinovăția în cele petrecute, prezentând o expunere amănunțită a evenimentelor din anul 1848, prin care căuta să-și justifice atitudinea. Cercetările au durat până în anul 1852 și au fost terminate cu respingerea petiției, motivată cu argumentul, că Teleki convocase Dieta fără autorizația imperială și, fără să aibă concediu, luase parte la Dieta maghiară, dovedind o atitudine antihabsburgică⁴⁾.

Atitudinea politică a lui Teleki era cea obișnuită unui nobil maghiar, care lupta și intriga pentru idealurile neamului său. Cu mare dibăcie a înțeles să ascundă în fața Curții uneltirile sale și legăturile sale cu revoluționarii.

Exercita o mare influență asupra nobilimii, atât în domeniul politic, cât și în cel cultural. Această influență hotărâtoare, de care voia să profite și Curtea, a fost luată în considerație cu prilejul numirii sale în postul de guvernator, sperându-se atunci că o va pune în serviciul intereselor habsburgice⁵⁾.

Din cauza energiei și a mândriei sale, personalul guvernului și funcționarii transilvani îl respectau, însă nu-l prea iubeau. Consilierii guvernului se plângeau că Teleki nu primea păreri

¹⁾ Friedenfels, II, p. 375.

²⁾ *Ibidem*, II, p. 51.

³⁾ Wurzbach, XXXIII, p. 249.

⁴⁾ Cons. de min. 4176/1852.

⁵⁾ *Ibidem*, 1097/1841.

deosebite de ale sale și la debateri nu se supunea ordinii, făcând ceea ce voia¹⁾.

Atitudinea sa față de poporul român nu s'a deosebit de cea obișnuită nobililor maghiari. Nu este de mirare, că în cearta dintre episcopul unit Ioan Lemény și clerul greco-catolic, a protejat pe cel dintâiu, rugând pe comandantul trupelor să ia măsuri împotriva „răsvrățiților”²⁾.

Atitudinea sa față de Sași era foarte rezervată, cunoscându-i pe aceștia ca aprigi adversari ai unirii. Totuși a prețuit mult nivelul lor cultural³⁾. Cu unii dintre ei se înțelegea foarte bine. Așa de exemplu cu baronul Bedeus de Scharberg, care era referentul său în chestiuni urbariale⁴⁾.

Ca membru al Dietei maghiare a apărut cu succes biserica reformată împotriva tendințelor de proselitism catolic. Înaintea sosirii sale în Transilvania consistoriul suprem al bisericii reformate l-a ales, la 24 Februarie 1842, curator al bisericii calvine din Transilvania⁵⁾.

Teleki are însă însemnătate și în istoria culturii maghiare, atât ca istoric, cât și ca mecenat al științei.

Mai întâiu s'a ocupat de științe, în deosebi de geologie și de chimie. După întoarcerea sa din străinătate a început să scrie articole în revista „Tudományos Gyűjtemény” cât și în „Aurora” lui Kisfaludy. În domeniul filologiei maghiare a scris „Contribuțiuni la limba maghiară”.

După retragerea sa din viața politică s'a ocupat mult de istorie, până la moartea sa (1848—1855).

Cu mare zel cercetă documentele și literatura privitoare la epoca Huniadeștilor. El publică o carte despre: „Originea lui Ioan Huniade”. Din opera lui principală „Hunyadiak kora” (Epoca Huniadeștilor) au apărut în timpul vieții sale 6 volume. Alte șase au fost editate mai târziu. În anul 1827 fu ales membru al

1) *Ibidem*, 730/1845.

2) Friedenfels, I, p. 405.

3) *Ibidem*, I, p. 133.

4) *Ibidem*, I, p. 177.

5) *Siebenbürger Bote*, 1842, Nr. 17

Academiei Maghiare și, trei ani după aceea, președinte al Academiei. În fiecare an a fost ales din nou și a ocupat această demnitate până la sfârșitul vieții. Biblioteca sa particulară, care atinsese 30.000 de opere, a dăruit-o Academiei.

Reputația lui Teleki ca istoric a trecut chiar granițele Ungariei, fiind ales membru de onoare al Academiei Imperiale din Viena, al Academiei Bavareze și al Societății Nordice din København¹⁾.

A murit la 16 Februarie 1855 în Budapesta²⁾.

GUVERNUL ÎN TIMPUL REVOLUȚIUNEI DELA 1848—1849.

După plecarea lui Teleki în Ungaria, contele Emeric Mikó a ajuns în fruntea guvernului, în calitate de vicepreședinte³⁾.

El era un partizan convins al Unirii și al Maghiarilor revoluționari. Toată activitatea sa o puse în serviciul înlăptuirii idealurilor naționale, încercând să evite însă turburări prea mari. Cu baronul N. Vay, trimis comisar plenipotențiar din partea ministerului din Budapesta, a colaborat în toate privințele, încurajat de atitudinea nedecisă a Curții⁴⁾.

În cursul toamnei a concentrat la Cluj toate caselle de bani, cari erau la dispoziția guvernului, punând sumele din ele în serviciul răzvrătiților⁵⁾.

Când în Octomvrie 1848 Secuții au chemat pe ai lor la o adunare națională, guvernul a vrut s'o interzică, permițând numai o adunare a deputaților. Când însă actul de interzicere era să fie expediat, o ceată de revoluționari năvăli în localul guvernului, smulse actul din mâna unui funcționar, și-l distruse⁶⁾.

1) Wurzbach, XXXIII, p. 249.

2) Nagy Iván, XI, p. 93—94.

3) Friedenfels, II, p. 52.

4) *Ibidem*, p. 72.

5) Actele Univ. săsești, 1322/1843

6) Barițiu, II, p. 283.

Mikó, pornit spre Târgu-Mureşului, a căutat să zădărnicească adunarea prin intervenţiunea sa personală. Văzând însă că nu poate să liniştească pe Secui, a fixat ziua adunării pentru 16 Octomvrie, permiţând-o cu condiţiunea ca el însuşi s'o prezideze, sperând astfel că va împiedeca pe Secui dela excese. Adunarea însă, bătându-şi joc de guvern, a hotărît să întreprindă o expediţie împotriva Românilor şi a „Saşilor reacţionari”, silind pe Mikó să iscălească toae hotărârile¹⁾.

Mikó nu s'a mai împotrivit prădăciunilor şi devastărilor. Clujul a fost ocupat de revoluţionari şi Mikó nu a împiedecat desarmarea trupelor austriace, aflătoare în acest oraş²⁾.

Stăpânea forţa şi guvernul a pierdut orice rost.

La 18 Octomvrie generalul Puchner, proclamând dictatura militară, a cerut dela toţi să-i dea ascultare.

Dupăce comisarul Vay a întocmit o proclamaţiune asemănătoare (la 23 Octomvrie), existau în ţară trei autorităţi: Puchner, guvernul lui Mikó şi comisarul Vay³⁾.

Guvernul executa ordinele primite dela ministerul maghiar. Guvernatorul a cerut Saşilor să contribuie la alcătuirea „armatei naţionale”. Aceştia s'au împotrivit însă cu înverşunare, rugând guvernul să nu mai observe ordinele ministerului din Pesta, ci să guverneze după porunca Impăratului. Guvernul răspunse foarte violent „Naţiunii săseşti”, ordonând destituirea imediată a funcţionarilor, cari s'au împotrivit acestui ordin şi judecarea lor la tribunalul criminal din Târgu Mureş⁴⁾.

Nimeni însă dintre cei rămaşi credincioşi Casei habsburgice nu mai asculta de guvern. Toată ţara ştia că guvernul este un organ executiv al revoluţiunei. Numai Impăratul nu cunoştea încă faptul acesta. Deaceea se publică deodată un ordin împărătesc, prin care guvernul fu însărcinat să ia măsuri pentru restabilirea ordinii în ţară. Acest manifest dubios scris la Olmütz era datat din 14 Noemvrie 1848. Mikó a fost însărcinat să

¹⁾ Friedenfels, II, p. 393.

²⁾ *Siebenbürger Bote*, 1848, Nr. 136.

³⁾ Friedenfels, II, p. 74 şi Teutsch, III, p. 252.

⁴⁾ Actele Magistratului sibian, 1322/1848.

trimită un comisar la Secui și cu ajutorul celor doi episcopi români „să liniștească populațiunea rurală”¹⁾.

Foaia Sașilor din Sibiu a adăugat la aceasta că nimeni nu-l va lua în seamă, deoarece Impăratul nu era bine informat când l-a emis și că generalul Puchner va continua să conducă treburile țării. La 27 Noemvrie 1848 Mikó, bazându-se pe acest manifest, a cerut din nou supunere tuturor locuitorilor din Transilvania²⁾.

Acest manifest a pricinuit o indignare puternică printre Români și Sași. Mulți bănuiau că el era un fals. Pe când generalul Puchner nici nu l-a luat în seamă, comitetul național român, protestând la 8 Decemvrie, s'a pronunțat în contra lui Mikó³⁾.

Dar și Universitatea săsească a alcătuit o voluminoasă petiție, arătând toate motivele, pentru care nu se poate supune lui Mikó⁴⁾.

Mikó însă, prezentându-se și el la Curte, a încercat a dovedi că guvernul nu ieșise din legalitate și că toate conflictele se produsese numai din pricină că generalul comandant al trupelor împiedecase executarea ordinelor guvernului⁵⁾.

Mai târziu s'a dovedit că manifestul dela 14 Noemvrie fusese autentic, dar nu s'a mai putut stabili modul în care fusese liberat⁶⁾.

La 22 Decemvrie 1848 Puchner fu însărcinat să împiedece activitatea guvernului și să anuleze ordinul dela 14 Noemvrie Mikó s'a retras din viața politică⁷⁾.

În afară de aceasta se mai plănuia reorganizarea totală a guvernului. Ordinul acesta dela 22 Decemvrie 1848 n'a fost publicat de cât la 1 Septemvrie (1849), după ce Wohlgemuth preluase demnitatea de guvernator în condițiuni noi.

1) *Siebenbürger Bote*, 1848, Nr. 135.

2) *Friedenfels*, II, p. 93.

3) *Ibidem*.

4) *Satellit*, 1849, Nr. 2.

5) *Cons de min.* 25 și 112/1849

6) *Teutsch*, III, p. 258.

7) *Friedenfels*, II, p. 96.

Cu reorganizarea totală a administrației a fost însărcinat baronul Geringer care din cauza evenimentelor n'a fost în stare să-și îplinească misiunea, neputând să intre în țara bântuită de răscoală¹⁾.

Puchner era deci singurul care reprezenta în acest moment greu puterea imperială în Transilvania²⁾.

Până la sosirea guvernatorului civil și militar — Ludovic Wohlgemuth — (11 Iulie 1849), nu a existat în Transilvania altă autoritate, care să guverneze.

LUDOVIC WOHLGEMUTH

Guvernator civil și militar

(1849—1850).

Baronul Ludovic de Wohlgemuth a fost o personalitate, care și în afară de Transilvania jucase un rol important, mai ales pe teren militar.

Familia Wohlgemuth se trăgea din Tirol. Tatăl guvernatorului, numit tot Ludovic, s'a născut în anul 1750 în Linz și era căsătorit cu Agnes Adamek din Praga.

Ludovic de Wohlgemuth s'a născut la Viena, la 25 Aprilie 1788. A intrat ca „junker” în Academia din Wiener-Neustadt. Dela 1814—1821 a fost profesor de matematică la Academia Militară din Wiener-Neustadt. Ca tânăr ofițer făcu o călătorie lungă în Franța și Italia.

La începutul anului 1849 luptă sub comanda lui Radetzky în Italia; trimis la Viena să ducă Impăratului vestea biruinței, el primi decorația „Coroana de fier”. În calitate de comandant de corp de armată fu trimis după aceea în Ungaria, unde la Pered, în ziua de 21 Iunie, birui pe Maghiarii răsculați. Peste o săptămână cuceri Raab, după două lupte victorioase. După o luptă

¹⁾ Cons de min. 25/1849.

²⁾ Teutsch, III, p. 271.

la Komarom își încheie cariera militară, fiind numit la 11 Iunie 1849 guvernator civil și militar al Transilvaniei¹⁾.

De drept postul de guvernator s'ar fi cuvenit generalului Puchner, însă acestuia îi lipseau calitățile necesare²⁾. Consiliul de miniștri alese pe Wohlgemuth pentru această funcțiune, fiindcă era adeseori bolnav și miniștrii se gândiră să-i încredințeze un post mai liniștit, decât acela de comandant al trupelor din Ungaria³⁾. Wohlgemuth fu propus de generalul Heynau, pentru că, după cum spunea el într'o scrisoare, ar fi fost imposibil să se numească cineva, care făcea parte din „Națiunile“ privilegiate, din motivul că acest lucru ar fi produs pismă printre „națiunile,, transilvane⁴⁾.

La 11 Iulie 1849 Wohlgemuth primi ordinul să se prezinte la Viena, unde a depus jurământul în fața Impăratului. Pentru chestiunile civile i-a fost atașat consilierul Eduard Bach, fratele prim-ministrului, care mai înainte fusese șeful administrației civile din Bucovina⁵⁾.

Totodată fu numit Wohlgemuth și comandant de onoare al regimentului 14 de infanterie.

La 19 Iulie numirea lui Wohlgemuth și a lui Bach a fost vestită prin afișe în toată țara, împreună cu ordinul adresat tuturor autorităților să-i dea ascultare⁶⁾.

Cu numirea sa începe o epocă nouă în istoria guvernului transilvan: Epoca guvernului civil și militar.

De acum înainte Transilvania avu timp de 11 ani un guvern militar cu atribuțiuni civile. Această schimbare era necesară din cauza împrejurărilor și a stării de asediu. Persoana guvernatorului avea o importanță mai mare decât în timpurile trecute. Creștea răspunderea lui și nu mai exista cancelarie aulică, să-i scadă influența. În multe chestiuni importante putea hotări

1) Strack, p. 247—254 și foaia de serviciu. Arh. de răzb. Viena.

2) Cons. de min. 2264/1849.

3) *Ibidem*, 2264/1849.

4) *Ibidem*, 2285/1849.

5) *Satellit*, 1849, Nr. 27.

6) Cons. de min. 4945/1849.

personal, fără să mai întrebe Curtea imperială. Guvernul, care până atunci era într'o măsură oarecare o instituțiune transilvană, compusă din fii ai țării, deveni o autoritate militară. Funcționarii guvernului trebuiau să execute fără discuție ordinele guvernatorului, care nu era decât unealta absolutismului dela Viena. Totuș guvernatorul, înzestrat cu plenitudinea cârmuirii, avea în multe privințe posibilitatea să acționeze pe răspundere proprie, dând astfel activității guvernului o notă personală.

Consilierii guvernului nu hotărau ca ultimă instanță, ei erau numai referenți. Foarte mulți dintre ei erau străini din toate părțile Monarhiei, iar Ardelenii au fost reprezentați numai prin câțiva Sași. Funcționarii maghiari erau îndepărtați cu totul din serviciul guvernului.

Misiunea lui Wohlgemuth în Transilvania era fixată în instrucțiunea secretă din Iulie 1849: Transilvania să fie încadrată cu totul în Monarhia austriacă, așa încât situațiunea excepțională cât și drepturile ei speciale să nu mai fie luate în seamă¹⁾.

Toți funcționarii necredincioși să fie înlăturați, răsvrătitorii să fie desarmați și cei mai capabili dintre ei înrolați în armată. Țara întreagă să fie împărțită în mai multe districte²⁾.

Spre a concentra toată puterea într'o singură mână, Wohlgemuth obținuse și comandamentul suprem al trupelor din Transilvania. Astfel s'a stabilit o uniune personală deplină între comandantul suprem militar și între guvernator. Conflictele dese dintre aceste două puteri, mai ales în veacul al XVIII-lea, au demonstrat cât de necesară era această concentrare.

La 3 August 1849 Wohlgemuth ajunse la Bistrița. De acolo nu putu să plece direct la Sibiu sau la Brașov, deoarece Secuimea încă nu era deplin desarmată și uneori răsvrătitorii se mai împotriveau armatei imperiale. Wohlgemuth se văzu deci silit să treacă prin Moldova și Muntenia din nou în Transilvania. La 19 August ajunse la Brașov³⁾. Primit cu bucurie, el vizită

1) Cons. de min. 2414/1849; („jede Sonderstellung beseitigen“).

2) Cons. de min. 2414/1849.

3) Friedenfels, II, p. 139.

toate edificiile publice și bisericile, interesându-se îndeosebi de spitale. Din Brașov a lansat o proclamațiune către locuitori, ordonând să fie publicată în țara întreagă. În această proclamațiune a rugat pe toți locuitorii să-i dea ajutor la restabilirea ordinii. Dacă cei înșelați de agitatori se vor supune, atunci el nu-i va pedepsi, deosebindu-i de ațâțători. Cei cari vor îndrăzni să se opună, vor fi suprimați fără milă. În locul anarhiei va trebui să domnească legea, iar neamurile desbinat trebuie să se împace¹⁾.

La 25 August părăsi Brașovul, ajungând în 26 August la Sibiu, unde fu primit de Români și de Sași, cari așteptau dela el restabilirea ordinii și răsplata bine meritată²⁾.

Ca să fie mai aproape de comandamentul militar, Wohlgemuth a transferat reședința guvernului dela Cluj la Sibiu, de unde fusese mutată de Gheorghe Bánffy la 1790 fără învoirea Curții.

Din Brașov își continuă drumul prin părțile locuite de Secui și oprindu-se în orașele lor le ținu cuvântări, dojenind infidelitatea lor și ordonând să depună armele și să predea pe conducătorii revoluționari³⁾.

Dar potolirea deplină a țării mergea foarte încet. Cu amărăciune scria Wohlgemuth că, deși luase toate măsurile necesare, Românii, Secuii și Maghiarii încă nu s'au liniștit deplin. Rușii erau încă în țară și ajutau la menținerea ordinii. Wohlgemuth descoperise prin spioni un plan al Ungurilor de a se răscula din nou, după plecarea trupelor rusești. Românii, temându-se de o nouă împotrivire maghiară, nu predau armele, așa încât Wohlgemuth a putut găsi sute de puști la conducătorul român, Axente Sever⁴⁾. Din cauza acestor simptome de o eventuală reizbucnire a revoluției, guvernatorul pretinse sporirea urgentă a trupelor⁵⁾.

1) *Satellit*, 1849, Nr. 32.

2) *Kronstädter Zeitung*, 1849, Nr. 44.

3) *Privatkorrespondenz*. Scris. part. către Schwarzenberg, 24 August 1849.

4) *Ibidem*. Scris. part. către Schwarzenberg, 25 Octomvrie 1849.

5) *Ibidem*. Scris. part. către Schwarzenberg, 2 Noemvrie 1849.

Starea de asediu, care apăsa țara, împiedeca dezvoltarea vieții normale. Wohlgemuth, călătorind prin toate regiunile, încercă să liniștească populațiunea, căutând să-i cunoască nevoile. Ținând cuvântări, îndemna țărănimea să se întoarcă la îndeletnicirile sale. Pe toți funcționarii, cari fuseseră înțeleși cu revoluționarii, îi destituî și pe cei suspecti îi mută în alte districte. O deosebită atențiune dădu reorganizării inchisorilor, care erau insuficiente față de mulțimea celor arestați. Din raportul trimis la Viena după această călătorie reise, că se realizaseră progrese mari în privința pacificării țării. Aceste progrese le atribuia Wohlgemuth în primul rând comandanților militari, dintre cari laudă în mod deosebit pe colonelul Urban, comandantul garnizoanei din Cluj, care prin măsuri potrivite liniștise populațiunea cu totul, așa încât a putut chiar permite reparația cu diferite restricțiuni a ziarelor maghiare¹⁾.

Cu mare severitate pedepsi pe Secui. Cum scria el însuși, scosese din slujbe aproape pe toți funcționarii secui, aruncând asupra lor impozite foarte mari²⁾.

Partea cea mai importantă a activității lui Wohlgemuth a fost însă organizarea administrativă a țării. Toate autoritățile și puterile civile, în afară de pământul crăiesc (fundus regius), se desorganizaseră în cursul revoluției. Noua împărțire a țării în 6 districte, făcută de Wohlgemuth, a fost admisă la 15 Septembrie și a intrat în vigoare la 21 Septembrie 1849³⁾.

Cele șase districte au fost: 1. Sibiu, 2. Alba Iulia, 3. Cluj, 4. Reteag, 5. Odorheiu, 6. Făgăraș. În fruntea fiecărui district stătea un comandant militar, ajutat de un comisar pentru chestiunile civile. Din pământul crăiesc s'a creiat noul district al Sibiului, al cărui comisar civil a devenit comitele Sașilor (comes Saxonum). Districtele au fost împărțite în circumscripții, iar circumscripțiile în sub-circumscripții⁴⁾.

¹⁾ *Ibidem*. Scris. part. către Schwarzenberg, 20 Noemvrie 1849.

²⁾ Raport despre călătorie, 14 Octomvrie 1850, și Cons. de min. 4637/1850.

³⁾ Cons. de min. 4947/1849.

⁴⁾ *Kronstädter Zeitung*, 1849, Nr. 54.

Pentru păstrarea ordinii Wohlgemuth a alcătuit o trupă nouă, așa ziși „Dragoni ai districtelor” („Distriktsdragoner”), cari au stat sub comanda lui directă¹⁾.

Wohlgemuth, înțelegând că una dintre cele mai importante probleme ale Transilvaniei este aceea a „Națiunilor”, îi arăta un interes deosebit. Lui Schwarzenberg i-a scris că ura între popoare a fost provocată numai de către agitari, căci poporul de rând și mai ales populația rurală trăise în bună înțelegere până la începutul propagandei maghiare. Într'o localitate minieră din munții metalici văzuse conviețuind în bună armonie, Români, Unguri, Sași, Cehi și Italieni, deoarece n'au fost ațâțați și desbinați de provocatori²⁾.

În scrisorile și rapoartele sale Wohlgemuth s'a ocupat adeseori de soarta poporului român și prevedea că numărul mare al Românilor va putea deveni o primejdie pentru existența Monarhiei austriace³⁾.

În timpul acesta Români au fost foarte nemulțumiți, fiindcă noul guvern îi trata cu deosebită asprime, dând uitării aștudină lor credincioasă din timpul revoluției⁴⁾.

La început Români bucurându-se de venirea lui Wohlgemuth, aveau toată încrederea în el. Într'o convorbire particulară cu Axente Sever și cu Avram Iancu, Wohlgemuth reuși să înduplece pe conducătorii Românilor să disolve organizația lor militară⁵⁾. Cu toate că Români⁶⁾ dovedeau astfel că se vor supune în toate privințele, Wohlgemuth s'a simțit dator să-i supravegheze cu mare severitate, „ca să nu fie destrăbălați și să nu aibă pretenții nedrepte, ațâțați de preoții lor”. Ura între Ro-

1) Cons. de min. 4619/1850.

2) Raport de călătorie din 2 August 1850. Cons. de min. 4619/1850.

3) Cons. de min. 4618/1850.

4) Lupaș: *Mitropolitul Șaguna*, p. 99.

5) Privatkorrespondenz. Scris. part. către Schwarzenberg dela 7 Septembrie 1849.

6) Wohlgemuth folosea totdeauna, vorbind despre Români, termenul „Romanen”.

mâni și Sași era atât de puternică, continuă el, încât ea îngreuna mult conviețuirea acestor două popoare¹⁾.

Totuși se împotrivi ca Românii să fie organizați în districtele lor proprii și respinse planul unui referent, care propuse separarea Românilor și organizarea lor în „districte române” („romanische Distrikte”)²⁾.

„Dacă și Românii, cari sunt cei mai numeroși și cei mai puternici ar începe cu pretenții, acest fapt ar produce urmări grave. În părțile sudice există deja reprezentanți ai ideilor ultra-romane. În părțile de nord însă aceste idei lipsesc cu desăvârșire. Mare primejdie ar fi dacă s'ar deștepta conștiința lor națională”³⁾.

Cu ton ironic Wohlgemuth spune despre realizarea unui stat „daco-roman” că „poporul român, dacă se simte în stare de a restaura din puterile sale un stat daco-roman, nu are decât să încerce. Românii au însă nevoie pentru realizarea acestui scop de o armată de 200.000 de soldați cu artileria corespunzătoare. În caz că restaurarea Statului daco-roman printr'un războiu va fi săvârșită de către Români, acest fapt ar deveni obiectul de admirație al întregii Europe”⁴⁾. În legătură cu cele susținute de el, mai adaugă că cea mai bună soluționare pentru toate problemele ardelenesti ar fi contopirea popoarelor. În acest mod s'ar putea exercita în părți egale influența asupra tuturor.

Reiese însă dintr'un raport că Wohlgemuth a avut uneori și intenții mai bune față de Români, spunând că din partea sa el le-ar fi dat cu drag funcționari din rândurile lor. Acest lucru însă a fost imposibil, fiindcă „Românii au lipsă de cultură”, neavând destule școli⁵⁾.

Intr'adevăr a contribuit într'o oarecare măsură la ridicarea

1) Cons. de min. 4947/1849.

2) *Ibidem*, 2414/1849.

3) *Ibidem*, 4618/1850.

4) I. Lupas: *Istoria Românilor*, Ed. XII, 1937, p. 296.

5) Cons. de min. 4917/1849.

nivelului cultural, distribuind burse elevilor din școlile normale dela Orlat și Năsăud¹⁾.

O ceartă izbucnită între funcționarii silvici ai Statului și între Români din munții apuseni o aplana în favoarea Românilor²⁾.

Din aceste fapte, cât și din felul în care vorbea adeseori despre Români, reiese că Wohlgemuth n'a avut adevărată antipatie față de Români. Atitudinea și-o schimba după împrejurări.

O constatare interesantă a făcut despre împrejurările din Secuime. Cu mare neplăcere observa că Români din Secuime erau adeseori maghiarizați, așa încât se găseau unele sate, cari odinioară fuseseră locuite numai de Români, unde nu se mai vorbea decât „limba secuiască”. Plănuia să introducă în astfel de sate numai funcționari români, ca să pună stavilă acestui proces de maghiarizare³⁾.

Atitudinea față de Unguri și de Secui, pe cari fără excepție îi considera rebeli, era foarte rezervată. Li îndepărta din funcțiuni și căuta să-i scoată cu totul din viața publică⁴⁾.

Nobilii maghiari, scria el, erau cei mai cruzi asupritori ai iobagilor români. „Atitudinea lor entusiastă față de ideile de libertate, egalitate și fraternitate dispăre, când e vorba de supușii lor⁵⁾).

Deosebindu-se de urmașii săi, nu căută nici legături sociale cu familiile magnaților. Firește că nobilimea îl ura, reproșându-i că protejează iobagi și socotindu-l ca un soldat fără cultură, care călca în picioare vechile lor drepturi⁶⁾.

Cu toate că Wohlgemuth era de origine germană, totuși nu s'a înțeles bine cu Sașii, pentru cari simțea la început o deosebită simpatie, care în decursul timpului s'a transformat însă într'o puternică aversiune. După sosirea sa a declarat că numai Sașii

1) *Satellit*. 1849, Nr. 53.

2) Cons. de min. 4619/1850.

3) Raport despre călătorie, Cons. de min. 4637/1850.

4) Cons. de min. 4945/1849.

5) Privatkorrespondenz. Scris. part. către Schwarzenberg, 20 Noembrie 1849.

6) Grimm, p. 36.

ar fi locuitori într'adevăr fideli Monarhiei austriace. Câteva zile după aceea însă constată că ei se împotriveau cu îndârjire tuturor tendințelor de unificare, apărând vechile lor drepturi¹⁾.

Însărcinat prin instrucțiunile sale de a se îngriji în mod deosebit de Sași, se amestecă în toate chestiunile lor, interesându-se chiar de organizația lor bisericească și controlând salariile preoților²⁾.

Considerând separarea Sașilor neprielnică pentru conviețuirea armonică a Națiunilor, a intervenit la Curte, pentru desființarea organizației lor teritoriale³⁾.

Intr'un raport special guvernatorul înfățișă părerile sale despre Sași. Se plângea de antipatia lor față de ceilalți Germani și de egoismul lor. Raportul e scris cu amărăciune și ură și enumeră toate însușirile rele în mod exagerat⁴⁾.

Toate „Națiunile“ aveau o mare antipatie față de absolutismul sever, așa încât nu ne putem mira, că reprezentantul acestuia n'a fost iubit de către popor.

Cu toate că lucra cu zel și cu sârguință, nu câștigă simpatia populației, așa încât și ziarul vienez „Allgemeine Zeitung“ a putut scrie că nimeni din Transilvania nu era mulțumit cu el⁵⁾.

Lucra neîncetat zi și noapte, fără să țină seamă de sănătatea sa, amestecându-se în toate chestiunile. Toate actele le-a examinat personal, adnotându-le pe margine⁶⁾.

Inzestrat cu felurite talente, vorbea multe limbi și se ambiționa să învețe limbile țării. Făcând parte numai din nobilimea mică, cariera și-o făcuse fără protecție, izbutind numai prin vrednicie și inteligență⁷⁾. Consilierul Bedeus îl descrie astfel:

1) Privatkorrespondenz. Scris. part. către Schwarzenberg, 7 Noembrie 1849.

2) Friedenfels, II, p. 287.

3) *Ibidem*, II, p. 195.

4) Raport despre Universitatea săsească din 1 Iulie 1850. Cons. de min. 4618/1850.

5) Lupaș: *Mitropolitul Șaguna*, p. 102.

6) Cons. de min. 4619/1850.

7) Personalakten (Individualbogen).

„Wohlgemuth e amabil, însă ușor influențabil, e sensibil, dar gălăgios și cu o cultură intelectuală foarte redusă. În general însă nu este un om rău¹⁾).

Era supărăcios și accesibil calomniilor, permițând funcționarilor subalterni să raporteze despre superiorii lor²⁾.

Cu poporul de rând se înțelegea mai bine, decât cu ceilalți, deoarece făcea impresie bună prin interesul său pentru viața țărănească, prin figura sa impunătoare și prin conversațiile sale binevoitoare cu oamenii simpli³⁾.

În afară de serviciu era sociabil, voios și vorbăreț și participa cu deosebită plăcere la petrecere⁴⁾.

Colaboratorul cel mai însemnat al lui Wohlgemuth a fost secretarul său, Iosif Glanz, care fiind și secretarul lui Puchner cunoștea bine împrejurările din Transilvania⁵⁾. Cu Eduard Bach, comisarul civil, nu se prea înțelegea. A fost un bine că n'a rămas timp îndelungat lângă Wohlgemuth, fiindcă fu numit guvernator al Austriei superioare⁶⁾.

Prin activitatea sa întinsă Wohlgemuth a trecut adeseori limitele funcțiunii sale, ciocnindu-se cu autoritățile civile. Ca soldat încarnat a protejat întotdeauna autoritățile militare, când acestea aveau conflicte cu cele civile⁷⁾.

A fost căsătorit cu baronesa Sofia de Strade cu care însă nu a avut copii. Ea a fost o fire foarte amabilă și plăcută, câștigându-și simpatiile sibienilor prin aranjarea de baluri și de ospete. A participat și la multe acțiuni de binefacere, vizitând pe săraci și pe orfani⁸⁾.

Din cauza muncii sale neconținute boala i s'a agravat, așa încă a avut multe dureri de piept în cursul iernii 1850—1851.

1) Friedenfels, II, p. 188.

2) Friedenfels, II, p. 159.

3) Kriegsarchiv: Foaia de serviciu.

4) Teutsch, II, p. 301.

5) Barițiu, II, p. 632.

6) *Idem*, II, p. 624.

7) Wurzbach, LVII, p. 238.

8) Teutsch, III, p. 301

Rechemat la Viena, a plecat bolnav din Sibiu în ziua de 24 Februarie 1851. Cu prilejul plecării sale Magistratul Sibiului i-a acordat cetățenia de onoare. Locțiitorul său a fost generalul Kalltany¹⁾. Agravându-i-se boala, fu nevoit să întrerupă călătoria la Budapesta în ziua de 2 Martie 1851. Capitala Ungariei n'a mai părăsit-o, ci a murit aci în ziua de 18 Aprilie 1851. Trupul său neînsuflețit fu transportat la Viena și înmormântat în cimitirul dela Hitzing²⁾.

Wohlgemuth, care prin deplina și conștincioasa îndeplinire a datoriei sale ne-ar putea servi ca model, totuși prin diferite împrejurări a rămas un străin în țara Transilvaniei.

CAROL BOROMEU SCHWARZENBERG

Guvernator militar și civil

(1851—1858)

Succesorul lui Wohlgemuth, Carol-Boromeu-Filip, principe de Schwarzenberg, se trage dintr'o familie din cele mai vestite ale nobilimii austriace. Din Franconia, unde se află până astăzi castelul strămoșesc Schwarzenberg, familia se răspândește în toate părțile imperiului german, având cele mai multe moșii în Austria și Boemia³⁾.

Carol-Boromeu de Schwarzenberg s'a născut la 21 Ianuarie 1802 la Viena. Intrând în cariera armelor, s'a înscris în anul 1821 în școala militară. Fiind foarte talentat a avansat repede. La 32 de ani era colonel. La 1840 deveni general și lucră la marele stat-major. Participând în anul 1848 la războiul împotriva Italiei, fu atât de merituos, încât fu numit guvernator militar la Milano. La 1850 a devenit comandant de corp de armată în Italia, ocupând acest post până la alegerea sa ca guvernator militar și civil în Transilvania (29 Aprilie 1851)⁴⁾.

¹⁾ *Siebenbürgischer Bote*, 1850, Nr. 43.

²⁾ *Friedenfels*, II, p. 296.

³⁾ *Siebmacher*, Vol. IV/12, p. 81—83.

⁴⁾ *Kriegsarchiv: Foaie de serviciu*.

La 14 Aprilie 1851 Schwarzenberg a cerut să nu fie trimis în Transilvania, considerându-se prea slab pentru atâta răspundere. Convins însă că Impăratul nu va trimete pe altcineva în Transilvania, a prezentat un plan de activitate cu următorul conținut:

1. Să fie însoțit de un ajutor („adlatus”), care să fie și locțiitorul său;
2. Să i se acorde dreptul de a numi pe toți funcționarii înalți;
3. Toate trupele să-i fie subordonate;
4. Administrația civilă să fie condusă și ea de militari, spre a evita conflicte de competență;
5. Să i se permită după doi ani să prezinte o petițiune de mutare.

Cetind acest act, Impăratul Francisc Iosif a scris personal cu creionul pe marginea actului, că în genere admite propunerile lui Schwarzenberg, însă nu putea să îngăduie mutarea lui după doi ani¹⁾.

Numirea oficială i-a fost comunicată la 30 Aprilie 1851²⁾.

Instrucțiunile primite de Schwarzenberg, înainte de plecare, au fost întocmite de președintele consiliului de miniștri, Bach, și sunt un document instructiv în ce privește sistemul absolutismului. Ele conțin următoarele puncte:

1. Guvernatorul militar și civil se află în fruntea tuturor autorităților militare și civile. „Adlatus”-ul — totodată locțiitor al guvernatorului — era generalul Ioan, cavaler de Bordolo;
- Până la introducerea unui nou sistem administrativ toate autoritățile își continuă activitatea ca mai înainte;
3. Curțile marțiale sunt subordonate guvernatorului;
4. Guvernatorul urmează să colaboreze cu organele financiare. El trebuie să apeleze, în caz de neînțelegere, la Impărat;
5. Să fie în bună înțelegere cu autoritățile judiciare, fără ca ele să fie sub porunca sa;

¹⁾ Cons. de min. 1435/1851.

²⁾ *Ibidem*, 1452/1851.

6. Să ia măsuri pentru trecerea regiunilor de graniță militară la administrațiunea civilă, îngăduind însă ca locuitorii acestor regiuni să aibă și pe viitor dreptul la folosirea pădurilor¹⁾.

Schwarzenberg părăsi Viena numai după terminarea noului plan de reorganizare administrativă, conform căruia trebuia să se introducă o nouă repartizare cercuală²⁾. La 24 Maiu își făcu intrarea solemnă în Sibiu, unde fu întâmpinat cu o nemai pomenită splendoare³⁾. La 2 Maiu 1851 publică o proclamațiune către provincie, chemând pe toți la ascultare și supunere⁴⁾.

În cursul primului an a fost ocupat cu aplicarea noiei organizațiuni administrative. La 31 Decemvrie 1851 Impăratul, anulând Constituțiunea din Martie 1848, a introdus absolutismul ca nouă formă de guvernare pentru toate țările Monarhiei. Astfel sistemul acesta, aplicat timp de aproape 3 ani, fu introdus și în mod oficial ca bază pentru activitatea guvernatorilor. Ca să întărească devotamentul și să reînnoiască contactul personal cu Transilvania, Impăratul a întreprins în anul 1852 o călătorie, arătându-se mulțumit cu progresul provinciei⁵⁾.

Cu prilejul introducerii noului sistem administrativ, Schwarzenberg se văzu nevoit să întreprindă și el o reorganizare a guvernului. Noua reformă, sancționată la 21 Iunie 1853, prevedea în fruntea țării un guvern cu un guvernator, un vice-președinte, un consilier aulic, 9 consilieri guvernamentali, 9 secretari, 10 subsecretari și doi translatiori. Numele de „guvernator” fu schimbat în cel de „Statthalter⁶⁾”.

După trei ani însă s'a revenit la vechea denumire întrebunțându-se din nou, conform unui ordin din 14 Ianuarie 1856, numele de „guvernator”⁷⁾.

Vicepreședintele guvernului a fost baronul de Lebzeltner,

1) Kriegsarchiv: Acte prezidiale 2758/1851.

2) Teutsch, III, p. 306—307.

3) Rannicher, p. 40.

4) Friedenfels, II, p. 199.

5) Teutsch, III, p. 309.

6) Cons. de min. 1853/1855.

7) *Ibidem*, 654/1856.

care colabora cu Schwarzenberg în deplină armonie, fiind sfetnicul cel mai important al acestuia¹⁾.

Lucrările pregătitoare pentru reorganizarea administrativă au durat atât de mult, încât noua ordine intră în vigoare numai la 29 Mai 1854. Potrivit ei toată Transilvania fu împărțită în 10 cercuri și în 79 subcercuri. Temându-se de rea voință din partea locuitorilor, Schwarzenberg a adus o mulțime de funcționari din toate regiunile Monarhiei, cari nu puteau să vorbească limbile și nu cunoșteau situațiunea țării. Acești funcționari străini, batjocoriți și uriți de toți, au rămas în tradiția poporului ca o amintire din epoca lui Schwarzenberg²⁾.

În legătură cu noua organizare administrativă s'au făcut reforme în toate domeniile vieții de stat. Era ultima încercare puternică de a reîncorpora pe deplin această provincie în cadrul Monarhiei. Era misiunea lui Schwarzenberg să supravegheze toate reformele și să garanteze executarea lor³⁾.

Guvernatorul însă nu contribui în mod deosebit la reorganizarea provinciei, așa încât reformele nu au nota lui personală. Toate propunerile de reformă, prezentate Curții imperiale, sunt iscălite de vicepreședintele Lebzeltner.

Schwarzenberg era un reprezentant sever al absolutismului. Când era însărcinat să alcătuiască o comisiune cu scopul prezentării unui plan pentru restabilirea unei reprezentanțe populare, el era convins că absolutismul nu poate merge laolaltă cu tendințe de constituționalism. După ce comisiunea a întocmit sub președinția lui un „statut dietal”, Schwarzenberg îl trimise la Viena, scriind ministerului de interne: „Multă hârtie am umplut cu scrisul, făcând un „opus”, pe această bază însă nu vom ajunge niciodată la o Dietă⁴⁾).

El era un reprezentant convins al centralismului. Singura garanție pentru păstrarea unității Monarhiei austriace o vedea

¹⁾ Cons. de min. 1929/1854.

²⁾ Teutsch, III, p. 341—342

³⁾ Cons. de min. 654/1856

⁴⁾ Grimm, p. 35.

intr'un guvern puternic cu sistem centralizator. Totuși avea oarecare simpatie pentru ideile liberale, de pildă, pentru libertatea religioasă, supunerea tuturor la impozite și serviciul militar obligatoriu¹).

Era foarte sever față de cei cari nu erau după placul său. De altfel a știut să răsplătească întotdeauna meritul și devotamentul²).

Ca să aibă pace și încredere Schwarzenberg căuta legături cu toate „Națiunile” și mai ales cu conducătorii lor. S'a ferit, prin urmare, de dușmănia celor puternici și a prețuit pacea mai presus de toate. Aparținând el însuși nobilimii înalte, nu este de mirare dacă vedem că s'a înțeles foarte bine cu familiile magnaților. Nesimțindu-se bine între Sașii burghezi, locuia adeseori în Cluj, având legături prietenești, în primul rând, cu familiile Mikó, Josika, Béli și Bánffy. Intre nobili se simțea foarte bine. Ii vizita adeseori la moșiile lor din ținutul Clujului³).

Se gândea chiar la mutarea capitalei și, îndemnat de cei cari îl înconjurau, propuse aceasta Curtii imperiale, care însă nu-i permise mutarea capitalei. Schwarzenberg a închiriat o locuință și a stat 6—7 săptămâni pe an în Cluj.

În serviciu însă Schwarzenberg continua să aibă față de Unguri o atitudine rezervată, primind cu mare răceală deputațiile lor⁴).

Legăturile sale cu Sașii nu erau bune. Din cauza absolutismului, nemulțumirea acestora spori. Numeroasele lor petiții au rămas zadarnice, deoarece Schwarzenberg refuza orice protecție. Ca și Wohlgemuth, se împotrivi menținerii teritoriului săsesc, care ar fi însemnat o stavilă în guvernarea lui absolutistă. El întâlnește rezistență înverșunată la Sași în privința instalării funcționarilor. Cel mai aprig adversar față de ordinele sa-

1) Grimm, p. 28—29.

2) *Ibidem*, p. 31.

3) *Ibidem*, p. 3.

4) Friedenfels, II, p. 212.

le era comitele („comes”) Salmen, pe care l-a îndepărtat însă, făcând să fie numit la tribunalul suprem din Viena (Februarie 1852¹).

O deosebită antipatie a arătat față de locuitorii din Sibiu, în mijlocul cărora fu nevoit să trăiască, destituind și instalând două bunul său plac pe funcționarii orășenești²). Antipatia lui Schwarzenberg față de Sași se explică prin tendințele lor de separatism, izvorite dintr'o puternică bănuială față de tot ce era „nemțesc”.

Față de poporul român a avut o atitudine binevoitoare, deoarece avea legături foarte bune cu vestitul episcop Andrei Șaguna, cu care se întâlnea aproape zilnic la joc de cărți. Era clar că Șaguna știa să folosească pozițiunea sa pentru binele poporului său. Dar nu era vorba numai de o legătură formală, căci, ca dovadă a sentimentului său de amicitie, Șaguna a ridicat în grădina episcopală, după moartea lui Schwarzenberg, un monument comemorativ³).

Așa dar nu este de mirare dacă Schwarzenberg a protejat cât a putut școala și biserica ortodoxă. Prin intervenția lui Împăratul acordă Românilor o sumă de 60.000 de fiorini ca ajutor pentru reclădirea bisericilor dăruitate în timpul revoluției⁴).

Dar și din propria sa avere a dăruit o sumă pentru înălțarea bisericii ortodoxe din Sibiu⁵). Cu prilejul unei vânători imperiale, Schwarzenberg povesti Împăratului despre Români și despre doleanțele lui Șaguna, arătând nemulțumirea provocată între Români prin măsurile nechibzuite ale ministrului de culte Leo Thun⁶).

Cu prilejul deselor conflicte de atunci între Români și Sași, Schwarzenberg proteja adeseori pe primii, apărându-i în fața tendințelor de separatism ale Sașilor.

¹) Friedenfels, II, p. 277.

²) *Ibidem*, II, p. 277.

³) Grimm, p. 34 și I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 106.

⁴) Rannicher, p. 47.

⁵) Lupaș, *Mitropolitul Șaguna*, p. 187.

⁶) *Ibidem*, p. 120.

Temându-se de o eventuală împotrivire a Românilor din Munții Apuseni, încercă în anul 1852 să înduplece pe Avram Iancu să primească o funcțiune de Stat¹).

Cu toată bunăvoința sa față de Români, i-a lipsit energia să ia măsuri hotărâtoare pentru îmbunătățirea soartei lor.

Despre viața particulară a guvernatorului se cunosc multe amănunte din „foaia de amintire” (Gedenkblatt) scrisă de consilierul guvernamental Grimm. Descrierea trebuie citită însă cu mare rezervă, deoarece e mai mult un elogiu, decât o expunere obiectivă. Schwarzenberg era de o statură înaltă, având și o figură impunătoare²).

Având o cultură vastă, se interesa îndeosebi de istorie și de geografie. Vorbia cinci limbi: germana, franceza, engleza, ceha și latina³).

Împăratul, mulțumit cu activitatea lui Schwarzenberg în Transilvania, i-a acordat ordinul „Lâna de aur”.

Trăia o viață foarte luxoasă, înconjurându-se cu o mulțime de servitori.

Firește că Grimm, în expunerea sa, nu amintește dependența guvernatorului de sfetnicii săi, dar și el admite că înainte de a întreprinde ceva, Schwarzenberg asculta sfatul mai multor persoane⁴). În ori ce caz el a luat uneori hotărâri mai mult după placul prietenilor, decât după cum i-ar fi impus datoria. Astfel bogatul conte Mikó, președintele Societății „Muzeului transilvan”, reuși a-l îndupleca să recomande statutul acestei societăți, cu toate că acesta conținea cuvinte disprețuitoare față de celelalte popoare din Transilvania⁵).

Ca și predecesorul său a făcut foarte multe călătorii de inspecție, pe care le combina cu mari expediții vânătoarești. Cu

¹) Friedenfels, II, p. 408.

²) Teutsch, III, p. 306.

³) Kriegsarchiv: Foaia de conduită a mareșalului Windischgrätz și Bellegard.

⁴) Grimm, p. 15.

⁵) Jurnalul lui Liechtenstein, p. 170.

acest prilej se arăta amabil față de popor, așa încât acesta îi adresa o mulțime de petițiuni, pe care el le primea cu bunăvoință fără a le lua însă în considerație¹⁾.

Schwarzenberg avea planul să întemeieze o Universitate nemțeaescă la Brașov. Planul a rămas însă neexecutat²⁾.

Cu mare predilecțiune se ocupa de arheologie. El a alcătuit o colecție frumoasă de antichități transilvane³⁾. Sfetnicul său în domeniul arheologiei a fost preotul săsesc din Gușteriță, Mihail Ackner. Arăta o deosebită grijă societăților științifice, atribuindu-le ajutoare bănești⁴⁾.

Schwarzenberg a fost căsătorit cu contesa Iosefina Wratislaw Mitrovța⁵⁾.

Incepând cu anul 1852 o boală de ficat l-a chinuit pe Schwarzenberg. Se plănuia înlocuirea sa cu generalul Parot; el însă izbuti prin legăturile sale bune cu Impăratul să împiedece această schimbare⁶⁾.

Cu prilejul unei călătorii de inspecție în iarna anului 1858 boala se agravă, îl sili să întrerupă călătoria și să se întoarcă la Sibiu. La 6 Aprilie 1858 părăsi Transilvania pentru totdeauna. Boala se agravă, încât n'a putut să rămână la Karlsbad. S'a întors la Viena, unde atât soția cât și fiul său se îmbolnăviră. Boala lui Schwarzenberg se agrava zi cu zi, așa încât medicii au văzut că moartea sa nu mai poate fi împiedecată.

Schwarzenberg muri în ziua de 25 Iunie 1858 și fu înmormântat lângă tatăl său în capela Sf. Egidiu din Wittingau, o localitate din împrejurimile Vienei⁷⁾.

În zilele de 7 și 8 Iulie se făcură în toată țara servicii funebre în amintirea guvernatorului⁸⁾.

1) Grimm, p. 23.

2) Grimm, p. 23.

3) *Ibidem*, p. 27.

4) *Ibidem*, p. 32.

5) Kriegsarchiv. Fișa individuală.

6) Friedenfels, II, p. 263.

7) *Siebenbürger Bote*, 1858, Nr. 129.

8) *Ibidem*, 1858, Nr. 134.

FREDERIC LIECHTENSTEIN

Guvernator militar și civil
(1858—1861)

Succesorul lui Schwarzenberg se trăgea și el din înalta aristocrație și anume din dinastia principelor de Liechtenstein.

Frederic de Liechtenstein s'a născut la 21 Septemvrie 1807 la Viena. La 20 de ani a intrat în armată, unde a făcut o carieră strălucită. Avansă foarte repede, așa încât la 33 de ani era colonel¹⁾.

În anul 1848 luptă ca general de brigadă în Italia, sub comanda lui Radetzky. Lângă satul La Volta câștigă cu brigada sa o victorie și asistă la cucerirea orașului Milano. După aceea aduse Impăratului, la Innsbruck, cheile orașului cucerit. În cursul anului 1849 a luat parte, sub comanda baronului d'Aspre, la luptele contra cetelor lui Garibaldi. La 20 Iunie, fiind numit locotenent-feldmareșal, a devenit comandantul corpului al 6-lea de armată din Florența. După scurt timp fu mutat la Graz, unde a rămas comandant de corp de armată până la transferarea lui în Transilvania²⁾.

După moartea guvernatorului Schwarzenberg, prim-ministrul Bach se gândia să despartă puterea civilă de cea militară și să facă guvernator civil pe fratele său, fostul comisar civil Eduard Bach. Din cauza tendințelor revoluționare din Transilvania a renunțat la planul acesta și s'a hotărât să numească pe principele de Liechtenstein, care atunci se afla la moșiile sale la Nohitsch, de unde fu chemat la Viena să se prezinte aghiotantului imperial. Acest proiect îl întristă foarte mult, deoarece îi părea rău să-și întrerupă cariera militară. Obiectă că n'are cunoștințe administrative, nici n'ar fi în stare să învețe în curând limbile vorbite în Transilvania. Impăratul auzind de nemulțumirea principelui de Liechtenstein, îl chemă în audiență la castelul Luxemburg. El n'a vrut să accepte aceste argumente,

1) Kriegsarchiv. Foaia matricolă.

2) *Ibidem*, Foaia de serviciu.

arătând, că nici Schwarzenberg n'a putut să vorbească limbile țării și nici el n'a avut experiență în domeniul administrației civile. Nici propunerea principelui de Liechtenstein, ca să numească pe contele Haller, nu o acceptă Împăratul, spunând că acesta nu este potrivit pentru o asemenea demnitate. După ce Împăratul îi promisese că în caz de războiu el va fi mutat la armată, principele de Liechtenstein se simți obligat să primească însărcinarea. Cu scopul de a-și însuși cunoștințele necesare civile rămase încă două luni la Viena, unde baronul de Reichenstein, înalt funcționar civil, fu însărcinat să-l pună la curent cu administrațiunea țării și îndeosebi cu problemele transilvane. Acesta fiind Sas, căută să-l influențeze cât putu în favoarea co-naționalilor săi. Liechtenstein însă, observând încercările sale, le-a respins pentru ca să-și păstreze o atitudine obiectivă. Totuși Reichenstein l-a instruit cu zel și cu mare dragoste în chestiunile administrative¹⁾.

Numirea oficială ca guvernator civil și militar o iscăli Împăratul la 26 Iulie 1858, investindu-l în același timp cu demnitatea de consilier intim și acordându-i comandamentul de onoare al corpului XII de armată²⁾.

Vice-președinte a rămas baronul de Lebzeltner, iar atașat militar a devenit generalul Machie. Principele de Liechtenstein intră la 17 Septembrie în Transilvania, iar în ziua de 20 Septembrie fu întâmpinat la Sibiu cu pompa obișnuită³⁾.

Din Sibiu făcu o călătorie de inspecție, vizită localitățile mai însemnate și inspectă armata. Pretutindeni găsi funcționari incapabili cari jucaseră un rol însemnat sub Schwarzenberg, fără să fi fost vrednici sau merituosi. După această călătorie, care a durat o lună, se întoarse la Viena ca să-și expună părerile despre necesitățile provinciei⁴⁾.

Cu prim-ministrul Bach se înțelese foarte bine, nu însă cu contele Thum, fiindcă acesta nu voia să țină seamă de particulari-

1) Jurnalul principelui de Liechtenstein.

2) Cons. de min. 2690/1858.

3) *Siebenbürger Bote*, 1858, Nr. 187.

4) Jurnalul Principelui de Liechtenstein.

tățile Transilvaniei și căuta să introducă aceleași reforme, ca și în celelalte părți ale Monarhiei¹⁾.

Prin convorbirile sale cu ministrii, Liechtenstein căuta să influențeze politica internă a Monarhiei, încercând să-i dea o altă direcție. Impăratul, având multă încredere în el, îl primi în audiență, dându-i posibilitatea să înfățișeze părerile asupra felului de guvernare a Monarhiei. Sprijinit de Mareșalul Benedek, Principele de Liechtenstein susținea că numai menținerea și dezvoltarea sistemului constituțional în tot cuprinsul Monarhiei va putea să salveze unitatea Statului. Corpurile reprezentative ar trebui să voteze bugetul și ar fi nevoie să li se mărească atribuțiunile și drepturile²⁾.

Cu cea mai mare îndrăzneală și-a expus părerile, fără teamă de a îndispune pe Impărat. Intr'adevăr acesta obișnuit să afle totul într'o formă filtrată și preparată de ministrii săi, se bucură de sinceritatea principelui de Liechtenstein și-i ordonă să discute și cu ceilalți miniștri, cari nu erau de aceeași părere. Impăratul a decis să se adune, sub președinția sa personală, aderenții ambelor curente, spre a-și expune părerile. Pe neașteptate Impăratului primi dela ministrul poliției o scrisoare, prin care i se comunica un plan după care Secuții s'ar fi înțeles să se răscoale în curând. Impăratul, dând crezare acestor scrisori, s'a speriat și trimise numai decât pe Liechtenstein în Transilvania. Vestea însă era falsă și scrisoarea fusese redactată de aderenții sistemului autoritar, cu scopul de a îndepărta pe principele de Liechtenstein³⁾.

Răsboaiele nenorocite cu Sardinia, cât și opoziția permanentă a Ungurilor au sguđuit temeliele sistemului autoritar, sîlind pe Impărat să renunțe la regimul absolutist. Această renunțare fu realizată prin Diploma dela 20 Octomvrie 1860, prin care fu proclamat sistemul constituțional ca nouă formă de guvernare⁴⁾.

1) Jurnalul citat.

2) *Ibidem.*

3) *Ibidem.*

4) Teutsch, III, p. 382.

În legătură cu această reorganizare, Impăratul restabili și Cancelaria Aulică transilvană.

Cu toate că principele de Liechtenstein se înțelesese mai înainte cu prim-ministrul Schmerling, ca să fie legat direct numai de minister, noul președinte al Cancelariei Aulice Ștefan Kemény ceru subordonarea guvernatorului. Principele de Liechtenstein executa cu mare neplăcere ordinele lui Kemény, care era un partizan al Unirii și care îndemna pe Impărat, să permită Unirea părților anexe („partes”) ale Transilvaniei cu Ungaria¹⁾.

Prin această instituțiune nouă postul de guvernator a pierdut mult din puterea lui absolută. Văzându-se controlat în toate privințele, principele de Liechtenstein se opunea adeseori lui Kemény. Astfel ei nu puteau să lucreze în deplin acord din cauza conflictelor permanente²⁾.

Cu toate că nu a rămas mult timp în Transilvania, totuși a putut să-și însușească cunoștințe bune asupra problemelor transilvane. Avea o adâncă înțelegere pentru particularitățile istorice și-și dădea toată silința să realizeze respectarea lor, împotrivindu-se tendințelor de unificare și germanizare ale ministrului Leon Thun. Astfel s'a opus cu succes când Thun voia să impună Societății științifice maghiare limba germană. Cu toate că era catolic, era adversar al tendințelor de proselitism religios. Episcopul Haynald a cerut să se înființeze în toate localitățile, unde existau câțiva catolici, cimitire separate. Principele de Liechtenstein, constatând că numai 1/15 din populația Transilvaniei aderă la credința catolică, n'a consimțit cu aceasta. Se împotrivi și planurilor lui Haynald de a zădărnici toate căsătoriile mixte și de a-și întinde influența asupra copiilor noi născuți din astfel de căsătorii³⁾.

Deosebindu-se de înaintașii săi, avea multă simpatie pentru Sași și pentru opera lor culturală. Avea legături de prietenie cu deputatul Sașilor, Iakob Rannicher. Tot împotriva lui Thun,

1) Jurnalul amintit.

2) Cons. de min. 2159/1859.

3) Jurnalul principelui de Liechtenstein.

recomanda independența administrativă a bisericii luterane din Transilvania¹⁾.

La sfârșitul anului 1860 se răspândi din nou zvonul despre o răscoală secuiască. Ministrul de războiu ceru informații, iar principele de Liechtenstein relatează că luase toate măsurile necesare, deoarece și în Transilvania se răspândise același zvon. Poporul povestea, că Secuții, ațâțați de o putere străină, se gândiseră să se răscolească. În realitate acest fapt nu s'a întâmplat. Și chiar dacă ar fi fost cazul, ura Secuților s'ar fi îndreptat în primul rând contra nobilimii lor²⁾.

Principele de Liechtenstein se simțea înaintea de toate soldații și considera misiunea sa politică în Transilvania numai ca o întrerupere neplăcută a carierei sale militare.

Prin amabilitatea și atitudinea sa plăcută câștigă ușor simpatia sibiienilor, cari îi acordară cetățenia de onoare³⁾.

Timpul de guvernare al lui Liechtenstein este caracterizat printr'un regres continuu al sistemului absolutist. Cu toate că el își făcea datoria cu cea mai mare vrednicie, totuși nu a avut o influență prea mare asupra desfășurării evenimentelor din Transilvania.

Când, la 24 Aprilie 1861, avu loc reorganizarea guvernului, principele de Liechtenstein se întoarse la postul său militar⁴⁾. La 21 Aprilie și-a terminat activitatea de guvernator⁵⁾, iar în luna Maiu, a predat toate treburile succesorului său și a părăsit Sibiul⁶⁾.

După aceasta fu numit comandant militar și guvernator la Timișoara, iar la 1865 comandant suprem peste toate trupele din Ungaria. În 1866 luând parte la războiul împotriva Italiei câștigă merite însemnate, așa încât fu numit cavaler al lânii de aur.

1) Teutsch, II, p. 383.

2) Arh. de răzb. Act prezidial, 5992/1860.

3) Arh. de răsb. Acte prezidiale, 121/1861.

4) Cons de min. 1573/1861.

5) *Hermannstädter Zeitung*, 1861, Nr 74.

6) Cons de min. 3091/1861.

În cursul războiului fu însă rănit și se îmbolnăvi de pneumonie, așa încât după doi ani fu silit să-și ceară demisia. Timpul cât a mai trăit se ocupă cu științele și cu politica. La 1872 fu ales membru al Consiliului imperial.

A murit la 1 Maiu 1885 la Viena¹⁾.

EMERIC MIKÓ
Președinte al guvernului
(1860—1861)

Contele Emeric Mikó de Hidveg se trăgea dintr'o veche familie. Încă din secolul al 13-lea se menționează un membru al acestei familii, cu titlul de „comite”. Țara băstinașă a familiei Mikó, a fost ținutul secuiesc Trei Scaune²⁾. La sfârșitul secolului al 14-lea familia s'a împărțit în trei ramuri, din care una a fost numită „de Hidvég”³⁾. În anul 1755 împărăteasa acordă bunicului guvernatorului, titlul de conte⁴⁾.

Emeric Mikó s'a născut la 4 Sptembrie 1805 la Zabola (Trei Scaune).

Carierea și-a început-o ca stagiar la tabla regească din Târgul Mureșului. Dela 1835 la 1837 a fost secretar la Cancelaria Aulică transilvană din Viena. La 1837 Dieta îl alege consilier guvernamental și în anul 1847 este numit tezauriar⁵⁾. El câștigă simpatia Împăratului, care în anul 1848 îi oferi președinția Cancelariei Aulice. El însă o refuză⁶⁾.

În Iunie din acel an a făcut parte dintr'o deputațiune condusă de contele Batthány, care izbuti să smulgă dela Împărat sancționarea unirii⁷⁾.

După ce a fost în timpul revoluției vicepreședinte al guver-

1) Autobiografia Principelui de Liechtenstein.

2) Wurzbach, XVIII, p. 276.

3) E. M. E. *Az erdély muzeum egyesület*, p. 226.

4) *Ibidem*, p. 247.

5) *Ibidem*, p. 241 și Nagy Ivan, VII, p. 481—483.

6) Szinyei, Vol. VIII, p. 1345

7) Teutsch, III, p. 171.

nului, se retrase în viața particulară, ocupându-se de știință și desfășurând o productivă activitate culturală¹⁾.

La 6 Decembrie 1860, conform Diplomei din Octombrie, guvernul fu reorganizat după felul cum fusese înaintea revoluției. Se fixă din nou Clujul ca reședință, și bătrânii consilieri, cari mai erau în viață, fură rechemati. Lui Mikó i se oferă președinția²⁾.

El se grăbi să făgăduiască Curții imperiale împlinirea loială a misiunii, nu găsi însă timpul necesar să depună jurământul la Viena³⁾. Printr'un rscript dela 10 Decembrie 1860, Mikó fu numit reședinte al Guvernului⁴⁾. Împreună cu guvernul se restabiliră toate instituțiunile judiciare și administrative. „Cercurile” fură dizolvate și în locul lor vechile comitate și scaune fură reintroduse⁵⁾.

La 25 Martie 1861 Impăratul se învoi la reorganizarea administrativă, luând ca model sistemul vechiu care fusese în vigoare până în anul 1848 și fixă ziua de 15 Aprilie ca termenul la care să intre în vigoare noua orânduire⁶⁾.

Aproape toți funcționarii străini fură mutați și înlocuiți cu oameni din Transilvania⁷⁾.

La 27 Decembrie 1860 Mikó fu însărcinat să convoace o adunare la Alba-Iulia, compusă de reprezentanții celor trei „națiuni”, care avea misiunea să facă un plan pentru constituirea unei Diete⁸⁾.

La 1 Ianuarie 1861 Cancelaria Aulică restabilită de către baronul de Kemény, începu să funcționeze⁹⁾. Dintre consilierii guvernului noi numiți au fost prima dată în istoria guvernului

¹⁾ Nagy Iván, VII, p. 481—483.

²⁾ Cons. de min. 4006/1860.

³⁾ *Ibidem*, 52/1861.

⁴⁾ Coresp. part. a lui Mikó. Cutia 84.

⁵⁾ *Ibidem*, Scrisoarea lui Francisc Iosif către Kemény.

⁶⁾ *Ibidem*, Telegrama către Mikó.

⁷⁾ Teleki, p. 22.

⁸⁾ Scrisoarea lui Kemény către Mikó. Cutia 84.

⁹⁾ *Hermannstädter Zeitung*, 1861, Nr. 11.

transilvan și trei Români și anume: Ioan Alduleanu (ortodox), Pavel Dunca (unit) și Alexandru Lazăr (unit)¹⁾.

În timpul de tranziție funcționa încă, până la 23 Aprilie 1861, guvernul civil și militar la Sibiu, sub președinția principelui de Liechtenstein, așa încât Mikó a început să guverneze numai la 24 Aprilie 1861²⁾.

Însă guvernul încă dela 11 Aprilie își începu activitatea sub conducerea secretarului Francisc Gebbel, astfel că dela data de 11—24 Aprilie, în Transilvania au funcționat în acelaș timp două guverne³⁾.

În momentul în care Mikó își începu activitatea de guvernator, țara era într'o deplină desordine, produsă de multele reorganizări făcute⁴⁾. Ca să termine cât mai repede cu organizarea administrativă, Mikó făcu multe călătorii prin țară⁵⁾, lăsând ca locțiitor al său la Cluj, pe vicepreședintele Ioan, baron de Bornemissa⁶⁾.

Noul guvern nu era însă la înălțimea situației. Incurcătura deveni și mai mare prin faptul că diferiții consilieri nu prea se înțelegeau între ei, având conflicte chiar și pentru motivele cele mai neînsemnate⁷⁾.

Mikó a fost foarte nemulțumit. La 1 Iunie 1861 a adresat Impăratului un lung raport, plin de amărăciuni: Restabilirea autorităților vechi se putea realiza numai cu cele mai mari dificultăți, de oarece autoritățile cercuale au predat administrația cu mare încetineală și târăgănare, la cele de județ. El însuși, până la 24 Aprilie jucase un rol foarte neimportant, neavând nici o influență asupra lecururilor, căci guvernul din Sibiu își continuase activitatea până la 23 Aprilie. În timpul acesta ni-

1) Cons. de min. 153/1861.

2) Teutsch, III, p. 411.

3) Actele Mag. din Sibiu, 2401/1861.

4) Teutsch, III, p. 411.

5) Cons. de min. 1840/1861.

6) *Ibidem*, 2568/1861.

7) *Ibidem*, 2272/1861.

meni nu-l respectase după cuviință. Dar și acum mai existau organe, cari își păstrasera independența față de guvern. Astfel direcțiunea supremă financiară nefiindu-i subordonată, ajunsese să depindă de această direcțiune în toate chestiunile financiare, neavând fonduri proprii ca odinioară. Guvernul avuse datoria să strângă impozitele, fără însă să fi avut posibilitatea să influențeze repartizarea acestor sume. Tot atât de independent fusese comandamentul militar, cu care s'au ivit conflicte nenumărate, deoarece generalul comandant primește ordinele sale dela Viena, fără însă să înștiințeze guvernul de măsurile cele mai importante. „Țara e în deplină desordine”, se plânge Mikó, afirmând că în primul rând clerul român agită împotriva sa. Comandantul („Oberkapitän”) districtului Făgăraș nu ia de loc în seamă ordinele date. Dar și alți funcționari, din toate părțile Transilvaniei, nu ascultă în chip conștiincios de ordinele date, așa încât autoritatea slăbește din zi în zi. În mod urgent Mikó rugă pe Împărat să ia măsuri potrivite pentru sprijinirea autorității și propuse următoarele: Guvernul să devină organul de control al direcțiunii financiare, obținând dreptul să supravegheze prin funcționarii săi activitatea acestuia; comandamentului militar să i se dea ordin să păstreze respectul, care se cuvine guvernatorului și guvernului, comunicându-i cele mai importante ordine primite dela Viena¹⁾.

Mikó nu și-a schimbat atitudinea din anul 1848 încoace. A rămas naționalist convins și aderent al unirii. Un anonim relatează că guvernul nu era altceva decât „o agenție organizată pentru maghiarism”, sprijinind și protejând opoziția maghiară. Consilierii români și sași erau prea îngăduitori, așa încât cei 11 consilieri maghiari aveau posibilitatea să aranjeze totul după placul lor. În afară de interesele lor politice, ei nu se prea ocupau de treburile țării. Nici ședințe judiciare nu țineau destule, așa încât justiția era în deplină decădere²⁾.

¹⁾ Corespondența part. a lui Mikó. Petiția dela 1 Iunie 1861. Cutia 85.

²⁾ Arhiva muzeului „Baron Brukenthal”, Sibiu. Anonyme Bemerkungen.

Noua limbă oficială era, firește, cea maghiară. Când Mikó însă încercă să aibă corespondență în ungurește și cu oficiile militare, ministrul de războiu, contele Degenfeld, se împotrivi cu înverșunare¹⁾. La 8 Septembrie generalul-comandant Montenuovo scrisese lui Mikó că va retrimite guvernului toate actele redactate în limba maghiară, regretând că înaintașul său nu procedase la fel²⁾.

Mikó folosea deseale sale călătorii pentru a face intensă propaganda unionistă. La 8 Iunie 1861 veni la Brașov ca să examineze atitudinea Românilor și a Sașilor. Cu acest prilej avu și o conversație cu învățatul Român Gheorghe Barițiu³⁾.

Pentru consolidarea situației Împăratul convocă o Dietă la 4 Noembrie 1861. La 3 Octombrie 1861 majoritatea consilierilor guvernamentali, protestară împotriva acestui ordin, susținând că potrivit Constituției dela 1848, Transilvania era numai o parte a Ungariei și că orice adunare va contribui numai la încordarea situației între „națiuni”. Numai consilierul săsesc Jakob Rannicher a considerat Dieta ca mijloc potrivit pentru lămurirea situației. Și consilierii români se declară pentru Constituția dela 1848, fără să se împotrivescă însă întrunirii unei Diete⁴⁾.

Ei însă nu reprezentau voința națională a Românilor, deoarece o deputație română se împotrivi, accentuând că poporul român refuză Constituția dela 1848⁵⁾.

Protestul guvernului a fost primit la Viena cu mare neplăcere. Noul președinte al Cancelariei Aulice, contele Francisc Nadasdy, primi ordin să ia măsuri pentru a se face alegerile pentru Dietă⁶⁾.

Consiliul de miniștri voi să-l tragă pe Miko la răspundere, chemându-l la Viena. Renunțând însă la acest plan, hotărî să de-

¹⁾ Cons. de min. 1808/1861.

²⁾ Coresp. part. a lui Mikó. Cutia 85.

³⁾ Barițiu, III, p. 111.

⁴⁾ *Hermannstädter Zeitung*, 1861, Nr. 198.

⁵⁾ *Ibidem*, 207/1861.

⁶⁾ Redlich, II, p. 248—250.

lege pe generalul baron de Stancovici în Transilvania, în calitate de comisar imperial ca să dea lămuriri despre Diploma din Octomvrie¹⁾.

Contele Mikó, auzind despre planurile Impăratului de a convoca o Dietă, protestă și el și ceru autorizație pentru ținerea unei adunări a funcționarilor înalți din Transilvania. Pe baza acestui protest, președintele Cancelariei Aulice, contele Nadasdy, votă pentru înlăturarea lui, iar Schmerling adăuga, că Impăratul nu poate să sufere pe un guvernator, care nu vrea să sprijine tendințele Curții imperiale²⁾.

La 10 Noemvrie 1861, președintele guvernului se duse la Viena ca să se justifice. Acolo fu silit să-și ceară demisia. La 24 Noemvrie consiliul de miniștri hotărî destituirea lui „cu grație” însă fără arătarea de mulțumire din partea Majestății Sale³⁾. La 26 Noemvrie Impăratul iscăli actul de destituire⁴⁾.

Printr'un rescript fu anunțată atât pensionarea sa, cât și numirea locotenentului-feldmareșal Folliot de Crenneville⁵⁾. La 28 Noemvrie 1861, Miko avu adiența de adio⁶⁾.

El a luptat toată viața pentru ideile naționale și pentru binele poporului său. Cu toate că era unionist, avea o atitudine de liberalism moderat, fiind aderentul lui Deák⁷⁾.

Când s'a constituit noul minister maghiar, Mikó fu numit ministru de lucrări publice, (1867—1870) în care calitate a luat măsuri pentru construcția căilor ferate ardelenene și pentru repararea drumurilor⁸⁾.

Insemnătatea lui trebuie însă căutată în primul rând în domeniul spiritului. După retragerea sa din viața politică, Mikó avu timpul necesar să se ocupe în primul rând de chestiuni cul-

1) Cons. de min. 3354/3489/1861.

2) Redlich, II, p. 250—253.

3) Cons. de min. 3745/1861.

4) Corespondența particulară a lui Miko. Cutia 85.

5) Actele Mag. Sibiu, 8508/1861.

6) Actul prezidial Nr. 443/1861 și Cor. part. a lui Miko. Cutia 85.

7) Wurzbach, XVIII, p. 276.

8) Szinnyi, 1345.

turale¹⁾. Fiind foarte bogat avu posibilitatea să pună sume mari în serviciul preocupărilor sale culturale. El a pus bazele pentru constituirea unui muzeu transilvan la Cluj și pentru aceasta donă palatul său de vară cu o mare grădină și întemeie o reuniune pentru îngrijirea muzeelor. Din îndemnul său muzeul a fost deschis și inaugurat în anul 1859²⁾.

O deosebită grijă a avut pentru teatrul maghiar. Ca președinte al societății pentru artă teatrală și-a câștigat merite mari, contribuind la dezvoltarea artei dramatice în Cluj.

S'a îngrijit foarte mult de afacerile bisericești. A fost curatorul bisericii reformate, până la sfârșitul vieții sale³⁾. A contribuit la refacerea gimnaziului din Aiud și sub ocrotirea lui, a fost întemeiat și un gimnaziu la Sf. Gheorghe, care îi poartă numele.

Mikó era și om de știință, căci s'a ocupat cu istoria și literatura maghiară. Incepând cu anul 1867 a fost câțiva ani președinte al Societății pentru Istorie⁴⁾. Influențat de cultura germană caută să aibă legături cu învățații sași, fiind chiar membru al societăților lor științifice⁵⁾.

Avea însă și legături culturale cu Românii. În anul 1862 a fost ales membru de onoare al „Astrei” ceea ce i-a fost comunicat de către episcopul Șaguna printr'o scrisoare. Mikó mulțumi în mod călduros și donă reuniunii suma de 500 de fiorini⁶⁾.

În domeniul literaturii, Mikó edita poeziile scriitorilor, Debreceňyi, Kriza Vadrózs și Ghergyai⁷⁾. În numeroase articole trata chestiuni de literatură maghiară. La 1858 fu ales membru al Academiei din Budapesta⁸⁾.

O deosebită atenție a dat adunării și păstrării documen-

1) *E. M. E.* p. 322.

2) Nagy Iván, VII, p. 481.

3) Szinnyei, p. 1347.

4) *E. M. E.* p. 322.

5) Teutsch, III, p. 182.

6) Kántor, p. 110—112.

7) Nagy Iván, VII, p. 481.

8) *E. M. E.* p. 320.

telor istorice și manuscriselor. Având el însuși o mare colecție de documente, a publicat îndrumări pentru întocmirea și organizarea arhivelor oficiale¹⁾.

A publicat în patru volume o operă de izvoare istorice sub titlul: „Erdélyi történelmi adatok” („Date pentru istoria Transilvaniei”). A mai publicat biografiile celor doi istoriografi ardeleni de viță maghiară, Petru Bod și Iosif Benkő.

În anul 1840 Mikó se căsătorise cu contesa Maria de Rhédey, care, după o căsnicie de 9 ani moare. Cu ea a avut un fiu și două fiice. Ultimele zile ale vieții sale le-a petrecut la Cluj unde a și murit la 16 Septembrie 1876, fiind ultimul purtător al numelui de familie Mkó²⁾.

LUDOVIC CRENEVILLE

Președinte al guvernului

(1861—1867).

Ludovic Folliot, conte de Crenneville, se trăgea dintr'o veche familie nobilă franceză, originară din Normandia. O ramură a acestui neam posedă comitatul Crenneville, de unde și-a luat numele. Tatăl guvernatorului emigrase din Franța în timpul Revoluției și intrase în armata austriacă, unde a înaintat până la gradul de general de cavalerie. Muri la Viena în anul 1846. Căsătorit cu contesa Victoria de Poncet avu mulți copii³⁾.

Guvernatorul era al treilea fiu al părinților săi și se născu la 22 Iunie 1813, la Viena. La 17 ani intră în armată, unde făcu o carieră strălucită. La 1833 era căpitan de cavalerie și la 1838 Impăratul îi dădu titlul de „camerar”. La 1848/49 participă la războiul din Italia. La 1853 fu numit general și la 1858 ajunse comandant al cetății Măiența. Înaintea misiunii sale în Transilvania fu câtva timp „adlatus”-ul prințului de Liechtenstein.

¹⁾ Mikó, p. 40.

²⁾ E. M. E. p. 240.

³⁾ Wurzbach, III, p. 279.

care era pe atunci comandantul tuturor trupelor din Ungaria¹⁾.

Curtea făcând din nou experiențe rele cu un guvernator de viță maghiară, se văzu nevoită a renunța la numirea unui guvernator din rândurile Ardelenilor. Conteșul Nadásdy, președintele Cancelariei aulice, a propus numirea lui de Crenneville ca președinte al guvernului precum și numirea de doi vicepreședinți. Unul urma să-l ajute în treburile politice, iar celălalt în cele judecătorești. Pentru prima funcțiune fu numit Dionosie Cosma, iar pentru cea de a doua Vasilie Pop. Numirea se făcu printr'un rescript din 24 Noemvrie 1861²⁾.

Această numire a fost însă o mare greșală. În decursul timpurilor se întâmplase adeseori ca postul guvernatorului să fi fost ocupat de un militar. În asemenea cazuri însă acest post a fost asociat cu comandantul suprem al trupelor. În cazul acesta însă, comandantul suprem Montenuovo, lăsat la o parte, nu fu lăsat ca urmaș al lui Miko, așa încât existau doi înalți demnitari militari, fără să fi fost separate cu exactitate competențele lor. O altă dificultate a rezultat din faptul că de Crenneville era subordonat Cancelariei Aulice, cu toate că el, ca militar, nu era obișnuit să asculte de alte ordine decât de cele ale superiorilor săi militari. La aceasta s'a mai adăugat atitudinea rezervată a locuitorilor, cari se temeau că va fi restabilit absolutismul, așa încât poziția noului președinte era grea chiar dela început. În guvern fură numiți unii funcționari noi, foarte devotați Curții. Între ei fu și Sasul Jakob Rannicher³⁾.

De Crenneville sosi la Cluj în ziua de 6 Decemvrie 1861. La 7 Decemvrie avu loc primirea lui solemnă. Cu prilejul instalării el declară, că Impăratul l-a trimis ca garant al executării ordonanțelor Curții⁴⁾.

Încă din primul an al guvernării lui de Crenneville, se ivi un conflict între el și Montenuovo. Crenneville ceru dela jan-

1) Siebmacher, IV, Tom. 12, p. 27—28.

2) Cons. de min. 1867/3690/95.

3) Teutsch, III, p. 416.

4) *Hermannstädter Zeitung*, 1861, Nr. 432.

darmerie prezentarea directă a rapoartelor fără ca ele să treacă prin comandamentul militar. Montenuovo opunându-se, obiectă că jandarmii nu erau funcționari civili, ci militari, deci subordonați comandantului militar. Acest conflict agravându-se, ministerul de războiu se văzu nevoit să intervină, arătând că potrivit unei ordonanțe imperiale, jandarmeria este subordonată direct lui de Crenneville¹⁾.

La începutul anului 1863, muri vice-președintele guvernului, Cosma. De Crenneville propuse să se numească în locul lui, contele Nemeș socotit ca mai devotat Curții, decât era decedatul²⁾.

Dieta de mult plănuită fu convocată pentru ziua de 15 Iulie 1863. După stăruința lui de Crenneville, fu ales ca loc de adunare Sibiul și nu Clujul³⁾. Ea trecu fără turburări, deoarece Ungurii se abțineau. De Crenneville nu se amestecă de loc în afacerile ei⁴⁾.

În anul viitor, vice-președintele se schimbă din nou. În locul lui Nemeș fu numit consilierul guvernamental Gustav Groiss⁵⁾.

Incepând cu anul 1865, de Crenneville avu certe necontenite cu Cancelaria Aulică, îndeosebi cu vice-președintele ei, Sasul Reichenstein⁶⁾.

Intr'un caz, de exemplu, de Crenneville interzise vice-președintelui Groiss să participe la o conferință în chestiunea căilor ferate, convocată de Cancelaria Aulică. Reichenstein făcu un raport și se plânse împotriva lui de Crenneville, accentuând că guvernul este subordonat Cancelariei Aulice, deci obligat să se supună ordonanțelor ei.

Între timp Groiss ajunsese însă la Viena, astfel că Impă-

1) Kriegsarchiv: Presidialakten, 903/1862.

2) Cons. de min. 747/1863.

3) Kriegsarchiv: Presidialakten, 1994/1863 și Friedenfels, II, p. 361.

4) Teutsch, III, p. 417.

5) Cons. de min. 3797/1864.

6) *Ibidem*, 506/1865.

ratul, punând la o parte actul, scrise cu propria sa mână că această chestiune să fie deocamdată amânată¹⁾.

Hărțuielile între guvern și Cancelaria Aulică continuară. Ca să le pună capăt, Împăratul numi o comisiune sub președinția arhiducelui Rainer. La 15 Maiu 1865, arhiducele Rainer convocă o conferință la care participară în numele Cancelariei Aulice, Nádasdy și Reichenstein, iar în cel al guvernului de Crenneville. Reichenstein impută lui de Crenneville că înapoiase nedeschise toate decretul imperiale, trimise de Cancelaria Aulică, deși aceasta îi scrisese întotdeauna cu cel mai mare respect. În afară de aceasta, de Crenneville se împotrivi să trimeată regulat rapoartele cerute, neglijând să comunice evenimentele cele mai importante. Cele trimise însă nu erau destul de amănunțite și precise. În fine, comunicarea între aceste două oficii se mai îngreunase prin întrebuițarea limbii maghiare de către guvern. Evident o asemenea îndrăzneță provocare nu putea rămâne fără răspuns energic din partea lui de Crenneville. Acesta replică că fiind responsabil de tot ce se întâmplă el și nu Cancelaria, nu se putea supune acestei autorități. Îndeosebi acuză pe Reichenstein, că proteja pe Români și pe Sași, și că schimba textul decretelor imperiale. Cu toate că protocolul acestei conferințe e scris în stilul oficial, totuși reiese, că discuțiunile au fost de o violență puțin obișnuită²⁾.

Conferința se termină fără nici un rezultat pozitiv. După scurt timp însă, atât Nádasdy, cât și Reichenstein, fură mutați din Cancelaria Aulică și înlocuiți cu generalul contele Francisc Haller, care avea legături bune cu de Crenneville³⁾.

Acesta a deschis în calitate de comisar imperial, ultima Dietă transilvăneană, care decise trimiterea deputaților în Parlamentul maghiar⁴⁾.

Și consilierii guvernamentali erau pentru unirea cu Ungaria. Sașii însă prezentară o petiție adresată împăratului, în care

1) *Ibidem*, 1313/1865.

2) Cons. de min. 1313/1865.

3) *Ibidem*, 2584/1865.

4) *Teutsch*, III, p. 441.

protestau împotriva unirii, rugând să li se permită trimiterea unei deputațiuni. Guvernul primi această petițiune cu mare neplăcere și propuse respingerea cererii. Numai consilierul sas, Jakob Rannicher o apăară¹⁾.

Când la 20 Februarie 1867 se instalează ministerul maghiar, începu încorporarea Transilvaniei în cadrul noului stat.

În acest moment încetă și misiunea adevărată a guvernului, care deveni un oficiu de transmitere. Ceea ce urmează încă în istoria guvernului, e numai o scurtă epocă de tranziție.

De Crenneville aflând de alcătuirea ministerului, a interzis prin circulare în mod sever toate demonstrațiile de bucurie, amenințând că va interveni cu forța militară în caz de neascultare²⁾.

La 13 Martie 1867 însă de Crenneville părăsi Clujul, liniștit și fără nici o solemnitate, așa încât plecarea sa aproape n'a fost observată³⁾.

După cererea lui de Crenneville, Împăratul îl dispensă la 2 Aprilie 1867 din postul său⁴⁾, acordându-i „Marea Cruce” a Ordinului Leopoldin.

El a reușit să reprezinte cu mare autoritate persoana Împăratului. Din lipsă de cunoștințe în domeniul administrației civile, el ajunsese în curând sub influența unor nobili maghiari mai pricepuți.

Din îndemnul nobililor maghiari, a publicat la 10 Decembrie 1861 o circulară, în care era vorba despre devastările pădurilor nobililor și despre alte „crime” săvârșite de țărani, arătând pedepsele grele destinate împăcătorilor. Această circulară, cu toate că nu conținea cazuri concrete, țintea pe Români, ceea ce rezultă din faptul, că pentru toate crimele erau făcuți responsabili „popii”. Mai târziu însă de Crenneville s'a lepădat de influența nobililor⁵⁾.

¹⁾ Teutsch, III, p. 443.

²⁾ *Kronstädter Zeitung*, 1867, Nr. 38 și Nr. 44.

³⁾ *Ibidem*, 1867, Nr. 66.

⁴⁾ Presidialakten, 1867/1—29—1.

⁵⁾ Barițiu, III, p. 1891 și Teleki, p. 23—24.

El era un funcționar conștiincios, care a executat cu exactitate toate ordinele împărătești. Scăderea sa însă era că el prin firea sa n'a înțeles să lucreze în armonie cu alte oficii.

Din fire de Crenneville era un om foarte modest și rece, și nu-i plăceau ceremoniile și pompa. Vorbea mai multe limbi și avea păreri sănătoase¹⁾.

Când Liechtenstein, care era superiorul său, l-a propus pentru avansare, a accentuat în mod deosebit energia, sânguinta și simțul lui de dreptate²⁾.

A fost căsătorit cu contesa Ernestine Kinsky de Wohinitz și Tettau, fără să aibă copii cu ea.

De altfel a trăit atât de retras, încât abea a atras atențiunea locuitorilor asupra sa. El era mereu bolnăvicios și chiar la sosirea sa în Transilvania a făcut impresia unui om bolnav, după cum scrie fostul său superior³⁾.

Timpul cât a mai trăit l-a petrecut în diferitele stațiuni balneare ale Austriei și ale Elveției.

A murit la 21 Aprilie 1876 în Montreaux, în Elveția⁴⁾.

După plecarea lui de Crenneville, guvernul și-a continuat activitatea sub conducerea vicepreședintelui Groiss, fără să aibă însă mare însemnătate, având misiunea să stabilească legătura între oficiile transilvane și între ministerul maghiar⁵⁾.

La 29 Aprilie ministerul maghiar trimise pe contele Emanuel Pechy în calitate de comisar plenipotențiar în Transilvania. Acesta se trăgea dintr'o familie de magnați. Imbrățișând cariera funcționărească, ajunsese comite suprem al comitatului Abaujvar⁶⁾.

Pechy fu însărcinat să prezideze guvernul până la disolva-

1) Kriegsarchiv: Foaie de serviciu.

2) Personalakten. Descrierea tuturor generalilor, întocmită de Principele de Liechtenstein.

3) Cons. de min. 2589/1865.

4) *Ibidem*.

5) *Kronstädter Zeitung*, 1868, Nr. 90.

6) Graf Emanuel Péchy, p. 1—4.

rea definitivă a acestui oficiu. La 5 Maiu 1867, Pechy ajunse la Cluj, unde Maghiarii îl întâmpinară cu mare bucurie¹⁾.

La 8 Maiu 1867, noul trimis expune într'o lungă cuvântare rostită înaintea guvernului că misiunea sa este să alipească Transilvania în liniște și fără turburări. Intre altele el spuse că „națiunile” trebuie să conviețuiască în prietenie la fel cum fagii, stejarii și brazii stau laolaltă într'o pădure²⁾.

Pechy făcu foarte multe călătorii prin Transilvania, în calitate sa de comisar plenipotențiar, pe când cercul de activitate a guvernului se reducea tot mai mult, deoarece numai diferitele ministere din Budapesta emiteau ordinele.

În cursul anului 1868, Parlamentul maghiar votă dizolvarea guvernului. (Legea 43, articolul 7). La 14 Martie 1869, guvernul primi ordinul să a măsurii de dzolvare³⁾. În ziua de 30 Aprilie avu loc ultima ședință solemnă sub președinția lui Pechy și la 1 Maiu guvernul încetă să funcționeze⁴⁾.

Pechy a rămas însă și după aceea în calitate de „comisar plenipotențiar”, deoarece multe afaceri erau atât de complicate și desorganizate, încât nu puteau fi aranjate direct din Budapesta⁵⁾.

INCHEIERE

Importanța guvernului și a guvernatorilor transilvani, n'a rămas aceeași în cursul epocii dela 1774—1867. Deasemenea pozițiile lor, n'au rămas aceleași în cursul acele epoci. Din anul 1774 cu Brukenthal începe șirul guvernatorilor indigeni, care durează cu întrerupere de trei ani (1834—1847) până în anul 1848.

1) *Kronstädter Zeitung*, 1867, Nr. 17.

2) *Ibidem*, 1867, Nr. 78.

3) *Ibidem*, 94/1869.

4) *Ibidem*, 171/1869.

5) *Kronstädter Zeitung*, 1869, Nr. 18.

Cu toate că aceștia erau considerați ca reprezentanți ai Împăratului, ei fiind dependenți de 12 consilieri nu puteau decide după propria lor voință. Afară de aceasta, pentru toate chestiunile de natură mai importantă, trebuiau să aștepte deciziunea Curții imperiale.

Oficiul, în a cărui competență intra și tratarea chestiunilor transilvane, era Cancelaria Aulică, al cărei președinte căuta întotdeauna să limiteze puterea lor. Tot așa se mai afla în țară și un general-comandant al trupelor care era subordonat Consiliului Aulic de războiu. Din acest fapt s'au născut o mulțime de conflicte pentru că acesta nu era subordonat guvernatorului.

Guvernatorul trebuia să fie ales de Dietă, conform Diplomei Leopoldine, însă dintre toți adevărat aleși au fost numai Ioan Kornis și Iosif Teleki. Ceilalți au fost numiți și numai într'un singur caz Dieta a ales pe acela care fusese numit fără convocarea ei. Guvernatorul avea misiunea să reprezinte pe de o parte, puterea imperială și pe de alta, fiind alesul țării, să fie supraveghetorul privilegiilor.

Se întruneau deci în persoana sa două principii contrare!

Este un lucru firesc că fiecare tindea spre conducere absolută sau spre menținerea privilegiilor care priveau în primul rând națiunea din care făcea el parte. (Teleki, Miko).

După revoluția din 1848 puterea militară și civilă este exercitată de una și aceeași persoană care din cauza vremurilor agitate se alegea din rândurile militarilor.

Cancelaria Aulică fu disolvată, astfel că guvernatorul depindea numai de minister. El era acum singurul reprezentant al guvernului („Alter Ego") și era deci în stare să influențeze mai mult de cât înainte desfășurarea evenimentelor.

Astfel se ajunsese la o situație de absolutism sever, reprezentat numai prin persoana sa căci se puteau manifesta fără nici o piedecă, forțele care înainte îi micșorau puterea, adică: Cancelaria Aulică, Consilierii guvernamentali, ne mai existând.

Această epocă a ținut până în anul 1861, când cele două puteri fură din nou separate, astfel că guvernatorul avea numai putere civilă. Cancelaria Aulică fu reînființată.

Încercarea de-a repune iar un indigen în fruntea guvernului, n'a dat rezultatul așteptat, astfel că această funcțiune trecu din nou în mâini militare, fără ca să i se alătore acestei funcțiuni și putere civilă.

Această situație a durat până la introducerea dualismului. După plecarea președintelui, guvernul a rămas încă doi ani un oficiu provizoriu sub conducerea unui comisar regal maghiar.

LISTA GUVERNATORILOR TRANSILVANIEI

1774—1867

1. *Samuil Brukenthal*, președinte al guvernului, 6 Iulie 1774—16 Iulie 1777; guvernator 16 Iulie 1777—9 Ianuarie 1787. (1721—1803).
2. *Gheorghe Bánffy*, guvernator, 9 Ianuarie 1787—5 Iulie 1822. (1747—1822).
3. *Ioan Josika*, președinte al guvernului, 11 Septembrie 1822—15 Octombrie 1834. (1777—1843).
4. *Ferdinand d'Este*, președinte al guvernului, 6 Februarie 1835—31 Aprilie 1837. (1781—1850).
5. *Ioan Kornis*, guvernator, 5 Octombrie 1838—15 August 1840. (1781—1840).
6. *Iosif Teleki*, guvernator, 8 Ianuarie 1842—14 Noembrie 1848. (1790—1855).
7. *Emeric Miko*, președinte al guvernului I. 14 Noembrie 1848—22 Decembrie 1848. (1805—1876).
8. *Ludovic Wohlgemuth*, guvernator militar și civil, 11 Iulie 1849—24 Februarie 1851. (1788—1851).
9. *Carol B. Schwarzenberg*, guvernator militar și civil, 29 Aprilie 1851—25 Iunie 1858. (1802—1858).
10. *Frederic de Liechtenstein*, guvernator militar și civil, 26 Iulie 1858—23 Aprilie 1861. (1807—1885).
11. *Emerik Mikó*, președinte al guvernului II. 10 Decembrie 1860—26 Noembrie 1861. (1805—1876).
12. *Ludovic Folliot de Crenneville*, președinte al guvernului, 26 Noembrie 1861—2 Aprilie 1867. (1813—1876).

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

a) Arhive

1. Haus- Hof- und Staatsarchiv, Wien.
 - a) Staatsratsakten (Actele Consiliului de Stat).
 - b) Kaiser Franzakten (Actele din epoca Impăratului Francisc).
 - c) Staatskonferenzakten (Actele conferințelor de Stat).
 - d) Ministerratsakten (Actele Consiliului de Miniștri).
 - e) Privatkorrespondenz (Corespondența particulară între guvernatorul civil și militar Wohlgemuth și prim-ministrul Schwarzenberg).
2. Kriegsarchiv (Arhiva de războiu), Wien.
 - a) Hofkriegsratsakten (Actele Consiliului Aulic de război).
 - b) Personalakten der Kom. Generale aus der Zeit des Civil- und Militärgouvernements (Actele personale ale generalilor comandanți din epoca guvernului civil și militar).
 - c) Prezidialakten (Actele prezidiale ale Consiliului Aulic de războiu).
3. Arhiva Națiunii Săsești, Sibiu.
 - a) Actele magistraturii din Sibiu.
 - b) Actele Universității Săsești, Sibiu.
4. Privatarchiv des Fürsten von Liechtenstein (Arhiva particulară a Ducelui de Liechtenstein).
 - a) Jurnalul Principelui Friedrich de Liechtenstein.
 - b) Autobiografia Principelui de Liechtenstein.

5. Biblioteca Universității din Cluj. Colecția de manuscrise.
 - a) Arhiva particulară a familiei Bánffy.
 - b) Corespondența particulară a contelui Mikó.
6. Arhiva Muzeului „Baron Brukenthal”, Sibiu.
 - a) Anonyme Bemerkungen über die Zusammenstellung des siebenbürgischen Guberniums.

b) Ziare

- Hermannstädter Zeitung, Hermannstadt, 1861—1867, I—VII.
 Kronstädter Zeitung. Siebenbürger Wochenblatt, Kronstadt, 1840—1869, IV—XXXIII.
 Satellit des Siebenbürgischen Wochenblattes, Kronstadt, 1849, X.
 Siebenbürger Bote, Hermannstadt, 1833—1848, LII—LXVII.

B. Opere

- Báno Ștefan: *Johann Josika de Branitska*. Klausenburg, f. tip., 1843, in —8°, 26 p. (Discurs funebru, publicat în nemțește).
- Barițiu Gheorghe: *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Vol. I—III. Sibiu, W. Krafft, 1889—1891, in —8°, XX+774 p.; XVI+800 p.; XII+625 p.
- Brukenthalfestheft. Hermannstadt, 1921, An. III, No. 23—24. (Festheft der Zeitschrift „Ostland”).
- Brukenthal Samuel: *Denkwürdigkeiten zur Geschichte der Sachsen in Siebenbürgen*. *Siebenbürgische Provinzialblätter*, Hermannstadt, 1824, An. V, p. 1—16.
- Csaki Michael: *Das Baron Brukenthalische Museum*. *Kalender des Sächsischer Volksfreundes*, Hermannstadt, 1921, p. 63—70.
- Csaki Michael: *Samuel von Brukenthal*. Hermannstadt, J. Drotleff, 1903, in —8°, 19. p.
- E. M. E. *Az erdélyi muzeum egyesület*. (Societatea muzeului ardelean). (Publicațiune festivă, tipărită, dar nescoasă în vânzare. Se află în posesiune particulară).
- Friedenfels Freiherr von: *Josef Bedeus von Scharberg*. Vol. I—II. Wien, Braumüller, 1876—1877, in —8°, XII+417 p.; X+499 p.

- Graf Emanuel Péchy, *k. Commissair in Siebenbürgen. Siebenbürgischer Volkskalender für das Jahr 1868*, Hermannstadt, 1868, Vol. 17, p. 1—4.
- Grimm Joseph: *Fürst von Schwarzenberg. Ein Denkblatt*. Wien, färsä tip., 1861, in —4°, 54 p.
- Hermann Georg Michael Gottlieb: *Das Alte und Neue Kronstadt. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens im XVIII. Jahrhundert. Bearbeitet von Oskar von Meltzl*. Vol. II. Hermannstadt, Franz Michaelis, 1887, in —8°, 664 p.
- Hirtenfeld J. u. Meynerth H.: *Oestereichisches Militär-Konversations-Lexikon*. Tom. I—III. Wien, tip. Gerold, 1851—1853, in —8°, 3 vol.
- Hock Carl Freiherr von: *Der Österreichische Staatsrath (1760—1848). Eine geschichtliche Studie vorbereitet und begonnen von —, aus dessen literarischem Nachlasse fortgesetzt und vollendet von Dr. Hermann Biedermann*. Wien, Braumüller-Salzer, 1879, in —8°, VII+737 p.
- Hormayr Joseph Freiherr von und Freiherr von Médnyansky: *Taschenbuch für vaterländische Geschichte*. Wien, Anton Döll, 1823, in —8°, 368 p.
- Kántor Lajos: *Báro Saguna András és Graf Mikó Imre levélváltása*. (Correspondența Baronului Andrei Șaguna cu Contele Emeric Miko). *Erdélyi Muzem*, Kolozsvár, 1930, XXXV, p. 110—112.
- Kövári László: *Erdély történelme. A gubernátorok kora*. (Istoria Transilvaniei. Epoca guvernatorilor). Vol. VI, Pesten, Ráth Mor és Stein János, 1866, in —8°, 240 p.
- Lupaș Ioan: *Cea mai veche revistă literară română. Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1921—1922, Vol. I, p. 120—137.
- Lupaș Ioan: *Istoria Românilor*. Ed. XII. București, Lucaefărul, 1937, in —8°, 416 p.
- Lupaș Ioan: *Istoria Unirii Românilor*. Ed. II. București, tip. Lucaefărul, 1938, in —8°, 407 p. (Cartea Satului, No. 18).
- Lupaș Ioan: *Mitropolitul Șaguna. Monografie istorică*. Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1909, in —8°, 539 p.
- Lupaș Ioan: *Răscoala țaranilor din Transilvania la anul 1784*.

Cluj, Tip. Ardealul, 1934, in —8°, 202 p. (Biblioteca istorică „Astra”, II).

Lupaş Ioan: *Sibiul ca centru al vieţii româneşti. Anuarul Institutului de Istorie Naţională*, Cluj, 1928—1930, Vol. V, p. 35—62.

Lupaş Ioan: *Trei scrisori dela sfârşitul secolului al 18-lea. Transilvania*, Sibiu, 1909, XL, p. 98—100.

Miko Emerik: *Über die Ordnung in Archiven. Archiv des Vereines für Landeskunde*, Hermannstadt, 1861, V, p. 40—47.

Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblával*. (Familii ungureşti cu steme şi tabele genealogice). Vol. I—XII. Pest, Beimel J. és Kosma, 1857—1868, in —8°, 12 vol.

Oesterreichische *National-Encyclopädie*. Herausgegeben von Gräffer und Czikann. Vol. I—VI. Wien, 1835—1836, in —8°, 6 vol.

Pálkövi Antal: *Emlékbeszéd Teleki Jozsef végtiszteletére*. (Discurs funebru asupra lui Iosif Teleki). Kolozsvár, f. tip., 1855, in —8°, 12 p.

Plutarch. Neuer —. Herausgegeben von Rudolf Gottschall. Vol. IV. Budapest-Wien-Leipzig, 1858, in —8°, 542 p.

Rannicher J.: *Das Fürstenhaus Schwarzenberg. Ein Denkmal der Erinnerung*. Hermannstadt, Theodor Steinhausen, 1858, in —8°, 58 p.

Redlich Karl: *Das Oesterreichische Staats- und Reichsproblem*. Leipzig, Neugeistverlag, 1926, in —8°, VIII+847 p.

Schaser Johann G.: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn Samuel von Brukenthal*. Hermannstadt, Georg von Closius, 1848, in —8°, 220 p.

Schuller G. A.: *Brukenthals Glaubenstreue. Kalender des sächsischen Volksfreundes*, Hermannstadt, Josef Drotleff, 1921, p. 73—79.

Schuller G. A.: *Ein Nachwort zur Karlsburger Gedenkfeier. Brukenthals Verhalten im Hinblick auf die Ereignisse von 1784. Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, Hermannstadt, 1937, LXIV, No. 19.369.

Schuller G. A.: *Lebensgang des Freiherrn Samuel Breckner v.*

- Brukenthal. Kirchliche Blätter*, Hermannstadt, 1921, XIII, p. 105—107, 113—115.
- Schuller J. K.: *Maria Theresia und Freiherr v. Brukenthal*. Hermannstadt, Theodor Steimhaussen, 1863, in —8°, 34 p.
- Siebmachers *grosses und allgemeines Wappenbuch*. Vol. IV, Tom. 12. Nürnberg, Bauer u. Raspe, 1898, in —4°. (Siebenbürgischer Adel).
- Strack Josef: *Die Generale der Oesterreichischen Armee*. Wien, f. tip., 1840, in —8°, IV+320 p.
- Szinnyei Jozsef: *Magyar irok élete és munkái*. (Scriitorii maghiari, viața și opera lor). Vol. I—XIV. Budapest, Hornyansky Viktor, 1891—1914, in —8°, 14 vol.
- Teleki Dominik: *Siebenbürgen und die Oesterreichische Regierung in den letzten 4 Jahren*. Leipzig, F. A. Brockhaus, 1865, in —8°, 162 p.
- Teutsch Friedrich: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*. Vol. II—IV. Hermannstadt, W. Krafft, 1907—1926, in —8°, XXXIV+467 p.; XVI+523 p.; XVI+424 p.
- Tompa Mihály: *Halotti beszéd boldog emlékezetü Széki gróf Teleki Jozsef felett*. (Discursul funebru asupra răposatului conte Iosif Teleki de Szék). Budapest, f. tip., 1855, in —8°, 22 p.
- Veress Endre: *A Göncz-Ruszkai gróf Kornis-család anyakönyve*. (Matricula familiei contelui Kornis de Göncz-Ruszka). Budapest, „Stefaneum“, 1917, in —8°, XII+138 p.
- Weingärtner Karl: *Unter Habsburgs Banner. Heldenbuch*. Teuschen, Karl Prohaska, 1882, in —8°, 248 p.
- Wurzbach Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthumes Oesterreich, enthalten die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750—1850 im Kaiserthume und seinen Kronländern gelebt haben*. Vol. I—LX. Wien, Hof- und Staatsdruckerei, 1856—1891, in —8°, 60 vol.
- Ziegler Ferdinand: *Bericht über die Feier der Instalation des Gubernators Samuel v. Brukenthal*. *Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1905, XXVIII, p. 17—22.

TABLA NUMELOR

A

Abaujvár (județ în Ungaria) 97
 Ackner (Mihail, preot săsesc) 79
 Adamek (Agnes, soția lui L. Wohlgemuth) 62
 Aiud 91
 Alba de jos (județ) 16, 17
 Alba Iulia 16, 66, 86
 Alduleanu (Ioan, consilier) 87
 Aspre (baron) 80
 Auersperg (Maria Iosif) 6
 Austria inferioară 35
 Austria superioară 71, 72, 97
 Apram Iancu 67, 78
 Avriğ (sat lângă Făgăraș) 18

B

Bach (Eduard) 63, 71, 73, 80, 81
 Banat 37, 49
 Bánffy (Dionisie, conte, tatăl lui Gheorghe Bánffy) 20
 Bánffy (familia) 76
 Bánffy (Francisc, fiul lui Gheorghe Bánffy) 29
 Bánffy (Gheorghe) 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 44, 65, 101
 Bánffy (Lupu) 11, 22
 Bánö (Ștefan) 37
 Barcsai (Agnes, mama lui Bánffy Gheorghe) 20
 Barițiu (Gheorghe) 52, 55, 56, 59, 71, 89, 96
 Batthány (conte) 85
 Bausnern (Samuil, comitele Sașilor) 8
 Bedekovics (consilier de Stat) 38
 Bedeus (Iosif) 39, 41, 58, 70
 Béldi (familia) 25, 76
 Bellegard (mareșal) 78
 Benedek (mareșal) 82
 Benkö (Iosif, istoriograf) 92
 Berlin 4
 Bethlen (familia) 25
 Bethlen (Ioan) 53
 Bethlen (Nicolae) 9
 Binder (Gheorghe, episcop săseesc) 50
 Bistrița 64
 Blaj 56
 Bod (Petru, istoriograf) 92
 Boemia 72
 Borié (consilier de Stat) 21
 Bornemissa (Ioan, baron) 87
 Braniște (moșie în jud. Hunedoara) 41
 Brașov 64, 65, 79, 89
 Bratislava 53, 55
 Breckner (familia) 4
 Brukenthal (Mihail, tatăl guvernatorului) 4, 16, 28, 35
 Brukenthal (Samuil) 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 50, 98, 101

Buccow (Adolf) 5, 6, 7

Bucovina 63

Budapesta 50, 55, 58, 60, 72, 91, 98

C

Carol (arhiduce) 32

Cehi 67

Cenad (județ) 50

Chioar (district) 47

Cluj 21, 23, 28, 32, 43, 45, 49, 50,
52, 55, 56, 57, 59, 60, 65, 66, 76,
86, 87, 91, 92, 93, 94, 96, 98

Cluj (județul) 17, 76

Cojocna (județ) 21

Colorado (conte) 24, 26, 31

Colowrat 51, 55

Conrad (Susanna, de Heydendorf
mama lui Samuil Brukenthal) 4

Cosma (Dionisie, vice-președinte)
93, 94

Creneville (Foliot) 3, 90, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 98, 101

Csáky (Michael) 4, 5, 6, 12, 13, 18

Csáky (Rosalia, soția lui Jósika
Ioan) 41

Cserei (judecător) 27

Cziraky (conte) 36

D

Deák (politician maghiar) 90

Debrecenyi (poet) 91

Degenfeld (conte) 53, 89

Dietrich (baron) 23

Dunca (Pavel, consilier) 87

E

Ebenzweier (moșie în Austria) 46

Eder (consilier) 22

Elveția 97

Eszterházi (cancelarul aulic) 16

F

Fabian (conte) 38

Fabris (general) 21

Făgăraș (distict) 6, 18, 66, 88

Ferdinand d'Este (arhiduce) 39, 40,
42, 43, 45, 46, 47, 48, 101

Florența 80

Francisc I (împărat) 24

Francisc-Carol (arhiduce) 51

Francisc Iosif (împărat) 73, 80, 86

Franconia 72

Franța 25, 26, 31, 62, 92

Friedenfels (Freiherr) 28, 29, 38,
40, 41, 42, 48, 57, 58, 59, 60, 61,
64, 70, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 94

G

Galiția 42, 43, 45, 46, 47

Garázda (neam nobil) 50

Garibaldi 80

Gebbel (francez, secretar al guver-
nului) 87

Gebler (consilier de Stat) 21

Geneyne (general) 15

Geringer (baron) 62

Germania 37

Ghergyai (poet) 91

Glanz (Iosif, secretar al guvernului)
71

Göttingen 50

Graz 80

Greiner (baron) 12

Grimm (Iosif) 4, 69, 75, 76, 77, 78,
79

Groiss (Gustav, consilier) 24, 97

Gușteriță (localitate lângă Sibiu) 79

Gyulai (Cristina, mama lui Ioan
Kornis) 47

H

Hadik (Andrei) 6

- Hahnemann (Samuil) 18
 Halle 4
 Haller (conte) 81
 Haller (Francisc, conte) 95
 Haynald (episcop) 83
 Heidendorff (Michael) 19
 Herrmann (Georg) 21, 24
 Heynau (general) 63
 Hitzing (localitate lângă Viena) 72
 Hock (Karl) 23
 Horia 34
 Hunedoara (județ) 16, 17, 20, 25, 37
 Huniadi (Ioan) 58

I

- Iancovich (Anton, conte) 17
 Insbruck 80
 Iorcovici (Paul) 25
 Iosif II (împărat) 6, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 21, 22, 33
 Italia 37, 62, 67, 80, 93
 Ipsilanti (Alexandru, Domnul Munteniei) 14

J

- Jósika (Anton, tatăl lui Ioan Jósika) 37
 Jósika (familia) 76
 Jósika (Gavril) 37
 Jósika (Ioan) 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 50, 51, 101
 Jósika (Ludovic) 42
 Jósika (Samuil, fiul lui Ioan Jósika) 41, 42, 46, 50
 Jósika (Ștefan, cancelar) 37

K

- Kalltany 72
 Kántor (Lajos) 91
 Karlsbad 79

- Keméndy (baron) 49
 Kemény (conte) 28
 Kemény (familia) 25
 Kemény (Ștefan, cancelarul aulic) 83, 86
 Kerens (episcop din Wiener-Neustadt) 13
 Kinsky (Ernestine, soția lui Ludovic. F. de Crenneville) 97
 Kisfaludy 59
 Klockner Sofia (soția lui S. Bruckenthal) 5, 19
 Kolonits (cardinal) 34
 Komaron (localitate în Ungaria) 63
 Kopenhaga 59
 Kornis (Ioan) 3, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 99, 101
 Kornis (Mihail, conte) 7, 8, 9, 18
 Kornis (Sigismund) 47
 Kossuth 55
 Kutschera (Rolf) 3, 6, 20, 47

L

- Laxemburg (castel în Austria) 80
 Lazar (Alexandru, consilier) 87
 Lebzeltner (baron) 74, 75, 81
 Lemény (Ioan) 56, 58
 Leopold II (împărat) 23
 Liechtenstein (Francisc Iosif de) 4
 Liechtenstein (Frederic) 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 92, 97, 101
 Linz 62
 Lopreti (familia) 35
 Ludovic (arhiduce) 51
 Lupaș (Ioan) 14, 17, 25, 67, 70, 77

M

- Machie (generalul) 81
 Maghiari 52, 59, 62, 65, 67, 69, 76, 94, 98
 Maiența 92
 Maria Teresia 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 19, 20, 33, 55

Metternich 40, 43, 44, 45, 46
 Mikó (familia) 76, 85
 Mikó 57, 59, 60, 61, 78, 85, 86, 87,
 88, 89, 90, 91, 92, 99, 101
 Milano 42, 72, 80
 Miske (baron) 38
 Moldova 64
 Molnar (Ioan Piuariu) 25
 Montenuovo (general-comandant) 89,
 93
 Montreaux (localitate in Elveția) 97
 Moravia 21
 Muntenia 64

N

Nadasdy (Francisc, conte) 89, 90,
 93, 95
 Nagy (Iván) 37, 47, 59, 85, 86, 91
 Napoleon 42
 Năsăud 69
 Nemeș (conte) 94
 Nichitici (Ghedeon, episcop ortodox)
 16, 17
 Nocrich (sat lângă Agnita) 4
 Nohitsch (moșie) 80
 Noșsa (Alexe) 45, 46, 51, 52, 53, 54
 Normandia 92

O

O'Donell (Carol) 6
 Odorheiu 66
 Olmütz 60
 Orlat 68

P

Palatin arhiduce 51, 52
 Pálkövi (Antal) 50
 Palm (Josefa, soția lui Bánffy
 Gheorghe) 36
 Para (Ioan, vicar) 34
 Parot (general) 79

Péchy (Emanuil) 97, 98
 Pered (localitate în Ungaria) 62
 Pfefferkorn (general) 17
 Pilgram (ministru) 53, 54
 Poncet (Victoria, contesa, mama lui
 Ludovic F. Crenneville) 92
 Pop (Vasilie, vicepreședinte) 93
 Praga 62
 Preiss (Francisc, general) 9, 15, 16,
 17, 19
 Puchner (general) 54, 55, 56, 60, 61,
 63, 71

R

Raab (localitate) 62
 Radetzky 63 80
 Rainer (arhiduce) 95
 Rannicher (Iacob) 77, 83, 89, 93, 96
 Redlich (Karol) 89, 90
 Reichenstein (baron) 81, 93, 94
 Reteag 66
 Rhédei ((Adam) 49
 Rhédey (Maria, soția lui E Mikó)
 92
 Români 17, 26, 32, 33, 34, 44, 47,
 60, 61, 65, 67, 68, 69, 77, 78, 89,
 95, 96
 Rosenfeld (Ludwig) 43
 Ruși 65

S

Șaguna (Andrei) 77, 91
 Salmen (comitele Sașilor) 77
 Sâmbăta de jos (sat lângă Făgăraș)
 18
 Sardinia 82
 Sași 8, 11, 12, 13, 23, 27, 35, 52, 56,
 58, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
 70, 76, 77, 81, 89, 95
 Schaaser (Johann) 7, 8, 9, 10, 11, 12,
 16, 17, 18, 19
 Schmerling (prim-ministru) 30, 90

- Schuller (Georg Adolf) 4, 5, 6, 10, 11, 13
 Schuller (Johann Karl) 9, 14
 Schwarzenberg (Carol Boromeu) 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 101
 Schwarzenberg (Fürst von, prim-ministru) 4, 65, 66, 67, 69, 70
 Scorei (sat lângă Făgăraș) 19
 Secui 26, 27, 30, 37, 55, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 69, 82, 84
 Seeberg (nobil) 5
 Sever (Axente) 65, 67
 Sf. Gheorghe 91
 Sibiu 4, 5, 9, 18, 19, 23, 29, 32, 35, 43, 46, 55, 56, 61, 64, 65, 66, 72, 74, 77, 79, 81, 84, 87, 88, 90, 94
 Siebmacher 72, 93
 Sift (consilier de Stat) 36
 Sighișoara 52
 Silesia 21
 Sîmeria (sat în jud. Hunedoara) 20
 Sofronie 34
 Solnoc (județ) 47
 Stancovici (baron) 90
 Strack (Josef) 63
 Strade (Sofia, soția lui Ludovic Wohlgenuth) 71
 Szabolcs (comitat) 50, 51, 53
 Szinnyei (Jozsef) 85, 90, 91
- T
- Târgu Mureșului 4, 60, 85
 Teleki (conte) 11
 Teleki (Dominik) 86, 96
 Teleki (familia) 25, 37, 50
 Teleki (Iosif, conte) 27, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 99, 101
 Teleki (Ladislau) 53
 Teutsch (Friedrich) 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 19, 22, 23, 28, 29, 35, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 49, 50, 52, 54, 56, 60, 61, 62, 71, 75, 78, 82, 84, 85, 87, 91, 93, 94, 95, 96
 Thum (Leo, ministru) 77, 31, 83
 Timișoara 84
 Tirol 62
 Tișa (district) 52
 Török (Alexiu) 27
 Tompa ((Mihály) 50
 Transilvania 5, 6, 10, 11, 12, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 92, 96, 97, 98
 Trei Scaune (ținut) 85
 Türi (nobil) 25, 27
- U
- Ucea (sat în jud. Făgăraș) 19
 Ungaria 16, 35, 38, 42, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 72, 83, 84, 89, 93, 95
 Urban (colonel) 66
- V
- Vadrózs (poet) 91
 Vay (N.) 59, 60
 Veress (Endre) 47
 Viena 3, 4, 5, 6, 8, 9, 14, 15, 20, 21, 24, 25, 28, 29, 31, 38, 39, 46, 50, 53, 55, 58, 63, 64, 66, 72, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 94
 Vlasits (baron) 39, 42, 48
 Volta (sat în Italia) 80
- W
- Weigner (Ioan, secretarul arhivei de războiu) 3
 Wernhard (Paul Ferdinand, comisar regesc) 54

Wesselényi (Nicolae, baron) 14, 25, 44	Wratislaw-Mitrovța (Josefina, soția lui C. B. Schwarzenberg) 79
Wiener-Neustadt (oraș în Austria inf.) 13, 62	Wurzbach (Constantin) 20, 21, 30, 37, 42, 57, 59, 71, 85, 90, 92
Windischgrätz (mareșal) 78	
Wittingau (localitate lângă Viena) 79	Z
Wohlgemuth (Ludovic) 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 101	Zabola (localitate în Secuime) 85
	Zărand (județul) 28, 33
	Zieglaer (Ferdinand) 9

C U P R I N S U L

	Pag.
Introducere	3
Samuil Brukenthal	4
Gheorghe Bánffy	20
Ioan Jósika	37
Ferdinand d'Este	42
Ioan Kornis	47
Iosif Teleki	49
Guvernul în timpul Revoluției dela 1848—1849	59
Ludovic Wohlgemuth	62
Carol Boromeu Schwarzenberg	72
Frederic Liechtenstein	80
Emeric Mikó	85
Ludovic Crenneville	92
Incheiere	98
Lista guvernatorilor	101
Bibliografie	102
Tabla numelor	107

BIBL. CENTR. UNIV. CLUJ
Nr. 13.205-63

116074/X/63

TR

 ANTICARIAT
CLUJ
Lei 12.-

PUBLICAȚIUNILE INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ

1. Anuarul Institutului de Istorie Națională :

- Vol. I. (1921—1922), XVI+434 p.
- Vol. II. (1923), XV+544 p.
- Vol. III. (1924—1925), X+1045 p.
- Vol. IV. (1926—1927), XXXII+751 p.
- Vol. V. (1928—1930), XII+793 p.
- Vol. VI. (1931—1935), XII+844 p.
- Vol. VII. (1936—1938), XI+935 p.
- Vol. VIII. (1939—1942), VII+582 p.
- Vol. IX. (1943) în curs de apariție.

Fraților Alex. și Ion I. Lapedatu, volum omagial, 1936, LXXIV+905 p.

La Transylvanie, volum tipărit sub auspiciile Academiei Române, 1938, 858 p.

2. Biblioteca Institutului de Istorie Națională :

- Nr. 1. *Nicolae Drăgan*, Toponimie și istorie. (1928), 178 p.
- Nr. 2. *Ioachim Crăciun*, Cronicarul Szamosközi și însemnările lui privitoare la Români, 1566—1608. (1928), 214 p.
- Nr. 3. *Ioan Moga*, Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII. (1933), IV+240 p.
- Nr. 4. *David Prodan*, Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda. (1938), 206 p.
- Nr. 5. *Aurel Decei*, Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti. (1938), 198 p.
- Nr. 6. *Marina I. Lupaș*, Mitropolitul Sava Brancovici. (1939), 126 p.
- Nr. 7. *Sebastian Stanca*, Viața și activitatea Episcopului Vasile Moga. (1939), 125 p.
- Nr. 8. *Dimitrie Braharu*, Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului. (1942), 142 p.
- Nr. 9. *Al. Papiu-Ilarian*, Istoria Românilor din Dacia Superioară. Schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu. (1943), XX+172 p.
- Nr. 10. *Rolf Kutschera*, Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774. (1943), 103 p.
- Nr. 11. *Helmut Klima*, Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867. (1943), 113 p.

